

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

**TANRI TASAVVURUNUN EVLİ ÇİFTLERDE BAĞLANMA
STİLLERİ VE EVLİLİK DOYUMU İLE İLİŞKİSİ**

Kevser Fatime KARAKULUNÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU

ŞUBAT - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TANRI TASAVVURUNUN EVLİ ÇİFTLERDE BAĞLANMA
STİLLERİ VE EVLİLİK DOYUMU İLE İLİŞKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kevser Fatime KARAKULUNÇ

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Psikolojisi

“Bu tez 01/02/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Yahya TURAN	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Kübra CEVHERLİ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Kevser Fatime KARAKULUNÇ

01/02/2024

ÖN SÖZ

Tanrı Tasavvurunun Evli Çiftlerde Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu ile İlişkisi adlı çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde literatür taraması yaparak araştırmanın ana kavramlarını ele aldık. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine değindik ve üçüncü bölümde araştırmanın bulgularını paylaştık.

Bu çalışma kişisel olarak babamın kaybı, ülkem adına on şehrimizde yaşanan büyük depremin yıkımı, şehit düşen askerlerimizin acısı ve dünya adına Filistin’de gerçekleştirilen soykırımın gönül yorgunluğu altında tamamlandı.

Bu zorlu süreçte tezim konusunda bana yol gösteren, destek veren ve anlayışını hissettiren kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe Lokmanoğlu’na, savunma jürimde yer alan Doç. Dr. Yahya Turan ve Dr. Öğr. Üyesi Kübra Cevherli hocalarıma değerli katkıları için teşekkür ederim.

Tez sürecinde bana destek olan çalışma arkadaşlarım Işıl Erkalıp, Semiha Mezarcı ve Zeynep Baş’a; deneyimiyle beni motive eden ve akıl veren Leyla Ergene’ye, benimle aynı dönemde tez çalışması yapan, bu süreçteki sıkıntılarımı hafifleten, moral desteğiyle yanımda olan arkadaşım Ayşenur Çibuk’a ve araştırmama destek veren bütün katılımcılara teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca beni seven, destekleyen, güvenen, sığınağım olan annem Şadiye Karakulunç ve rahmetli babam Burhan Karakulunç’a; varlıklarıyla güven veren abilerim Rıdvan Karakulunç ve Şaban Karakulunç’a çok teşekkür ederim.

Bu çalışmayı yükümü hafifleten, bu sürecin ağırlığını benimle yaşayan canım anneme ve artık yanımda olmasa da öğrettikleriyle yolumu aydınlatan sevgili babama ithaf ediyorum.

Kevser Fatime KARAKULUNÇ

01/02/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	6
1.1. Tanrı Tasavvuru.....	6
1.1.1. İlahi Dinlerde Tanrı Tasavvuru.....	9
1.1.1.1. Yahudilik'te Tanrı Tasavvuru	9
1.1.1.2. Hristiyanlık'ta Tanrı Tasavvuru	10
1.1.1.3. İslam'da Tanrı Tasavvuru.....	10
1.1.2. Psikoloji Disiplininde Tanrı Tasavvuru Yaklaşımları	11
1.1.2.1. Gelişim Kuramları ve Tanrı Tasavvuru.....	12
1.1.2.2. Psikanalitik Kuram ve Tanrı Tasavvuru.....	15
1.1.2.3. Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru	17
1.1.2.4. Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru	18
1.2. Bağlanma	19
1.2.1. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma	19
1.2.2. Ergenlik Döneminde Bağlanma	20
1.2.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma	21
1.2.4. İçsel Çalışma Modelleri	22
1.2.5. Bağlanma Stilleri.....	22
1.2.5.1. Mary Ainsworth'ün Üçlü Bağlanma Modeli.....	23
1.2.5.2. Hazan ve Shaver'in Üçlü Bağlanma Modeli	24
1.2.5.3. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli.....	24
1.2.6. Bağlanma ve Tanrı	26
1.3. Evlilik Doyumu	29
1.3.1. Evlilik.....	29

1.3.2. Evlilik Doyumu.....	31
1.3.3. Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar	33
1.3.3.1. Sosyal Mübadele Kuramı	33
1.3.3.2. Bağlanma Kuramı.....	34
1.3.3.3. Bilişsel Kuram	34
1.3.3.4. Sosyal Öğrenme Kuramı	35
1.3.3.5. Yükleme Kuramı	35
1.3.3.6. Kriz Kuramı	35
1.3.3.7. Sistem Kuramı	36
1.3.3.8. Bağlamsal Kuram	36
1.3.3.9. Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı.....	36
1.4. Türkiye’de Tanrı Tasavvuru, Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	37
2. BÖLÜM: YÖNTEM.....	47
2.1. Araştırmanın Modeli.....	47
2.2. Araştırmanın Örneklemi ve Nitelikleri	47
2.3. Veri Toplama Araçları.....	51
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	51
2.3.2. Tanrı Algısı Ölçeği (TA).....	51
2.3.3. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği	52
2.3.4. Evlilik Yaşamı Ölçeği.....	53
2.3.5. Tanrı’ya Bağlanma Ölçeği (TBÖ)	54
2.4. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi	54
3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLARI	57
3.1. Genel Profile İlişkin Bilgiler	57
3.2. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular.....	58
3.2.1. Demografik Değişkenler ve Evlilik Doyumu ile İlgili Bulgular.....	58
3.2.2. Demografik Değişkenler ve Tanrı Tasavvuru ile İlgili Bulgular	61
3.3. Tanrı Tasavvuru, Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkiler	63
3.3.1. Evlilik Doyumu ve Tanrı Tasavvuru Arasındaki İlişki.....	63
3.3.2. Evlilik Doyumu ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki	64
3.3.3. Tanrı’ya Bağlanma ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki	65

3.3.4. Tanrı Tasavvuru ile Bağlanma Stilleri ve Tanrı'ya Bağlanma Arasındaki İlişki.....	67
SONUÇ	70
KAYNAKÇA.....	74
EK	82
ÖZ GEÇMİŞ	89

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
ev.	: Çeviren
ed.	: Editör
E.T.	: Erişim Tarihi
ss.	: Sayfa
TA	: Tanrı Algısı Ölçeği
TBÖ	: Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb.	: ve Benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	48
Tablo 2: Katılımcılara Ait Evlilik Süresine İlişkin Bilgiler	49
Tablo 3: Katılımcılara Ait Diğer Değişkenlere İlişkin Bilgiler	50
Tablo 4: Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları.....	55
Tablo 5: Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları.....	56
Tablo 6: Çalışmaya Katılan Bireylerin Ölçeklerden Aldıkları Puanlar.....	57
Tablo 7: Çalışmaya Katılanların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	58
Tablo 8: Çalışmaya Katılanların Tanrı Algısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	61
Tablo 9: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Tanrı Algısı Ölçeği Arasındaki İlişki	63
Tablo 10: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği Arasındaki İlişki .	64
Tablo 11: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği Arasındaki İlişki	65
Tablo 12: Tanrı Algısı Ölçeği ile Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği Arasındaki İlişki.....	67

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Modeli.....	47
--------------------------------	----

ÖZET	
Başlık: Tanrı Tasavvurunun Evli Çiftlerde Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu ile İlişkisi	
Yazar: Kevser Fatime KARAKULUNÇ	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU	
Kabul Tarihi: 01/02/2024	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 81 (ana kısım) + 7 (ek)
Tanrı inancının, psikolojik boyuttaki etkileri genel olarak Tanrı tasavvuru çerçevesinde incelenmektedir. Araştırmada Tanrı tasavvuru ve Tanrı'ya bağlanma ile evli çiftlerin bağlanma stilleri ve evlilik doyumları arasındaki ilişkinin incelemesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın örneklemini 18 yaş ve üzeri 237 evli birey (162 kadın, 75 erkek) oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde Google Forms aracılığıyla hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Anket formunda demografik özellikleri tespit etmek için "Kişisel Bilgi Formu", Tanrı tasavvurunu ölçmek için "Tanrı Algısı Ölçeği", yetişkin bağlanma stillerini tespit etmek için "Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği", evlilikten alınan doyumunu belirlemek için "Evlilik Yaşamı Ölçeği" ve Tanrı'ya bağlanma tarzını belirlemek için "Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği" yer almaktadır. Verilerin analizi SPSS for Windows 25.0 paket programı ile yapılmıştır. Kişisel bilgilerin betimsel istatistik parametreleri için frekans ve yüzde kullanılmış, ölçeklerin güvenirliği için 'Güvenilirlik Analizi' yapılmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırılmış, iki bağımsız grup arasındaki fark t testi ve Mann Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup arasındaki fark varyans analizi ve Kruskal Wallis analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Ölçekler ve alt boyutlar arasındaki ilişkiyi test etmek için Spearman katsayısı kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre örneklem grubunun olumlu Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumunu puanlarının yüksek olduğu; demografik değişkenlerden cinsiyet, gelir, eğitim seviyesi, yaşamın geçirildiği yer ve ebeveyn tutumlarının Tanrı tasavvuruna etkisinin olmadığı; gelir, eğitim, yaşamın geçirildiği yer ve ebeveyn tutumlarına göre evlilik doyumunu puanlarının değişmediği tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuç cinsiyete göre evlilik doyumunu puanlarının farklılaştığı yönünde olup, erkeklerin evlilik doyumunu puanlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Güvenli bağlanma, Tanrı'ya güvenli bağlanma ve olumlu Tanrı tasavvuru arttıkça evlilik doyumunun da arttığı; güvensiz bağlanma, Tanrı'ya güvensiz bağlanma ve olumsuz Tanrı tasavvuru arttıkça evlilik doyumunun azaldığı; olumlu Tanrı tasavvuruna sahip bireylerin diğerlerine ve Tanrı'ya güvenli bağlandıkları, olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip bireylerin diğerlerine ve Tanrı'ya güvensiz bağlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Tanrı Tasavvuru, Evlilik Doyumu, Bağlanma Stilleri, Tanrı'ya Bağlanma, Din Psikolojisi	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship of God-Concept with Attachment Styles and Marital Satisfaction in Married Couples	
Author of Thesis: Kevser Fatime KARAKULUNÇ	
Supervisor: Assist. Prof. Ayşe ŞENTEPE LOKMANOĞLU	
Accepted Date: 01/02/2024	Number of Pages: viii (pre text) + 81 (main body) + 7 (add)
The effects of belief in God on the psychological dimension are generally analyzed within the framework of the concept of God. In this study, it is aimed to examine the relationship between the concept of God and attachment to God and the attachment styles and marital satisfaction of married couples. The sample of the study consists of 237 married individuals (162 women, 75 men) aged 18 and over. A questionnaire form prepared through Google Forms was used in the data collection process. The questionnaire form includes "Personal Information Form" to determine demographic characteristics, "Perception of God Scale" to measure the concept of God, "Three Dimensional Attachment Styles Scale" to determine adult attachment styles, "Marital Life Scale" to determine marital satisfaction, and "Attachment to God Scale" to determine the attachment style to God. The data were analyzed with SPSS for Windows 25.0 package program. Frequency and percentage were used for descriptive statistical parameters of personal information, and 'Reliability Analysis' was performed for the reliability of the scales. The data obtained were compared, the difference between two independent groups was analyzed using t test and Mann Whitney U test, the difference between more than two independent groups was analyzed using analysis of variance and Kruskal Wallis analysis. Spearman coefficient was used to test the relationship between the scales and sub-dimensions. According to the findings, it was determined that the sample group had high positive God-concept and marital satisfaction scores; that demographic variables such as gender, income, education level, place of residence and parental attitudes had no effect on God-concept; and that marital satisfaction scores did not change according to income, education, place of residence and parental attitudes. Another result obtained in the study was that marital satisfaction scores differed according to gender, and it was found that men had higher marital satisfaction scores. It was concluded that as secure attachment, secure attachment to God and positive conceptions of God increase, marital satisfaction increases; as insecure attachment, insecure attachment to God and negative conceptions of God increase, marital satisfaction decreases; individuals with positive conceptions of God are securely attached to others and God, while individuals with negative conceptions of God are insecurely attached to others and God.	
Keywords: God Imagination, Marital Satisfaction, Attachment Styles, Attachment to God, Psychology of Religion	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsanlık tarihi din ve Tanrı inancıyla iç içe geçmiş bir serüveni anlatır. Dini kavramlara bağlı olarak gelişen pek çok dini tasavvur vardır ve bunların başında hiç şüphesiz Tanrı tasavvuru yer alır (Peker, 2012: 97). Bütün dinlerin müntesiplerine bir şekilde Tanrı'ya ilişkin nesnel tasavvurlar sunmasının yanında insanlar da kendilerine ait özel Tanrı tasavvurları geliştirmişlerdir (Mehmedoğlu, 2011: 15). Tanrı tasavvurunun oluşumunda dini bilgilerin yanında ebeveynle, çevreyle ve Tanrı'yla ilişkiler, benlik saygısı ve dini uygulamalar önem arz etmektedir (Hökelekli, 2020: 118). Bireyin Tanrı konusundaki düşünceleri, hisleri zamanla gelişip olumlu-olumsuz şekillerde değişebilmektedir. Bireyler Tanrı'nın seven, merhametli, şefkatli olduğunu düşünerek sevgi yönelimli Tanrı tasavvuru ya da cezalandırıcı, korkutucu olduğunu düşünerek korku yönelimli Tanrı tasavvuru geliştirebilmektedirler (Erdoğan, 2014: 169).

Tanrı tasavvuru, inanan bireyin yaşantısını, benliğine ve çevresine bakış açısını etkilemesi açısından çok önemlidir. Tanrı ile ilişkisinin niteliği insanın iyi oluşunu ve hem fiziksel hem ruhsal sağlığını etkilemektedir. Dinin sunduğu huzur ve mutluluğu yaşamak isteyen bireyin sevgiye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Korkunun insanı mutsuz edeceği düşünüldüğünde inanan bireyin Tanrı'yı olumsuz ve korku dolu bir varlık olarak algılamasının onu mutlu edemeyeceği sonucuna ulaşılmaktadır (Güler, 2007: 132).

İnsanı tanımak ve anlamak için yapılan araştırmalar insanda var olan bağlanma ihtiyacını gözler önüne sermiştir. Bağlanma insanların kendileri için önemli gördükleri kişilerle kurdukları derin duygusal bağı ifade etmektedir (Canatan, 2018: 27). İnsanoğlu bu bağı bebekliğinde öncelikle anne veya bakım veren kişiyle kurmaktadır (Hayta, 2006: 30). Bu bağ sağlıklı ve güvenli bir şekilde kurulursa yetişkinlik döneminde kurulan ilişkilerin de sağlıklı ve güven dolu olması beklenir, aksi durumda ise kurulan ilişkilerde sorunlar ortaya çıkabilir (Bowlby, 2014: 261-261).

Kaufman'a göre Tanrı, ihtiyaç duydukları anda çocuklara güvenini hissettiren koruyuculuk ve şefkatlilik özelliklerini taşıdığı için bağlanma figürüne tamamen uygun bir yapıya sahiptir (Koçak & Kayıklık, 2019: 705). Aynı şekilde Kirkpatrick Tanrı-insan ilişkisinin bağlanma ilişkisi olduğunu savunmaktadır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 89).

Din psikolojisinde Tanrı'ya bağlanmayı açıklamada telafi ve uygunluk hipotezleri kullanılmaktadır. Uygunluk hipotezine göre ilk bağlanma deneyimleri ile sonraki yıllarda tecrübe edilen bağlanma deneyimleri tutarlılık göstermektedir (Şen, 2022: 22-23). Yapılan araştırmalar ebeveynlerini olumlu olarak değerlendiren bireylerin Tanrı'yı olumlu, ebeveynlerini olumsuz olarak değerlendiren bireylerin Tanrı'yı olumsuz algıladıklarını göstermektedir (Hayta, 2019: 131). Telafi hipotezine göre uygun olmayan bağlanma figürleri nedeniyle meydana gelen bağlanma boşluğu bireyin diğer bağlanma figürlerine yönelmesiyle doldurulur. Din psikolojisi, bağlanma ihtiyacı olan bireyin telafi seçeneklerinden en iyisinin Tanrı olduğunu savunur (Yıldırım, 2022: 56). Bu durumda Tanrı'ya duyulan güven diğerleri ile güvenli ilişkiler kurmanın yolunu açabilmektedir (Eryılmaz, 2019: 82). Tanrı'ya güvenin sağlanması için öncelikle Tanrı'nın olumlu olarak tasavvur edilmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırmamızın bir diğer konusu evlilik doyumdur. Evlilik insan hayatındaki önemli ilişkilerden biridir. Kadın ve erkek evlilik ilişkisiyle sevgi ve güven ihtiyacını karşılıklı olarak yasal zeminde güvence altına almaktadırlar. Sağlıklı ve iyi bir evlilik bireyin fiziksel, ruhsal, sosyal iyi oluşuna etki ettiği gibi sağlıklı ve mutlu bir topluma da katkı sağlamaktadır (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 23). Evliliğin nasıl olması gerektiği konusunda yapılan sosyal bilim çalışmaları evlilik kalitesi üzerinde durmaktadır. Evlilik kalitesinin en önemli bileşenlerinden biri de evlilik doyumdur. Evlilik doyumu en genel anlamda eşlerin evliliklerinden duydukları memnuniyeti ifade etmektedir (Balcı Arvas, 2017: 37).

Bu araştırmada sevgi ya da korku yönelimli Tanrı tasavvuru ve Tanrı'ya bağlanma stilleri ile evlilik doyumu ve bağlanma stilleri arasında ilişki olduğu düşüncesinden hareket edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde Tanrı tasavvuru, Tanrı'ya bağlanma, evli bireylerin bağlanma stilleri ve evlilik doyumları üzerinde çeşitli faktörlerle ele alınan çalışmaların olduğu (Angın, 2020; Atlıoğlu, 2022; Z. B. Aydın, 2023; Çalık, 2022; Çınar, 2015; Doğan, 2018; Gürman, 2019; Hüsen, 2022; Karlıoğlu, 2020) görülmüştür. Ancak bu kavramların doğrudan birlikte ele alındığı bir çalışma tespit edilememiştir. Bu sebeple çalışmanın konusu Tanrı tasavvurunun evli çiftlerde bağlanma stilleri ve evlilik doyumu ile ilişkisi olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Dini bilgilerin, kişisel deneyim ve ilişkilerin katkısıyla oluşan Tanrı tasavvurunun aynı zamanda bireyin tutumlarını ve duygularını şekillendirmede bir etkisinin olması beklenmektedir. Bu sebeple araştırmada Tanrı tasavvuru ve Tanrı'ya bağlanma ile evli çiftlerin bağlanma stilleri ve evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmaktadır. Ayrıca bu ilişkide cinsiyet, gelir durumu, yaşamın geçirildiği yer, eğitim durumu, ebeveyn tutumları vb. demografik değişkenlere göre bir farklılaşma olup olmadığının da tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın temel problemleri şu şekildedir:

Tanrı tasavvuru ile evli bireylerdeki bağlanma stilleri ve Tanrı'ya bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Tanrı tasavvuru ile evlilik doyumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Evlilik doyumu ile evli bireylerin bağlanma stili arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Evlilik doyumu ile Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Araştırmada ölçeklerle elde edilen veriler demografik değişkenler açısından da incelenecek olup, araştırmanın alt problemleri şunlardır:

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu gelir seviyesi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu yaşamın geçirildiği yer değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu anne-baba tutumları değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta mıdır?

Araştırmada test edilecek temel hipotezler şöyledir:

H¹: Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evli bireylerdeki bağlanma stilleri ve Tanrı'ya bağlanma stilleri arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H²: Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evlilik doyumu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H³: Evlilik doyumu ile evli bireylerin bağlanma stili arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

H⁴: Evlilik doyumu ile Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır.

Araştırmanın alt hipotezleri şunlardır:

H⁶: Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H⁷: Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu gelir seviyesi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H⁸: Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H⁹: Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu yaşamın geçirildiği yer değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

H¹⁰: Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu anne-baba tutumları değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.

Araştırmanın Önemi

İnsanlar inanmak, ait olmak, sevilme gibi duyguların tatmin edilmesine psikolojik olarak ihtiyaç duyarlar. İnsan hayatına bakıldığında inanma ihtiyacının karşılanmasında Tanrı inancının (Peker, 2012:73,80); ait olma, sevilme ihtiyacının karşılanmasında evlilik kurumunun önemli bir yere sahip olduğu belirtilmektedir (Bakal, 2021: 7; Gül, 2016: 2). Diğer yandan insanlar hem Tanrı'yla hem de diğerleriyle farklı stillerde bağ kurarlar. İnsan, ilişkilerinden ve çevresinden etkilenecek inancını oluştururken, inancıyla da ilişkilerini ve çevresini şekillendirme eğilimine girer (Peker, 2012: 76-77, 117-118). Karşılıklı etkileşimin olduğu bu süreç evlilik yaşamında da görülebilir.

Çalışmada insanların zihninde yaşantılar, inançlar ve etkileşimler sonucu oluşan öznel Tanrı tasavvurunun ve Tanrı'ya bağlanma stillerinin evliliğin kalitesini ortaya koyan kavramlar arasında yer alan evlilik doyumu ve bağlanma stilleri ile ilişkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bu ilişkide cinsiyet, gelir, eğitim durumu, yaşamın geçirildiği yer, ebeveyn tutumları vb. demografik değişkenlere göre bir farklılaşma olup olmadığının tespit edilmesi araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Daha önce yapılan çalışmalarda Tanrı tasavvurunun ve Tanrı'ya bağlanma stillerinin bağlanma konusuyla ve bağlanma stillerinin evlilik doyumuyla farklı faktörler çerçevesinde ele alındığı tespit edilmiştir (Çelebi, 2021; Gider, 2023; Hayta, 2017; Kış, 2018). Ancak Tanrı tasavvurunun ve Tanrı'ya bağlanmanın evlilik doyumuyla ilişkisinin araştırıldığı çalışma

tespit edilememiştir. Bu sebeple çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı, Tanrı-insan ve insan-insan ilişkilerindeki olumlu duyguların arttırılmasına ve dolayısıyla bireysel-toplumsal mutluluğun yükseltilmesine yönelik teorik ve pratik çabalara destek olacağı beklenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nicel yöntem tercih edilmiştir. Katılımcılardan veri elde etmek için kullanılan anketler, ölçekleri geliştiren ve uyarlayan araştırmacılardan ve Sakarya Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu'ndan alınan izinlerin ardından Google Forms aracılığıyla yayınlanmıştır. Anket formunda katılımcılara ait demografik özellikleri tespit etmek için “Kişisel Bilgi Formu”, Tanrı tasavvurunu ölçmek için Güler tarafından hazırlanan “Tanrı Algısı Ölçeği”, yetişkin bağlanma stillerini tespit etmek için Erzen tarafından geliştirilen “Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği”, evlilikten alınan doyumu belirlemek için Tezer tarafından hazırlanan “Evlilik Yaşamı Ölçeği” ve Tanrı'ya bağlanma tarzını belirlemek için geçerlik ve güvenirlik çalışması Hayta tarafından yapılan “Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği” bulunmaktadır. Katılımcılardan elde edilen veriler SPSS programıyla analiz edilmiş ve değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırlılıkları

Araştırmanın örneklemi ankete katılan 237 kişi ile sınırlıdır.

Araştırmada elde edilen bulgular katılımcıların verecekleri cevaplar ile sınırlıdır.

Araştırmanın sonuçları analizde kullanılan yöntem, teknik ve veri toplama araçları ile sınırlıdır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin geçerli ve güvenilir oldukları kabul edilmektedir.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde Tanrı tasavvuru, bağlanma stilleri ve evlilik doyumu konularına ilişkin kavramsal bilgilere yer verilecektir.

1.1. Tanrı Tasavvuru

İnsanoğlu tarihin akışı içerisinde din ve Tanrı fenomenleriyle hep iç içe olmuştur. Öyle ki Tanrı'nın veya dinin olmadığı bir tarih yazmanın mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Ancak insanoğlu asırlardır süren bu birlikteliğe ve Tanrı inancına rağmen, Tanrı ve din konusunda genel kabul görmüş bir düşünce ya da anlayışa ulaşamamıştır (Kısa, 2013: 164).

Tanrı'yı tanımaya ve anlamaya yönelik olarak çeşitli disiplinlerde yapılmış çalışmalar incelendiğinde konuyla ilgili olarak karşımıza Tanrı kavramı, Tanrı tasavvuru, Tanrı algısı, Tanrı imgesi, Tanrı temsili gibi kavramlar çıkmaktadır (Canatan, 2018: 68; Hacıkeleşoğlu, 2020: 29).

Kavram (concept) kelimesi sözlükte “nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım; mefhum, konsept, nosyon” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022c). Bir diğer tanıma göre kavram ortak nitelik ve özellikleri olan nesnelerin, olayların ve durumların dahil olduğu kategori ya da grupları ve bunların ne işe yaradıklarını hatırlatan ve anlamak için kullanılan zihinsel temsildir. Örneğin Tanrı kavramının varlığı Tanrı kelimesinin anlamını bilmeyi; sunulan Tanrı'yı tanımayı veya Tanrı'nın soyut olması halinde bir imaj yahut fikir üzerinden onu düşünebilmeyi; Tanrı'nın doğasını bilip özelliklerini anlamayı gerektirir. Tanrı kavramı düşünme ve entelektüel faaliyet alanına ait, daha soyut bir kavram olup Tanrı'nın doktrinel ve dogmatik tanımıdır (Eryılmaz, 2019: 43-45). Tanrı kavramı, Tanrı algısı ve Tanrı tasavvuru için ön koşuldur. Tanrı algısı için Tanrı kavramı, Tanrı tasavvuru için de Tanrı algısı gerekir (Çetin, 2019: 175-176).

Algı Tdk tarafından “bir şeye dikkati yönelterek o şeyin bilincine varma; idrak” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2022a). Algı süreci duyularla elde edilen verilerin örgütlenerek zihinsel olarak yorumlanması ve dış uyaranlara anlam verilmesi sonucunda meydana gelir (Canatan, 2018: 67). Bu durumda Tanrı algısı, kişinin Tanrı hakkında bilgi edinmesi, farkına varması, analiz ve sentezler yapması anlamına gelir (Çetin, 2019: 176).

İmge (image) daha önce tecrübe edilen duygu yaşantısının benzeri ya da kopyası olan ve dış uyarıcı olmaksızın hatırlanan zihinsel temsil; gerçekte olmayan bir şeyin zihinde oluşan resmi, hayal gücünün oluşturduğu fikir, izlenim; diğerlerinin insanlar üzerinde bıraktığı genel izlenim şeklinde tanımlanmıştır. Zihinde oluşan imgeler kavramlar aracılığıyla aktarılır (Eryılmaz, 2019: 44; Hacıkeleşoğlu, 2020: 29). Temsil olayları, olguları ve nesneleri zihinde temsil eden, sembolleştiren ya da onların yerini alan kavram, imaj veya düşünce ve bunlara dair bellek izidir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 29). Tanrı imgesi duygularla ilgili olup kişiden kişiye değişen ve Tanrı'nın karmaşık, öznel duygusal (mistik) tecrübelerle zihinde oluşan şeklidir (Eryılmaz, 2019: 45). Bireyin zihnindeki Tanrı imgesi onun Tanrı'ya inanç şeklini belirleyen zihinsel şemadır (Türker, 2019: 9). Tasavvur (representation) insan zihninde uyaranlar yoluyla daha önceden oluşan nesne, kavram, fiil, olay vb. kavramların isteyerek bireysel alanda yeniden şekillenmesi, hatırlanması veya anlam kazanmasını ifade eder (Mehmedoğlu, 2011: 16-17). Tanrı tasavvuru, bireylerin küçük yaşlardan itibaren zihinsel gelişimlerine, edinmiş oldukları bilgi ve yaşantılarına, yetişme ve düşünüş tarzlarına ve bağlı oldukları dinin inanç esaslarına göre Tanrı'yı zihinlerinde canlandırmaları, biçimlendirmeleri ve anlamlandırmaları olarak tanımlanmıştır (Hökelekli, 2020: 115-117). Din psikolojisi alanında Tanrı tasavvuru ve Tanrı imgesi eşanlamlı olarak kullanılmaktadır (Çetin, 2019: 176). Ancak birçok izlenimden oluşan tasavvurun imgeye göre daha kalıcı bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin birden fazla anne imgesi tecrübe eden çocuk daha sonra bu imgeleri birleştirerek kalıcı tasavvurlar oluşturur (Hacıkeleşoğlu, 2020: 29-30).

Tanrı algısı ve Tanrı tasavvuru bazı yönden benzer olsalar da farklılıklar barındırmaktadır. Algı duyulara bağlı olması nedeniyle daha çabuk gerçekleşirken, tasavvur bellekteki soyut veriler üzerinden oluştuğu için daha uzun süre alır. Yapılan EEG ve MR çalışmaları sonucunda algı ve tasavvur faaliyetlerinde beynin farklı bölgelerinin aktif olduğu tespit edilmiştir (Çetin, 2019: 176). Algı ve tasavvur arasındaki bu farklar Tanrı algısı ve Tanrı tasavvuru için de söz konusudur. Rizzuto'ya göre Tanrı kavramı nesnel ve bilişsel temelli, Tanrı tasavvuru ise öznel ve duygu ağırlıklıdır. Çetin söz konusu bilgiler ışığında Tanrı algısının, Tanrı kavramı ile Tanrı tasavvuru arasında yarı öznel-yarı nesnel bir konumda olduğunu belirtmektedir (Çetin, 2019: 176-177).

Tanrı tasavvurunun oluşumuna etki eden çeşitli faktörler vardır. Ebeveyn ile ilişkiler, diğer önemli kişi ve gruplarla ilişkiler, kendilik algısı ve saygısı, Tanrı hakkında edinilen bilgiler, Tanrı imgesi ve Tanrı'yla ilişki, dini uygulama, kutsal metin okuma ve dini tartışmalar ile bireyin kendine özgü duygu ve düşünceleri bu faktörler arasında öne çıkmaktadır (Hökelekli, 2020: 118; Mehmedoğlu, 2011: 101). Tanrı tasavvuru doğum ile başlayıp hayat boyu değişebilen bir sürece işaret eder. Tanrı tasavvuru başlangıçta ebeveyn imajlarının etkisiyle oluşurken, ilerleyen yıllarda karşılaşılan krizlerle şekillenmeye devam eder (Türker, 2019: 9). Genel anlamda bireylerin Tanrı'ya dair çeşitli kaynaklardan elde ettiği tüm tanımlamalar, duygu ve düşünceler Tanrı tasavvurunu oluşturmaktadır (Canatan, 2018: 68).

Tanrı'ya atfedilen birtakım özellikler ve Tanrı-insan-evren ilişkisine dair inanışlar çeşitli Tanrı tasavvuru biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bunlar felsefe disiplini içinde başlıca teizm, deizm, panteizm, agnostisizm ve ateizm başlıklarında incelenmektedir. Teizm evrene aşkın olan, yaratan, düzenleyen, koruyan, müdahale eden, irade sahibi, bilgili, güçlü bir Tanrı'nın olduğunu ve O'nun insanlarla kişisel ilişki içinde olduğunu kabul eder (Cevizci, 2005: 1599); deizm her şeyi bilen, her şeye gücü yeten ve yaratan tek bir Tanrı'nın varlığını kabul etmekle beraber O'nun evrene müdahale ettiğini ve vahiy gönderdiğini reddeder (Cevizci, 2005: 441); panteizm içkin bir şekilde Tanrı ile evrenin aynı olduğunu, dünyanın ve her şeyin Tanrı'nın bir parçası olduğunu savunur (Cevizci, 2005: 1318); agnostisizm Tanrı'nın varlığının ya da yokluğunun bilinmesinin mümkün olmadığını iddia eder (Cevizci, 2005: 281); ateizm Tanrı'nın varlığını tamamen reddeder (Cevizci, 2005: 163). Tanrı tasavvurları içinde nicelik bağlamında tek tanrı (monoteist) ya da çok tanrı (politeist) tasavvurlar; Tanrı'nın insana benzemesi yönüyle antropomorfik tasavvurlar da bulunmaktadır (Erdoğan, 2014a: 50).

Tanrı tasavvuru aynı zamanda sosyo-kültürel bir bağlama sahiptir. Bireyin içinde bulunduğu kültür, sınıf, din, aile, politik sistem, meslek vb. sosyo-kültürel bağlam ilişkisel öğrenme mekanizmasıyla Tanrı tasavvurunun şekillenmesine etki eder. (Mehmedoğlu, 2011: 47). Örneğin gerek çok tanrılı dinlerde gerekse Hristiyanlıkta Tanrı'nın baba sembolü ile aktarılması çocukta bu tasavvuru güçlendirmektedir. Yapılan araştırmalarda Hristiyan çocuklarda somut Tanrı tasavvurunun görülmesine karşılık Müslüman çocuklarda bu oranın daha az olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan çocuklukta görülen Tanrı'yı insana benzetme anlayışı bazı bireylerde yetişkinlik

döneminde de devam etmektedir. Bu anlayışın devam etmesinin nedeni olarak dini inançlar gösterilebilir. Çok tanrılı dinlerde tanrılar tıpkı insan gibi tasavvur edilir. Tek tanrılı dinlerde de antropomorfizmin kalıntılarına rastlandığı görülmektedir (Peker, 2012: 100-101).

Duygusal bir yapıyı ifade eden Tanrı tasavvuru olumlu veya olumsuz olmak üzere iki şekilde gelişebilir. Öğretilen dini temsiller sonucu birey merhametli, affedici vb. olumlu Tanrı tasavvuru geliştirebileceği gibi acımasız, cezalandırıcı vb. olumsuz Tanrı tasavvuru da geliştirebilir (Güler, 2007: 124). Çocukları büyütürken Tanrı veya cehennemle korkutmak; ibadetlere alıştırma döneminde fiziksel, sosyal veya psikolojik şiddet uygulamak onların merhametsiz, hesap soran ve ceza veren bir Tanrı tasavvuru geliştirmesine neden olabilir (Asar, 2020: 14).

Son olarak Tanrı tasavvuru konusunun pek çok disiplinin ilgi alanına girdiğini belirtebiliriz. Öncelikle Tanrı kelimesi dört alanda farklı anlam düzeylerine sahiptir. Birincisi felsefe, teoloji ve dinin konusu olarak Tanrılık çerçevesinde ele alınan Tanrı realitesi; ikincisi kutsal kitapların Tanrı'sı olup dini geleneklerin teolog ve düşünürlerinin ele aldığı Tanrı öğretisi; üçüncüsü entelektüel işlev gören, ispatı ve inkarına yönelik atıflar yapılan kavramsal bir Tanrı modeli ve dördüncüsü duygusal olarak işleyen ve din psikolojisinin özellikle yoğunlaştığı Tanrı tasavvuruna ilişkin Tanrı modelidir (Mehmedoğlu, 2011: 22).

1.1.1. İlahi Dinlerde Tanrı Tasavvuru

Arapça kökenli din kelimesi sözlükte “Tanrı’ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum” anlamıyla geçmektedir (TDK, 2022b). Terim olarak, tanımlayanların bakış açıları ve tutumlarındaki farklılıklar sebebiyle ortak bir din tanımı yapılamamıştır. Yapılan tanımlarda ise tasdik edilen ilahi varlık veya varlıklar, inanan bireyler, emir ve yasaklar, duygu-düşünce-davranış boyutunda ortaya çıkan dini hayat olmak üzere dört ortak nokta bulunmaktadır (Yavuz, 1982: 88).

İnsanlık tarihi boyunca ortaya çıkan dinler ve doğaüstü varlık inanışları çok çeşitli olduğu için çalışmamızın sıhhati açısından Tanrı tasavvuru konusunu ilahi dinlerle sınırlandırmaktayız.

1.1.1.1. Yahudilik’te Tanrı Tasavvuru

Yahudilik belli bir ırka, kültüre ve dine mensubiyeti ifade eden çok kapsamlı bir anlama sahiptir. Dini açıdan Musa peygamberin getirdiği inanç sistemini ifade eder (Adam, 2007: 207, 211-213). Yahudilik'te Tanrı inancı konusunda sürgün öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönemden bahsedilebilir. Sürgün öncesi dönemde politeist yapıya müsamaha gösterilirken sürgün sonrası dönemden itibaren mutlak manada tek Tanrı inancı benimsenmiştir (Gürkan, 2014: 90-92).

Yahudilik'te Tanrı ezeli, ebedi ve tek olan, her şeyi bilen, alemleri yaratan ve yöneten, görülemeyen soyut bir varlıktır (Tümer & Küçük, 1997: 248-249). Yahudilik inancında Tanrı'nın Yahve, Adonay ve Elohim şeklinde farklı isimleri vardır. Adonay Yahudilerin Tanrı'nın merhametini ve iyiliğini hissettiklerinde kullandıkları bir isim olup merhametli bir anne gibi dişil niteliklere sahip bir Tanrı tasavvurunu yansıtmaktadır. Aciz bırakan durumlarda ve Tanrı'nın sertliğini hissettiklerinde ise otoriter bir baba gibi eril niteliklere sahip Tanrı tasavvurunu yansıtan Elohim ismini kullanmaktadırlar (Hacıkeleşoğlu, 2020: 110).

1.1.1.2. Hristiyanlık'ta Tanrı Tasavvuru

Hristiyanlık, İsrailoğulları peygamberi olan Hz. İsa'nın ölümünden sonra Pavlus'un İsa merkezli öğretileriyle şekillenmiştir. Bu yüzden Tanrı inancı Pavlus öncesi ve sonrası dönemde farklılık arz eder. Pavlus öncesi dönemde tek tanrı inancı vardır ve Yahudiliğin ıslahı amaçlanmaktadır. Pavlus sonrası dönemde ise Hristiyanlık'ta teslis (üçleme: bir cevher, üç şahıs) inancı ortaya çıkmıştır (Aydın, 2007: 85-86, 95-96). Teslis baba (Tanrı), oğul (İsa Mesih) ve kutsal ruh unsurlarından oluşur. Tanrı baba yaratıcı olup doğurulmamıştır. Oğul İsa doğurulmuştur ve insanların kurtarıcısıdır. Tanrı'nın özü sevgidir, bu sevgiyi insanları Adem'in işlediği ilk günahı arındırmak için biricik oğlu İsa'yı yeryüzüne göndererek göstermiştir (Tümer & Küçük, 1997: 282-285). Hristiyan inancına göre Tanrı ayırım gözetmeksizin yarattıklarına karşı mutlak iyidir, çok şefkatlidir ve sevgisi tüm insanlığı kapsar. Tanrı hakkındaki bu inanç sistemi, Tanrı'yı baba imajı içinde konumlandırmaları, ilahlık özü olan İsa'nın erkek olarak bedenlenmesi Hristiyanların Tanrı tasavvurunun sevgi merkezli ve eril nitelikli olduğunu göstermektedir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 116-117; Tümer & Küçük, 1997: 282-283).

1.1.1.3. İslam'da Tanrı Tasavvuru

İslam, kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in anlatımıyla Allah'a yönelmek, teslim olmak ve tevhid inancına bağlanmak anlamlarına gelir (Sinanoğlu, 2001: 1). Kur'an, İslam dininin Hz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin özel adı olduğunu bildirir, diğer yandan özünde barındırdığı tevhid ilkesi gereği Adem peygamberden itibaren bütün peygamberlerin tebliğ ettiği ilk ve son dinin İslam olduğunu belirtir (Harman, 2001: 3). İslam dininin inanç esasları ve dolayısıyla Müslümanlarda oluşmasını istediği Tanrı tasavvuru tevhid inancı etrafında şekillenmiştir. Tevhid, Allah'tan başka yaratıcı ve mabud kabul etmemek demektir (Topaloğlu, 2001: 7).

Kur'an Allah'ı yaratan, düzenleyen, her şeye hâkim olan, koruyup kollayan, doğru ve yanlış konusunda insanları uyaran ve herkesi yaptıklarından hesaba çekecek olan bir yaratıcı olarak anlatır (Gündüz, 2007: 56). Allah'ı tanıtırken esmaü'l-hüsna olarak ifade edilen isimleri ve sıfatları kullanır. Kur'an'da zikredilen rahmân ve rahîm (bağışlayan, esirgeyen), raûf (şefkatli), afûv (günahları silip yok eden), ğafûr (günahları bağışlayan), şekûr (az iyiliğe çok mükafat veren) gibi Allah'ın isimleri ve Hz. Muhammed'in yaptığı dualar dikkate alındığında Allah ve yaratılanlar arasındaki bağın özü sevgidir. Yine Kur'an'da Allah insana ruhundan üfleyerek hayat verdiğini bildirmekte, ona olan sevgisini hub (sevgi) ve velayet (dostluk) kavramlarıyla ifade etmektedir (Topaloğlu, 1989: 484-486, 2001: 7).

Easmaü'l-hüsna arasında Allah'ın adaleti, yargılayıcılığı ve azabını ifade eden isimler de vardır. Ancak sayısı genel olarak doksan dokuz olarak kabul edilen bu isimlere sevgi ve korku kavramları açısından bakıldığında dört-beş isim dışında kalan bütün isimlerin sevgi, merhamet ve yakınlıkla yorumlanabileceği görülmektedir (Hayta, 2019: 155-156). İslam dininde bir yandan Allah ile kul arasındaki sevgi vurgulanırken diğer yandan çeşitli ayet ve hadislerde ittika, havf, haşyet gibi kavramlarla Allah'tan korkma, korunma duygusu da vurgulanır. Ancak buradaki korunma Allah sevgisine engel olacak şeylerden nefsi korumakla, korku ise Allah'a yakınlığın ve sevginin kaybedilmesi endişesiyle ilgilidir (Topaloğlu, 1989: 486, 2001: 7). Bu bilgiler dikkate alındığında, İslam dininin Müslümanların zihninde hiçbir varlığa benzemeyen, sevgi ve korku açısından dengeli bir Tanrı tasavvuru oluşturmak istediği görülmektedir.

1.1.2. Psikoloji Disiplininde Tanrı Tasavvuru Yaklaşımları

Tanrı tasavvuru kuramları genel olarak ilişkisel ve bilişsel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İlişki temelli ilk kuramı geliştiren Freud'a göre Tanrı tasavvuru çocuğun babasıyla yaşadığı ilişkinin yansımasıdır (Çetin, 2019: 178). Nesne ilişkileri kuramcısı Klein ise Freud'un aksine çocuğun kurduğu ilişkilerin temelinde annenin önemli rol oynadığını savunmuştur. Klein'in görüşünden hareketle Tanrı tasavvurunu açıklayan kuramcılara göre annenin rolü de Tanrı tasavvurunun oluşmasında etkilidir (Türker, 2019: 16-17). Nesne ilişkileri kuramcılarında Rizzuto ise Tanrı tasavvuru konusunda baba, anne, diğer aile üyeleri, bakıcı ve öğretmen tasavvurlarının da etkili olduğunu tespit etmiştir. Bağlanma kuramına göre Tanrı tasavvurunun oluşumunda çocukluk döneminde ebeveynle kurulan bağlanma stillerinin etkisi vardır (Çetin, 2019: 179). Bağlanma kuramcılarında Kirkpatrick ve Shaver Tanrı tasavvurunun en sevilen ebeveyne göre şekillendiğini bulgulamışlardır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 90).

Bilişsel yaklaşım Tanrı tasavvurunu zihinsel gelişimle açıklamaktadır. Piaget'in gelişim kuramını dini ve ahlaki gelişime uyarlayan kuramcılara göre Tanrı tasavvuru zihinsel gelişimle beraber somuttan soyuta doğru bir yol izlemektedir (Çetin, 2019: 179).

1.1.2.1. Gelişim Kuramları ve Tanrı Tasavvuru

Araştırmacılar gelişim dönemlerine ilişkin fiziksel, psikolojik ve bilişsel özellikleri kapsayan çeşitli kuramlar yoluyla insanı tanımaya, anlamaya ve çözmeye çalışmaktadırlar. Tanrı tasavvuru ve dini gelişimin özellikleri de gelişim kuramları dikkate alınarak incelenmektedir.

İsviçreli psikolog Piaget bireyin bilişsel gelişimiyle ilgilenmiş ve onun kuramı çok sayıda gelişim psikoloğunu etkilemiştir. Ona göre bilişsel gelişimin olabilmesi için çocuğun çevresiyle sürekli etkileşim içinde olması gerekmektedir. Bilişsel gelişim kuramında zihinsel olarak birbiri ardınca gelen, her aşamanın kendisinden sonra gelen aşama için bir basamak olduğu dört temel gelişim dönemi vardır. Bu gelişim dönemleri duyuşal-hareketsel aşama (0-2 yaş), işlem-öncesi aşama (2-7 yaş), somut işlemsel aşama (7-12 yaş) ve formel işlemsel aşamadır (12+ yaş) (Cüceloğlu, 2020: 335; Piaget, 1999: 15-16). Piaget, Tanrı tasavvurunu çalışmalarında doğrudan ele almamıştır. Ancak onun kuramı uyarlanabilir olması yönüyle dini ve ahlaki gelişim kuramlarına öncülük etmiştir (Asar, 2020: 16).

Bazı psikologlar Tanrı tasavvurunun bütün hayatı kapsayacak şekilde izlediği gelişimsel bir döngü olup olmadığı sorusundan hareket ederek dini ve manevi gelişime dair evre kuramları geliştirmişlerdir. Gelişimsel evre kuramları yapısal gelişimsel ve hayat boyu gelişimsel olmak üzere genel olarak iki gruba ayrılır. Fowler, Meissner, Genia gibi yapısal gelişim kuramcıları Tanrı tasavvurunu inanç gelişimi bağlamında incelemişlerdir. Yapısal modelde bireyler genellikle gelişimin en yüksek düzeyine erişememektedirler. Hayat boyu gelişim kuramcılarından olan Erikson ve Rizzuto ise hayatın her evresine önem vermişlerdir (Mehmedoğlu, 2011: 128-129).

Gelişim dönemleri incelendiğinde özellikleri bakımından çocukluk, gençlik, yetişkinlik, orta yaş ve yaşlılık olmak üzere beş temel evreden bahsetmek mümkündür. Dini gelişim kuramları incelendiğinde genel olarak din ve Tanrı tasavvurunun oluşum ve gelişim aşamaları şöyledir: Bebeklik döneminde herhangi bir dini belirti yoktur. Ancak bu konuya ilişkin yapılan bilimsel araştırmalar onlarda Tanrı'ya inanmaya ve dini kabul etmeye dair doğal bir eğilim olduğunu göstermektedir (Hökelekli, 1996: 251-252; Peker, 2012: 166). 2-6 yaş arası taklit dönemidir. Bu dönemde çocuklar diğerlerinin davranışlarını bilinçsiz biçimde taklit ederler. Dini duygunun ve davranışların şekillenmesinde ailenin büyük bir etkisi söz konusudur. Çocuk kendisine söylenenlere tam bir teslimiyetle inanmaktadır. Bu dönemde Tanrı çocuğun zihninde somut/antropomorfik bir varlık olarak şekillenir. Tanrı'ya ve dine ilişkin baskıcı ve korku eğilimli bir anlatım çocukta kızan ve cezalandırıcı bir Tanrı tasavvurunun, sevgi ve merhamete dair bir anlatım güven veren ve koruyan bir Tanrı tasavvurunun oluşmasını sağlayabilmektedir (Peker, 2012: 167-169). 7-12 yaş aralığında çocukta Tanrı tasavvuru gittikçe soyut ve sembolik bir hal almaya başlar. Bu yaşlarda otorite olarak kabul edilen anne-babanın sınırlı güçleri ve bilgileri keşfedilir. Bu keşif her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen insanüstü Tanrı tasavvuruna ve bağlılığın ona yönelmesine yol açar. Çocuk 12 yaşına geldiğinde Tanrı tasavvuru tam anlamıyla soyut bir hale gelebilmektedir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 92; Peker, 2012: 169). Ergenlik dönemi çocukluğun son, yetişkinliğin ilk evresidir. Ergenliğin ilk dönemi gelişimsel farklılıklar dikkate alındığında kızlarda 11-13; erkeklerde 12-14 yaşlarında başlayıp 17 yaşına kadar devam eder. Bu dönemde taklitçi davranışlar yerini eleştirel ve sorgulayıcı davranışlara bırakır. Bilgilerin ve inançların akıl süzgecinden geçirilerek ya daha şuurlu hale getirilmesi ya da reddedilerek geçersiz ve değersiz görülmeye başlanması eğilimi söz konusudur (Canatan, 2018: 32). Bu dönemde Tanrı artık somut

modeller içinde değil soyut bir biçimde tasavvur edilir (Peker, 2012: 171). Diğer taraftan on iki ya da on üç yaşımdan itibaren ergen birey Tanrı hakkında düşünme eylemini bırakıp daha bireysel bir Tanrı imgesi benimsemeye başlar. Bu dönem sevgi, güven, itaat, şüphe gibi ihtiyaç ve duygularla uyumlu hale getirilen Tanrı imgesi ile bir dinin nesnel nitelikler yüklediği Tanrı kavramının çatıştığı dönemdir. Ergenlik döneminde Tanrı imgesi genç bireye rehberlik eden bir baba formunu alabildiği gibi en yakın arkadaşın bir özelliğini ya da onda olmasını istediği bir niteliği de taşıyabilmektedir. Ayrıca gençlik döneminde özgü narsistik duygu ve eğilimlerle taklit edebileceği yetişkinlere karşı idealize edilmiş duygular besleyen gencin Tanrı tasavvuru da bu duygudan etkilenir. İdealize edilmiş duygular sonucu Tanrı saf ve mükemmel bir varlık olarak tecrübe edilir (Kısa, 2013: 234). Ergenliğin son dönemi 15-17 yaşlarında başlayıp 21 yaşın sonuna kadar sürer. Bu dönemde zihinsel ve fiziksel gelişim devam eder, ergenliğin ilk döneminde yaşanan duygusal gerilimler yerini dengeli bir duruma bırakmaya başlar ve genç çevresiyle daha iyi uyum sağlar. Dini şüphe ve kararsızlıkların yerini kesin dini tercih ve kararlara bıraktığı bu dönem dini uyanış dönemi olarak da ifade edilir. Genç birey bu evrede ya çocukluk dönemindeki inanca yönelir ya da onu terk eder (B. Koç, 2002: 161).

22-40 yaşları arasındaki ilk yetişkinlik döneminde dini hayatta bir dengelenme, yeniden yapılanma ve eski inanç ve alışkanlıkları gözden geçirip düzenleme yönünde gelişmeler görülür. İster dini şüpheler çözümlenerek dine dayalı bir yol benimsensin ister din reddedilsin genç yetişkinlerde din birincil ilgi alanı olmaktan çıkar. İbadetlerde düşüş ve dini faaliyetlere ilgisizlik gözlemlenir. Ancak evlenip ocuk sahibi olmakla birlikte iyi bir ebeveyn olma gayesiyle ilerleyen yaşlarda dine karşı yeniden bir ilgi uyanır (Hökelekli, 1996: 283-284).

Orta yaş hayatın 40-60 yaşları arasındaki döneme tekabül eder. Bu dönem fiziksel rahatsızlıklar, öğrenme güçlüğü, motivasyon eksikliği gibi fiziksel ve ruhsal değişiklikler nedeniyle kritik bir dönüm noktasıdır. Hayatının bu evresinde birey hayattan bekledikleri ile elde ettikleri arasında bir sorgulamaya girişir. İhtiyarlık ve ölümle yüzleşme dşnncesi sebebiyle bu yaşlarda endişe, huzursuzluk ve çatışma duyguları hissedilir. Bu duygulardan kurtulma ihtiyacıyla birey dine daha fazla ilgi duymaya başlar. Ancak birey yaşadığı hesaplaşmalar sonucunda dine karşı tavır alarak reddetme eğilimi de gösterebilir (Peker, 2012: 175-176).

60 yaşından itibaren yaşlılık dönemine girilir. Bu yaşlarda yaşanan biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimler nedeniyle kısıtlanan birey, bu olumsuzlukları tecrübeleri sayesinde elde ettiği kuvvetli bir muhakeme yetisiyle dengeler. Yaşlılarda genel olarak eskiye aşırı bağlılık, yeniliklere alışamama ve bencillik duygusu gözlemlenir. Bu dönemde yaşlı birey çevresindekilerin ona saygı ve hizmet göstermesini bekler, ayrıca para ve mal düşkünlüğü artar (B. Koç, 2002: 164-165). Bu dönem hakkında yapılan araştırmalarda yaşlıların daha kesin ve kararlı bir Tanrı inancına sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaşlılık döneminde daha önce sahip olunan dini duygu, inanç ve alışkanlıklar sürdürülebildiği gibi ölüm gerçeği nedeniyle düzenli dini geçmişe sahip olmayanların dini değerlere kolaylıkla bağlanması da söz konusudur (Hökelekli, 1996: 286-288).

1.1.2.2. Psikanalitik Kuram ve Tanrı Tasavvuru

Psikanaliz başlangıçta Freud'un nevroz hastalarını tedavi ederken kullandığı bir psikoterapi tekniği olarak ortaya çıkmıştır. Freud düşüncelerinin gelişip değişmesiyle beraber bu tekniği bütün kuramlarını içine alan, insanın kişiliğini ve motivasyonlarını anlamak üzerine kurulu teorik bir sisteme dönüştürmüştür (Ayten, 2017: 47-48). Geliştirdiği kuramında insanın bilincinde olmadığı zihinsel süreçlere odaklanarak bilinçdışı kavramını somut ve sistematik bir şekilde ele alan ilk psikolog olmuştur (Köse, 2019: 9-10, 33). Freud geçmiş tecrübelerin mevcut veya gelecek tecrübeleri etkileyeceği tezi ile erken çocukluk dönemine dikkatleri çekmiş, kendisinden sonra oluşturulan kuramları etkilemiştir. Tanrı tasavvuru ve din olgusunun ortaya çıkışını da bu tez kapsamında ele almıştır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 59).

Psikanalizde, Tanrı tasavvurunun insanlık tarihinde ve bireyde oluşumu genetik varsayıma dayandırılmaktadır (Memiş, 2023: 34). Bu varsayıma göre Tanrı tasavvurlarının temeli ilkel dönemde atılmıştır. Söz konusu dönemde insanlar bütün kadınları kendine saklayan, büyüyen oğullarını klan dışına atan kıskanç ve zorba bir babanın hakimiyetindeyken, bu sistemden kurtulmak isteyen oğullar başkaldırarak babalarını öldürüp yemişlerdir. Freud yeme eyleminin hem babaya karşı hissedilen nefretin hem de ona duyulan hayranlığın bir ifadesi olduğunu dile getirmiştir. Öldürme suçunun pişmanlığı psikanalizde sonradan boyun eğme olarak adlandırılan ruh halini ortaya çıkarmış ve oğullar babanın hayattayken engellediği şeyleri kendi kendilerine yasaklamışlardır. Babaya karşı hissettikleri suçluluk duygusunu yatıştırmak ve onunla

barışmak için bir hayvanı totem olarak seçerek babanın yerine ikame etmişlerdir (Freud, 2022: 151-154). Babanın bastırılan hatırası dogmaların-Tanrı tasavvurunun oluşmasına neden olmuş ve oğulların hissettiği suçluluk duygusu kalıtsal olarak her doğan erkeğe aktarılmıştır. Freud’a göre Musa dönemine kadar dolaylı bir şekilde aktarılan baba-Tanrı kavramı, Musa’nın Yahudilerle ittifak kurması ve onlara ilk babaya benzeyen tek Tanrı tasavvurunu sunmasıyla kültürel olarak doğrudan aktarılmaya başlanmıştır (Memiş, 2023: 34).

Freud, bireysel Tanrı tasavvurunun oluşumunda da baba imajının etkili olduğunu savunmaktadır. Ona göre her çocuk çaresizlik ve tehlike anlarında güçlü gördüğü babasına sığınır. Bunun sonucunda koruyucu ve yardımcı bir baba tasavvuru oluşur. Zaman içinde babanın da aciz kaldığı durumlar fark edilir ve mutlak koruyucu baba tasavvuru ortadan kalkar. Korkulan ve saygı duyulan somut babanın yerini zor zamanlarda sığınılacak, bireyin hayalinde uydurduğu soyut baba yani Tanrı alır. Nihayetinde Freud’a göre Tanrı insanın psikolojik olarak ürettiği, özünde yüceltilmiş bir baba figüründen ibarettir (Asar, 2020: 18-19; Yılmaz, 2019: 61).

Freud’un kuramı bilimsellik, indirgemeci yaklaşım, verilerin evrenselliği, determinist yönelim vb. açılardan eleştirilmektedir (Köse, 2019: 54-63). Tanrı tasavvuru konusunda kadınların rolünü veya yaşadığı süreci ihmal ederek erkek ilişkileri üzerinden yaptığı temellendirme ve genelleme kuramını zayıflatmaktadır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 64).

Psikanalitik kuram içinde ele almamız gereken kişilerden biri de Jung’tur. Kendisi özellikle cinsellik, din ve Tanrı konularında Freud ile ters düşerek farklı bir kuram geliştirmiştir (Mehmedoğlu, 2013: 16). Jung’un din ve Tanrı görüşü kendini gerçekleştirme anlamında “bireyleşme”; kalıtımla aktarılan ve tüm zihinlerin ortak oluşum sürecini ifade eden “kolektif bilinçdışı”; kolektif bilinçdışını oluşturan ve çok uzak çağlardan beri var olan evrensel tasavvurlar olarak tanımladığı “arketip”; kişiliğin birlik ve bütünlüğünü ortaya koyan, temel arketip saydığı, Tanrı tasavvurunu kapsadığını iddia ettiği “kendilik” kavramları etrafında şekillenmiştir (Mehmedoğlu, 2013: 17-19). Jung bilinçdışının etkileri karşısında insanın çaresiz ve iradesiz olduğunu savunur. İnsanın Tanrı’yı kabul etme konusunda bir iradesi yoktur. Çünkü ona göre Tanrı kolektif bilinçdışından gelerek kendini kabul ettiren bir arketiptir (Ayten, 2017: 75, 81). Diğer yandan Tanrı tasavvuru ve kendilik bütünleştirici bir işleve sahip olduğu için bireyleşmenin bir parçasıdır. Kendini keşfetme serüveni aynı zamanda Tanrı’yı keşfetme

serüvenidir (Mehmedoğlu, 2013: 19-20). Jung, Freud'un aksine dinin ruh sağlığına iyi geldiğini ve Tanrı inancının insanı nevrozdan kurtardığını düşünmektedir (Ayten, 2017: 79).

1.1.2.3. Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru

Freud'un dürtü kuramından etkilenen Klein tarafından çocuğun en erken dürtüsel dinamikleri ve nesne ilişkileri dikkate alınarak oluşturulmuş bir kuramdır (Memiş, 2023: 40). Nesne ilişkileri kavramı diğerleri ile kurulan ilişkileri ifade etmektedir. Ebeveyn ve çocuğun bakımıyla ilgilenen insanların yanında kurum, fikir, sembol, oyuncak, eşya gibi insan dışındakilerle ya da annenin saç, göğsü gibi bedenin bir parçasıyla kurulan ilişkiler de dikkate alındığı için kişi ilişkileri yerine nesne ilişkileri kavramı tercih edilmiştir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 75; Yılmaz, 2019: 66).

Nesne ilişkileri kuramında benlik gelişimi önemli bir yere sahiptir. Kurama göre bireyin çevresiyle yaşadığı karşılıklı etkileşim sonucunda gerçekleşen içe yansıtma, içselleştirme ve özdeşleşme benlik gelişimini sağlamaktadır (Angın, 2020: 25; Öztürk, 2019: 19). Nesne ilişkileri kuramı, bireyin gelecekte başkalarıyla kuracağı ilişkileri ve bu ilişkilerin niteliğini belirleyen bilinçdışı yapıları bireyin erken çocukluk döneminde yaşadığı ve içselleştirdiği ilişkiler üzerinden açıklamaktadır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 75-76).

Kuramın temsilcilerinden Winnicott'a göre anne bebeğiyle yakından ilgilendiğinde ve ihtiyaçlarını karşıladığında ortaya çıkan derin duygusal bağlılık, bebekleri anneleriyle bir ve aynı olduğu şeklindeki bütünlük duygusuna ulaştırır. Bebekler bu duyguyla büyüdüklerinde karşılaştıkları olumsuzluklarla yavaş yavaş baş etmeyi öğrenirler ve olumlu yakın ilişkilere odaklanırlar. Bu evreden sonra çocukların anneden ayrı olduklarını keşfettikleri evre başlar. Winnicott geçiş alanı olarak adlandırdığı bu evrenin sağlıklı bir şekilde aşılması için bir geçiş nesnesine ihtiyaç duyulduğunu öne sürer. Oyuncak bir bebek, bir battaniye vb. geçiş nesneleri çocuklar için anneyi temsil etmekte, ayrılma ve bireyleşme sürecinde çocukların üzüntü ve kaygılarının hafifletilmesine yardımcı olmaktadır. Winnicott'a göre bireyin daha sonraki gelişim evrelerinde geçiş nesnesi en nihayetinde sembolik bir biçim alarak Tanrı olur (Hayta, 2019: 80-83).

Nesne ilişkileri kuramında geçiş nesneleri benliği oluşturma yolunda bir araçtır ve gelişim sürecinde eski nesneler yerine yenileri seçilebilir. Ancak Rizzuto'ya göre sürekli değişme potansiyeliyle evrensel çok yönlü bir geçiş nesnesi olan Tanrı, hiçbir zaman somut bir

geçiş nesnesi gibi terk edilip atılmaz ve kişinin hayatında anlamlı bir şekilde yer almaya devam eder (Angın, 2020: 26; Yılmaz, 2019: 68). Çocuğun anne ile yakın ilişkileri Tanrı tasavvuru için önemli bir temel sağlar. Anne ve çocuk arasındaki güven ve yakınlığın niteliği ve kalitesi anne tarafından belirlenir. Eğer anne çocuğunun ihtiyaçlarını karşılıyor ve onu seviyorsa çocuk evrenin, diğerlerinin ve Tanrı'nın güvenilir olduğuyla ilgili içsel şemalar geliştirir. Aksi bir durumda çocuk diğerlerinin, evrenin ve Tanrı'nın güvenilmez olduğu düşüncesini benimser. Seven, koruyan ve ilgiyle davranan bir anneyle seven, merhamet eden ve kulunu koruyan bir Tanrı tasavvuru arasında bireyin zihninde bir süreklilik oluşabileceği gibi sevgisiz, reddedici ve soğuk yapıdaki bir anneye rağmen Tanrı sevgi dolu, sıcak ve koruyucu da olabilir (Hayta, 2019: 86-87). Rizzuto Tanrı fikrinin gelişim için gerekli olduğunu, bilinçli ya da bilinçdışı bir şekilde inanan ve inanmayan her insanın zihninde bir Tanrı tasavvuru bulunduğunu savunur (Angın, 2020: 27; Hacıkeleşoğlu, 2020: 82). Rizzuto'ya göre ilk başta anneyle, daha sonraları ise diğerleri ile yaşanan kişisel deneyimler Tanrı imgesini sürekli olarak birtakım değişikliklere ve dönüşümlere uğratar ve herkesin kendi hayalinde oluşturduğu bir Tanrı imgesi ortaya çıkar (Hayta, 2019: 87-88).

Araştırmacılara göre Tanrı tasavvuru büyük ölçüde kişilerin çocukluktaki anne-baba ilişkileri ve onların tasavvurlarının yansıtılması, diğer kişi ve dini gruplarla ilişkiler, özsaygı hissi, Tanrı imgesi ve ilişkisi, Tanrı'ya ilişkin bilgi, Tanrı-insan ilişkisi, dini uygulama ve mistik tecrübeler, farklı kültürel etmenler sonucunda şekillenir (Hayta, 2019: 87-88; Memiş, 2023: 42; Öztürk, 2019: 19).

Nesne ilişkileri kuramı bağlamında Tanrı tasavvuru oluşumunu açıklayan Rizzuto Tanrı'yı bir oyuncak, battaniye vb. ile eş tutarak onun yüceliğini önemsizleştirdiği, az sayıda denekle çalıştığı halde konuyla alakalı çok büyük genellemeler yaptığı, dikkatini gereğinden fazla geçiş nesnesine verdiği gerekçeleriyle eleştirilmiştir. Nesne ilişkileri kuramı ve bu kuram dahilinde hazırlanan ölçekler antropomorfik nitelikteki Tanrı yaklaşımına uygun olduğu için Müslüman ve Yahudi çevreler tarafından kabul görmemiştir (Angın, 2020: 27).

1.1.2.4. Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru

Bağlanma kuramı erken çocukluk döneminde ebeveyn-çocuk ilişkisini ve bu ilişkinin etkilerini ele almaktadır. Kuramın öncüsü kabul edilen Bowlby'e göre bebeğin annesi

veya ilk bakım vereni ile arasındaki ilişkinin niteliği onun bütün gelişim dönemlerini ve gelecekte kuracağı ilişkileri etkileyecek şekilde önemlidir (Asar, 2020: 22).

Bağlanma kuramcıları bireyin bilişsel olgunlaşmasıyla paralel olarak bağlanma davranışının soyut figürlere de yönelmesini mümkün görür. Kirkpatrick'e göre güvenli bir alan ve sağlam bir sığınak olma işlevleri Tanrı tarafından karşılanabilir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 89-90). Bu çerçevede Kirkpatrick bireylerin Tanrı ile olan bağlarını “uygunluk” ve “telafi” hipotezleri yoluyla açıklamaktadır. Uygunluk hipotezine göre ilk bağlanma deneyimleri sonucu oluşan bilişsel şemalar, Tanrı'yla olan ilişkiler dahil olmak üzere gelecekteki bütün bağlanma ilişkilerinin temelini oluşturur. Dolayısıyla ebeveynlerine güvenli bağlanan bireylerin Tanrı'yla güvenli bağ kurması; kaygılı bağlanan bireylerin Tanrı'ya kaygılı bağlanması; kaçınmalı bağlananların ise Tanrı'yla olan ilişkilerinde kaçınan davranışları beklenmektedir. Diğer yandan telafi hipotezine göre bebeğin annesi veya ilk bakım vereni ile güvensiz bağlanması sonucu oluşan boşluk, Tanrı'nın yedek bir bağlanma figürü konumuna getirilmesiyle doldurulur (Hayta, 2019: 139-140).

Kirkpatrick ve Shaver yaptıkları çalışmalarda bireylerin Tanrı tasavvurlarının en sevdikleri ebeveynlerine göre şekillendiğini; Tanrı tasavvurları ile kişisel tasavvurlar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 90).

1.2. Bağlanma

Bağlanma kuramı, İngiliz psikiyatrist Bowlby tarafından geliştirilmiştir (Bowlby, 2013: 235-237). Bowlby, anne ilgisinden, sevgisinden uzakta kalan yetimhanedeki, hastanelerdeki ve çocuk bakım evlerindeki çocukların ruh sağlığı üzerinde araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmaların sonucunda bireyin gelişim sürecinin anlaşılabilmesi için yaşamın ilk evrelerinde anneyle bebek arasındaki duygusal ilişkileri anlamak gerektiğini öne sürmüştür (Hayta, 2019: 94-95).

Bowlby'ye göre bağlanma güvenliği, desteği ve rahatlığı barındıran duygusal bir bağlıdır (Kara, 2018: 3).

1.2.1. Bebeklik ve Çocukluk Döneminde Bağlanma

Bowlby bağlanmanın doğuştan geldiğini ve hayatta kalma iç güdüsüne hizmet etmesinin yanı sıra sağlıklı fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişim için önemli olduğunu belirtmiştir

(Türk, 2022: 10). Bağlanma sisteminin yakınlık arama ve yakınlığı koruma, güvenli sığınak (korunma) ve güvenli üs olmak üzere üç temel işlevi vardır. Bağlanma özellikle bebeğin bir tehdit algıladığında veya rahatsızlık hissettiğinde bakım verene yakın olma isteğiyle ve onu aramaya yönelik tepki ve davranışlarla kendisini gösterir. Bakım verenin varlığı bebeğe stresli durumlarda güvenlik ve rahatlık duygusu sağlar. Bu şekilde bebek bakım vereni ne zaman isterse ve ihtiyaç duyarsa dönebileceği güvenli üs olarak kullanır, korkmadan diğerleriyle iletişim kurabilir ve çevreyi keşfetmek için istekli davranabilir (Güngör, 2000: 5; Karataş, 2019: 28; Kılıç & Kümbetlioğlu, 2016: 383). Eğer çocuk bağlanma figüründen ayrılırsa tipik bir davranış örüntüsüyle bu ayrılığa tepki gösterir. Öncelikle bu ayrılığı protesto eder ve ağlama gibi davranışlarla bağlanma figürünü arar. Bağlanma figürü geri dönmediğinde umudunu keser, üzgün ve pasif davranışlar sergiler ama zihni onunla meşguldür ve geri dönmesini bekler. En sonunda çocuk bağlanma figüründen duygusal olarak uzaklaşır ve kopar. Kopma durumunda çocuk bağlanma figürüne uzak ve savunmacı davranışlar gösterir (Bowlby, 2014: 47-48; Kılıç & Kümbetlioğlu, 2016: 383).

Bowlby bakım verenin bebeğin ihtiyaçlarına cevap verme duyarlılığının ve sosyal etkileşimin fazla olmasının bağlanma hızını ve niteliğini arttırdığını belirtir (Bowlby, 2013: 380, 390). Eğer bebek için bağlanma figürleri ulaşılabilir ve destek vericiyse güvenli bağlanma oluşur. Bunun sonucunda bebek hem kendisine hem de diğerlerine güvenme duygusu geliştirir (Bowlby, 2014: 393-394, 439). Bağlanma figürlerinin baskıcı, ulaşılabilir veya duyarsız olmasından ve yanıt vermemesinden duyulan korku ise bebeğin kaygı seviyesini artırır. Bu durumda gelişen kaygılı/güvensiz bağlanma biçimi terkedilme korkusunu ve bağlanma figürüne yakın olma isteğini tetikler (Bowlby, 2014: 267-268, 393).

Yapılan araştırmalar bakım veren ve çocuk ilişkilerinin ilerleyen gelişim dönemlerinde duygusal, bilişsel ve sosyal alanlarda etkileri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sevgi ve ilgisinde tutarlı, ihtiyaç anında ulaşılabilir bir anne bu ilişkilerin niteliğini belirlemektedir. Güvenli bağlanan çocukların yakın ilişkilerde yaşitlarına göre sosyal becerilerinin yüksek, çatışmalara karşı çözüm odaklı ve diğerleriyle uyumlu oldukları gözlenirken; güvensiz bağlanan çocukların ise yakın ilişkilerinde düşük sosyal yeterliliğe, içe kapanık, saldırgan ve yapışkan bir tutuma sahip oldukları gözlenmiştir (Hayta, 2019: 103).

1.2.2. Ergenlik Döneminde Bağlanma

Ergenlik çocukluk ve yetişkinlik arasında yaşanan ara dönemdir. Bu ara dönemde ergen, çocukluk döneminin özelliklerinden uzaklaşıp yetişkinlik dönemine hazırlanmaktadır. Çocukluk döneminde bağlanma davranışı fiziksel yakınlık arama şeklinde gösterilirken ergenlik döneminde bağlanma figürü ile kaygı ve korkularını ve diğer duygularını paylaşma şeklinde kendini göstermektedir (Canatan, 2018: 49). Ergenlikten itibaren bağlanma davranışı aile dışındaki bireylere ve dini, politik, sosyal vb. gruplara yönelmektedir (Bowlby, 2013: 265). Bu dönemde özerk olmaya çalışan gençler için ailenin güvenli üs işlevi devam etmektedir. Ancak bağlanma davranışının yakınlık arama ve güvenli sığınak işlevleri aileden akranlara aktarılmaktadır. Ayrıca çocukluk boyunca tek taraflı şekilde bakım alan, ilgi ihtiyacı içinde olan birey ergenlikle beraber karşılıklı bağlanma ilişkisi içine girer ve diğerlerine güvenli üs olmaya başlar (Güngör, 2000: 41-42). Bakım verenler ile geliştirilen bağlanma stilleri ergen bireyin akranlarıyla olan ilişkilerinde yol gösterici olur. Çocukluk döneminde güvenli bağlanma geliştiren ergenler daha sorunsuz bir şekilde özerk olabilmeyi başarmakta, psikolojik açıdan daha sağlıklı, uyumlu, daha özgüvenli ve becerikli, dışadönük, sosyal ilişkilerinde daha doyumlu olmaktadır. Çocukluk döneminde güvensiz bağlanma tarzı geliştiren ergenler ise daha az becerikli, çekingen, daha alıngan ve sinirli, sosyal ilişkilerinde daha bağımlı ve aile ile olan ilişkilerinde daha zorlayıcı özellikler sergilemektedirler (Hayta, 2019:105).

1.2.3. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma

Yetişkinlik döneminde gösterilen bağlanma davranışı bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde gösterilen bağlanma davranışının devamı olarak değerlendirilmektedir. Çocukluk dönemi bağlanmasından farklı olarak yetişkinlik dönemi bağlanması diğer davranışsal sistemlerin etkilenmesinden sorumlu olmamakta, tipik olarak eşler arasında görülmekte ve cinsellik barındırmaktadır (Sermin, 2011: 330-331).

Hazan ve Shaver'a göre yetişkinlik döneminde yaşanan romantik ilişkileri anlayabilmek için erken çocukluk dönemi bağlanmasının incelenmesi gerekmektedir (Şahin, 2022: 14). Bağlanma stilleri eş seçimi, kurulan ilişkinin niteliği ve devamlılığı, karşıdaki kişinin ihtiyaçlarına verilen tepki ve bu ihtiyaçları karşılama biçimi gibi pek çok durumu etkiler (Çağlayan, 2019: 31). Yetişkinlik döneminde kurulan yakın ilişkiler bireyi güvende hissettirerek çevresine uyum sağlamasını kolaylaştırır. Bunun aksine yakın bağlar kuramayan bireyler yalnız kalabilmekte, toplumsal problemlerle karşılaşabilmekte ve

psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir (Kara, 2018: 4). Bağlanma kuramcıları yetişkinlik döneminde yaşanan evlilik problemlerini, çocuklarla yaşanan sıkıntıları, kişilik bozukluklarını ve nevrotik belirtileri ilk bağlanma tecrübesiyle ilişkilendirmektedirler (Gider, 2023: 25).

1.2.4. İçsel Çalışma Modelleri

Bağlanma kuramına göre yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkiler yaşamın erken dönemlerindeki bakım veren ve bebek arasında kurulan ilişkinin niteliğine göre belirlenir (Güngör, 2000: 4). Erken çocukluk döneminde bağlanma figürleriyle yaşanan deneyimlerin niteliği çocuğun kendisi ve diğerleriyle ilgili algılarını, beklentilerini, inanç ve tutumlarını yönlendiren içsel çalışma modellerini oluşturur (Çelebi, 2021: 29; Sermin, 2011: 326-327). İçsel çalışma modellerinden “kendilik modeli” bireyin kendini bakıma, kabul edilmeye ve sevmeye değer görüp görmemesiyle ilgili inançları; “başkaları modeli” bağlanma figürlerinin ulaşılabilir, güvenilir, sevimli ve duyarlı olmasıyla ilgili beklenti ve inançları içermektedir (Canatan, 2018: 36-37; Çelebi, 2021: 29). Bowlby’e göre zihinsel modeller birbirlerini tamamlamakta ve doğrulamaktadır. Bakım verenin ulaşılabilir ve güvenilir olduğuna ilişkin “başkaları modeli” geliştiren birey, kendisinin de bakılmaya ve sevmeye değer olduğu yönünde “kendilik modeli” geliştirir. Diğer yandan bağlanma figürünün duyarsız, ulaşılabilir olmaması durumunda çocuk diğerlerini reddedici ve kendisini sevmeye değermez biri olarak algılar. Ancak çocuğun algıladığı durumla bakım verenin çocuğa dayatmaya çalıştığı durum arasında uyumsuzluk olduğunda çocuk ya diğerlerini olumsuz ve kendisini olumlu olarak ya da diğerlerini olumlu ve kendisini olumsuz olarak algılar (Güngör, 2000: 8). Bowlby’e göre çocuklar ebeveynleriyle farkında olmadan özdeşleştikleri için ebeveyn olduklarında çocuklarına aynı davranışlarla yaklaşırlar ve bu şekilde ilişki örüntüleri nesiller arasında aktarılır. Bu haliyle bağlanma biçimleri ve içsel çalışma modelleri akıl sağlığı ve ruhsal rahatsızlıkların aktarılmasında en az kalıtım kadar önemlidir (Bowlby, 2014: 394).

İçsel çalışma modelleri bağlanmanın yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu göstermektedir. Bu modeller otomatik olarak bireyin bilişsel süreçlerini, duygularını, beklentilerini ve davranışlarını etkiler. Ancak bilişsel süreçler dinamik bir yapıda olduğu için yaşanan yeni deneyimlerle yeniden şekillenebilir (Alıcı Duyuler, 2023: 20).

1.2.5. Bağlanma Stilleri

Bowlby'nin bağlanma kuramından yola çıkan araştırmacılar bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde görülen bağlanma stillerini formüle etmişlerdir.

1.2.5.1. Mary Ainsworth'ün Üçlü Bağlanma Modeli

Bağlanma kuramına yaptığı deneysel çalışmalarla önemli katkılar sağlayan Ainsworth erken çocuklukta meydana gelen bağlanma davranışıyla annenin çocuğun ihtiyaçlarına karşı gösterdiği duyarlılık seviyesinin ilgisini araştırmıştır (Hacıkeleşoğlu, 2020: 87).

Ainsworth ve arkadaşları yabancı ortam deneyi ile bağlanma kuramını sınamıştır. Bu deneylerde çocuklar oyuncaklarla dolu bir odada kısa süreli olacak şekilde önce annelerinden ayrılmış, sonra bir yabancıyla yalnız bırakılmış ve yeniden anneleriyle bir araya getirilmişlerdir. Bu süreçte çocuğun ve annenin davranışları ayrılık öncesinde ve sonrasında gözlemlenmiş, çocuk ve anne arasında bağlanma stilleri açısından farklılaşma olup olmadığı incelenmiştir (Bowlby, 2013: 404-405, 2014: 64-73). Bu deneyler neticesinde araştırmacılar çocukların bağlanma davranışlarını güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan olmak üzere üçe ayırmışlardır. Güvenli bağlanan çocuklar anneleri yanındayken yabancı bir ortamda çevreyi keşfetmeye istekli davranmışlardır. Bu çocuklar anneleri yanlarından ayrıldığında normal düzeyde stres ve tepki göstermişler, yabancılarla etkileşim içine girebilmişler, anneleri geri döndüğünde kolayca sakinleşip mutlu olmuşlar ve çevrelerini keşfetmeye devam etmişlerdir. Bu çocukların annelerinin çocuklarına hızlı ve duyarlı bir şekilde yaklaştığı, ihtiyaçlarına tutarlı bir şekilde cevap verdiği tespit edilmiştir. Güvenli bağlanan çocukların hem kendilik hem de diğerleri modellerinin olumlu geliştiği belirlenmiştir (Güngör, 2000: 12; Kılıç & Kümbetlioğlu, 2016: 384). Kaygılı-kararsız bağlanan çocuklar anneleri yanındayken çevreleriyle çok fazla ilgilenmemişler, anneleri gittiğinde de yoğun bir kaygı ve kızgınlık göstermişler, yabancı birisi ile iletişimi reddetmişlerdir. Bu çocuklar anneleri geri döndüğünde endişeyle anneye yapışmış öfkeli ve kızgın davranarak uzun bir süre sakinleşememişlerdir. Bu çocukların anneleri çocuklarına karşı tutarsız davranan, genel olarak aşırı denetleyen ve gereksiz müdahalelerde bulunan annelerdir. Kaygılı-kararsız bağlanma stili geliştiren çocuklar özsaygılarını koruyup sürdürebilme ihtiyacıyla olumlu kendilik modeli, olumsuz başkaları modeli geliştirmişlerdir (Güngör, 2000: 8; Hayta, 2019: 108; Kara, 2018: 6). Kaçınan bağlanma tarzına sahip çocuklar annelerinden ayrıldıklarında çok fazla etkilenmemişler, çevreyi keşfetmeye devam etmişler ve anneleriyle tekrar bir araya

geldiklerinde onunla ilişki kurmaktan kaçınarak dikkatlerini çevreye vermişlerdir. Bu çocukların anneleri genel olarak çocuğun ihtiyaçlarına duyarsız ve fiziksel temastan kaçınan annelerdir. Kaçınan bağlanmada çocukların kendilik ve başkaları modelleri olumsuz gelişmiştir (Çelebi, 2021: 30; Gider, 2023: 24).

1.2.5.2. Hazan ve Shaver'in Üçlü Bağlanma Modeli

Ainsworth'ün çocuk ve ebeveyn arasında gelişen bağlanma ilişkisinin yetişkinlik dönemindeki ilişkilerde de tekrarlanacağı görüşünden hareket eden Hazan ve Shaver, hem ergenlik dönemindeki hem de yetişkinlikteki duygusal ve romantik ilişkilerde kurulan bağlanma stillerini ortaya koymuşlardır (Canatan, 2018: 40). Duygusal ve romantik ilişkilerde bireyler arasında görülen kıskançlık, güven, cinsellik, özlem gibi duygu ve davranışları inceleyerek üçlü bağlanma modelini geliştirmişlerdir (Kara, 2018: 6). Araştırmacılar benzerlikler yanında yetişkinlikteki bağlanma ilişkisinin çocukluk dönemindekinden önemli farkları olduğunu da belirtmişlerdir. Temel farklardan bir tanesi çocuklukta bağlanma figürü genellikle anne ya da diğer yakınlar, yetişkinlikte ise genellikle akranlar ya da karşı cinsten bir eş olmaktadır. Diğer bir fark yetişkinlerin romantik ilişkilerinde güvenlik arayışının, bakım ve rahatlık sağlamanın tek taraflı değil karşılıklı olmasıdır. En önemli fark ise romantik sevginin cinsel güdüler de barındırmasıdır (Hayta, 2019: 108-109; Türk, 2022: 14).

Hazan ve Shaver güvenli, kaçınan ve kaygılı-kararsız bağlanma stillerini değerlendiren bir ölçek geliştirmişlerdir (Canatan, 2018: 40). Güvenli bağlanma boyutuna sahipler bireyler özgüven sahibi, ilişki kurduğu insanlara güvenen, ilişkilerinde arkadaşça davranan, insanlara yakınlaşmaktan çekinmeyen ve terk edilme endişesi taşımayan bireylerdir (Çelebi, 2021: 32; Kara, 2018: 7). Kaygılı-kararsız bağlanma stili gösterenler yakın ilişkilerinde kıskanç, aşırı yakınlık isteyen, reddedilmekten ve yeterince sevilmemekten korkan özgüvensiz bireylerdir. Karşı tarafın ihtiyaçlarını ihmal etme eğilimleri olduğu gibi onlara bağımlı olma düzeyleri de yüksektir (Türk, 2022: 18). Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise başkalarına kolaylıkla yaklaşamayan, diğerlerine güvenme konusunda zorlanan, yakın ilişkilerden rahatsız olup kaçınan bireylerdir (Çelebi, 2021: 32).

1.2.5.3. Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli

Bartholomew ve Horowitz, Bowlby'nin geliştirdiği bağlanma kuramı ve içsel çalışma modellerinden yola çıkarak güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu olmak üzere dört bağlanma stili geliştirmişlerdir. Bağlanma stillerini, kendilik ve başkaları modellerinin olumlu ve olumsuz durumlarını çaprazlayarak elde etmişlerdir (Güngör, 2000: 24; Kaplan, 2019: 19).

Güvenli bağlanan bireyin hem kendilik hem de başkaları modeli olumludur. Bu stile sahip bireylerin benlik saygıları yüksektir, kendilerini sevmeye değer görürler, bağımsız hissederler, diğerlerini de güvenilir ve destekleyici olarak algırlar. Yakın ilişkilerinde dengeli, destekleyici ve yapıcı davranırlar. İlişkilerinden doyum alırlar, terkedilme veya yakınlık kurma endişesi taşımazlar (ağlayan, 2019: 27; Karataş, 2019: 26). Saplantılı bağlanan bireyin olumsuz benlik ve olumlu başkaları modeli vardır. Saplantılı bağlanan bireyler kendilerini sevmeye layık görmezler ama diğerlerini olumlu algıladıkları için sevmeye değer görürler. Hissettikleri yüksek kaygı yüzünden güvenli bağlanamazlar, sürekli reddedilme korkusu taşırlar. İlişkilerinde takıntılı bir tavır sergileyip kabul görmek için çaba harcarlar. Bu bağlanma modeline sahip bireyler çocukluk dönemlerinde ebeveynlerinin duyarsız ve tutarsız davrandıklarını belirtmişlerdir (Canatan, 2018: 42-43; Kaplan, 2019: 21). Kayıtsız-kaçınan bağlanma bireylerin kendilerine ait olumlu, diğerlerine ait olumsuz zihinsel modellere sahip olduğu bağlanma türüdür. Kayıtsız-kaçınan bağlanan bireylerin benlik saygısı ve kendilerine güvenleri oldukça yüksektir, bağımsızlıklarına aşırı önem verirler ve bu yüzden bağlanma ihtiyaçlarıyla karşı karşıya kaldıklarında mesafe koyarak ve kendilerini ilişkilerin önemsiz olduğuna inandırarak kaçınmayı kullanırlar. Kaçınma davranışlarının temel sebebi hayal kırıklığına uğramaktan ve incinmekten korunma ihtiyaçlarıdır. İlişkilerden kaçınan bu bireyler çalışma hayatına ve boş zaman etkinliklerine çok zaman ayırma eğilimindedirler (Karataş, 2019: 27; Kesebir vd., 2011: 331). Korkulu bağlanma modelinde bireylerin hem kendilerine hem de diğerlerine ilişkin olumsuz zihinsel algıları vardır. Güvenli bağlanma stilinin tam zıttı olan bu bağlanma stilinde birey kendini değersiz, sevmeye layık görmezken diğerlerini de güvenilmez ve reddedici olarak algılar. Hissettikleri yüksek kaygı ve kaçınma düzeyleri sebebiyle diğerleriyle anlamlı ilişkiler kurmak isteseler bile korkuları yüzünden kendilerini koruma içgüdüsüyle hareket ederler. Korkulu bağlanan bireyler zgven eksikliği sebebiyle sosyal açıdan ekingendirler ve davranışları konusunda diğerlerinin onayını beklerler. Bu bağlanma modeline sahip yetişkinler

çocukluk dönemlerinde anne babalarının reddedici ve eleştirel davranışlarıyla karşılaşmışlardır (Canatan, 2018: 44; Çelebi, 2021: 31; Kara, 2018: 9-10).

1.2.6. Bağlanma ve Tanrı

Bütün dinler kutsal ögeler ve kutsala yönelik bağlılığı içerir. Tanrı, aşkın varlık inancı genel olarak bütün dinlerin ortak ögesi konumundadır. İnanan insan Tanrı'ya ne kadar güçlü bağlıysa hayatına, ilişkilerine etkisi de aynı oranda büyük olacaktır. Din psikolojisi çalışmaları bağlanma kuramının Tanrı-insan arasındaki bağlılık ilişkisine de uygulanabileceğini ortaya koymuştur (Hayta, 2019:125).

Bowlby bağlanma figürünün daha bilge ve güçlü olması, yakınlığın korunması, güvenli sığınak, güvenli üs ve ayrılma kaygısı olmak üzere bağlanmanın beş tanımlayıcı özelliği olduğunu belirtir (Eryılmaz, 2019: 76). Kirkpatrick “din” kelimesinin kökeninde bulunan “bağlanma” anlamını dikkate alarak din psikolojisi alanında Tanrı'ya bağlanma konusundaki temel kavramları ortaya koymuş ve söz konusu özellikleri kullanarak Tanrı-insan ilişkisinin bir bağlanma ilişkisi olduğunu savunmuştur (Hacıkeleşoğlu, 2020: 89; Hayta, 2019: 127; Şen, 2022: 19). Tanrı inananlar için sıkıntılı zamanlarda sığınılacak bir liman, hayatın zorluklarıyla mücadele ederken ve dünyayı keşfetmeye çalışırken de güvenli bir üs olmaktadır (Bulut, 2022: 13). Özellikle monoteist dinler müntesiplerine her yerde hazır ve nazır Tanrı inancını sunmaktadır. Bu inancın yanında ibadethaneler, semboller, ritüeller vb. aracılığıyla Tanrı'ya daha yakın olunabilecek mekanlar ve yollar göstermektedir. İnanan birey kriz anında Tanrı'nın kendisini koruyup yardım edeceği inancını taşır. Tanrı'nın varlığı ve erişilebilir olduğu bilgisiyle hayatın günlük sorunları ve zorluklarına güvenle yaklaşır. Kirkpatrick bu imkanları sebebiyle Tanrı'nın bağlanma figürü olarak işlevi olduğunu ve psikolojik yakınlık sağlayabileceğini belirtir (Şen, 2022: 20-21). Alanda yapılan bir araştırmaya göre inanan bireylerin zorluk ve belirsizlik anlarında Tanrı'yı daha güçlü ve bilge olan güvenli bir sığınak olarak algıladıkları bulgulanmıştır. Yapılan bir diğer araştırmada Tanrı ile ilişkisini güvenli olarak değerlendiren yetişkinlerin yalnızlık, depresyon, kaygı ve fiziksel hastalık ölçümlerinde daha düşük puanlar; genel yaşam doyumundan daha yüksek puanlar aldıkları tespit edilmiştir (Eryılmaz, 2019: 78, 82). Yetişkinler üzerinde yapılan araştırmalar Tanrı'ya bağlanma stilleri ile başa çıkma davranışları arasında güçlü ilişkiler olduğunu göstermektedir. Ölüm, hastalık, terk edilme, yalnızlık, göç, yoksulluk gibi zorlu hayat

olaylarında Tanrı'ya güvenli bağlanma önemli bir başa çıkma mekanizması olarak görülmektedir. Bazı araştırmalar Tanrı tarafından sevildiğine, korunduğuna, her an yardım edildiğine dair inancı olan bireylerin Tanrı'yla ilişkilerinde güvenli bağlanma geliştirerek kayıplarla daha iyi başa çıktıklarını ve stresli durumlarda olumlu dini başa çıkma stratejileri kullandıklarını göstermektedir. (Hayta, 2019: 136-138).

Tanrı'ya bağlanma ilişkisinde güvenli sığınak ve güvenli üs olma özellikleri dışında yakınlık arama ve zor durumlara ilişkin tepkiler de görülmektedir. Bir çocuğun bağlanma figürüne karşı yaptığı sesleniş ile Tanrı'ya yapılan yakarış arasında benzerlik bulunmaktadır. İnanan birey dua ettiği sırada kendini Tanrı'ya çok yakın hissedir. Bu yönüyle dua dinsel bir bağlanma davranışı sayılabilir. Bağlanma sisteminin stres anlarında harekete geçtiği göz önüne alındığında inanan bireyin böyle anlarda Tanrı'ya daha fazla yaklaşmaya çalışması ve dua etmesi beklenir (Eryılmaz, 2019: 76). Yapılan araştırmalar ölüm veya ayrılığa dair tehditlerin dua etme davranışını arttırdığını; bu sıkıntılı zamanların üstesinden gelme konusunda Tanrı'ya sığınmanın ve dini inançların inananlara yardımcı olduğunu göstermektedir (Hayta, 2019: 127). Ancak kişinin yaşadığı sıkıntıları Tanrı'dan gelen bir ceza olarak görüp ümidini kesmesi ve O'na öfke duyarak uzaklaşması da mümkündür (Eryılmaz, 2019: 77).

Araştırmacılar tarafından Tanrı'ya bağlanma genel anlamda yetişkinlik dönemindeki bağlanmalara benzer şekilde ele alınmıştır. Bunun sonucunda Tanrı'ya bağlanma farklı araştırmacılar tarafından kaygılı ve kaçınan bağlanma olarak iki boyutta; güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan bağlanma olarak üç boyutta; güvenli, saplantılı, kaygılı ve kaçınan olarak dört boyutta incelenmiştir (Eryılmaz, 2019: 79-80).

Tanrı'ya bağlılık genel anlamda uygunluk ve telafi modelleri yoluyla oluşmaktadır. Uygunluk hipotezine göre ilk bağlanma deneyimleri, Tanrı'yla olan ilişkiler dahil olmak üzere gelecekteki bütün bağlanma ilişkilerinin temelini oluşturarak bir tutarlılık ortaya koyar. Dolayısıyla ebeveynlerine güvenli bağlanan bireylerin Tanrı'yla güvenli bağ kurması; kaygılı bağlanan bireylerin Tanrı'yla kaygılı bağlanması; kaçınılmalı bağlananların ise Tanrı'yla olan ilişkilerinde kaçınan davranışları beklenmektedir (Şen, 2022: 22-23). Bağlanma kuramı çerçevesinde ebeveynlere bağlanma ile Tanrı'ya bağlanma arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda uyumlu sonuçlar elde edilmiştir. Dickie ve arkadaşları yaptıkları araştırmalarda çocukların ebeveynlerini bakıp büyüten, güçlü ve gelişimlerini teşvik edici kişiler olarak algıladıklarında Tanrı'yı da aynı

özelliklere sahip olarak algıladıklarını tespit etmiştir. Aynı şekilde ebeveynlerinin tutum ve davranışlarını olumlu algılayanların Tanrı'yı olumlu algıladıkları, ebeveynleri hakkında olumsuz görüşe sahip olanların Tanrı'yı da olumsuz algıladıkları bulgulanmıştır (Hayta, 2019: 130-131). Aileye bağlanma ile Tanrı'ya bağlanma arasındaki etkileşim ilk çocukluk yaşantılarıyla başlamaktadır. Yapılan bir araştırmada dindar ailelerin çocuklarının Tanrı'ya inanç ve bağlılıklarının daha fazla; dini yaşantısı ve Tanrı'ya bağlılığı daha az olan ailelerin çocuklarının da Tanrı'ya inancı ve bağlılığının daha az olduğu tespit edilmiştir. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde ergenlerin dindarlığı konusunda ebeveynler en güçlü etkenlerden biri olarak görülmektedir (Hayta, 2019: s.131-132).

Telafi hipotezine göre geçmişte yetersiz veya mevcut olmayan bağlanma figürleri sebebiyle oluşan bağlanma boşluğu Tanrı'nın yedek bir bağlanma figürü konumuna getirilmesiyle doldurulur (Bulut, 2022: 15-16). Kirkpatrick ve Shaver yaptıkları bir araştırmada dindar olmayan evlerde yetişen ve kaçınmalı bağlanan bireylerin özellikle annelerine karşı geliştirmiş oldukları kaçınmalı stildeki bağlanmalarını telafi etmek amacıyla sıklıkla Tanrı'ya bağlanmayı kullandıklarını tespit etmişlerdir. Kirkpatrick çalışmalarında Tanrı'ya bağlanmayı incelemiş ve çocukluk döneminde annelerine güvensiz bir şekilde bağlanan bireylerin ilerleyen yıllarda dini bir değişim yaşamalarının ya da din değiştirmelerinin daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur (Hayta, 2019: 140-141). Ayrıca yapılan çalışmalarda ebeveynlerine güvensiz bağlanan çocukların veya yetersiz duygusal ve romantik ilişki içinde olan yetişkinlerin Tanrı'yı güven eksikliğini telafi eden yedek bağlanma figürü olarak benimsedikleri; kaçınan bağlanan bazı bireylerin kendilerini agnostik olarak tanımladıkları; Tanrı'ya güvenli bağlanma ile stres arasında olumsuz yönlü ilişki olduğu; Tanrı'ya güvensiz bağlanma ile depresyon ve kaygı arasında olumlu yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir (Bulut, 2022 16-17; Hayta, 2019: 141-142).

Kirkpatrick içsel çalışma modellerini incelediği bir çalışmasında benlik algısı ile Tanrı imgesi arasında ve başkaları algısı ile Tanrı inancı arasında olumlu ilişki tespit etmiştir (Şen, 2022: 23). Diğerleriyle yaşanan güvensiz bağlanmalar sonucunda bireyler yedek bağlanma figürü olarak Tanrı'ya sığınabilmektedirler. Tanrı'ya bu şekilde güvenli bağlanarak yaşamlarının sonraki dönemlerinde güvenli ilişkiler kurmalarına yardımcı olan içsel çalışan modeller geliştirebilirler (Eryılmaz, 2019: 82). Diğer taraftan yetişkin

romantik ilişkileri aracılığıyla geliştirilen içsel çalışma modelleri de Tanrı algısını şekillendirmektedir. Kirkpatrick ve Shaver yetişkin duygusal ilişkileri ile dini inanç ve davranışlar arasındaki etkileşimi inceledikleri araştırmalarında yetişkinlikte güvenli bağlanan bireylerin kaçınan bağlananlara göre daha sevecen, daha az mesafeli ve daha az kontrol edici şeklinde olumlu Tanrı algısına ve daha yüksek dini bağlılığa sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Beck ve McDonald geliştirdikleri Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği'ni kullandıkları araştırmalarında yetişkinlikteki romantik ilişkilerinde güvenli bağlananların Tanrı ile ilişkilerinde daha güvenli bağlanma sergilediklerini; fazlasıyla kaygılı bağlananların Tanrı'ya yüksek derecede kaygılı bağlandıklarını; fazlasıyla kaçınmalı bağlananların Tanrı'ya oldukça fazla kaçınmalı bağlandıklarını tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar Tanrı merkezli telafi ve uygunluk hipotezlerini destekleyerek bireyin Tanrı'yla ilgili içsel çalışan modelleri ile yakın ilişkilerde geliştirdiği içsel çalışan modellerinin benzer olduğunu ortaya koymaktadır (Bulut, 2022: 15; Hayta, 2019: 134-135).

1.3. Evlilik Doyumu

1.3.1. Evlilik

Evlilik insanların hayatındaki en temel ve özel ilişki türlerinden biridir. Hukuksal, teolojik, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, biyolojik, antropolojik unsurlardan oluşan evliliğin literatürde pek çok tanımı yapılmıştır (Öksüz, 2023: 55). Genel anlamda evlilik farklı cinsiyetten iki bireyin ortak yaşam kurmak, çocuk sahibi olmak ve yetiştirmek gibi amaçlarla oluşturdukları birliktelik olarak (Görgülü Cin, 2023: 8); çiftlere çeşitli haklar verip sorumluluklar yükleyen, cinsel birlikteliği meşrulaştıran, kanunlar, toplumsal yapılar, ahlaki ve dini kurallar tarafından düzenlenen ve denetlenen resmi bir kurum olarak (Ketenci, 2023: 12-13); bireylerin kişisel gelişimine katkısı olan ve onları mutlu eden bir yol olarak; kültürel farklılıklarla beraber iki cinsin aile olmak amacıyla bir araya geldiği evrensel bir kurum olarak (Tekin Çatal, 2019: 13); eşleri birbirine bağlayan, doğacak çocuklara statü veren, devletin kontrolü altında gerçekleşen ve hukuksal gücü olan ilişki mekanizması olarak (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 21); bir kadın ve bir erkeğin beraber kurduğu biyolojik, psikolojik, sosyo-ekonomik, kültürel ve aşkınlık yönleri olan kendine özgü bir birliktelik, anlaşma, dayanışma ve yasal bir ilişki biçimi olarak (Balcı Arvas, 2017: 21; Görgülü Cin, 2023: 9) tanımlanmıştır.

Sosyal, ahlaki ve hukuki bir kurum olarak evlilik farklı motivasyonlara dayanmaktadır. Biyolojik açıdan cinsiyet bütünleşmesi, güvenli cinsellik, haz elde etme, neslin devamı; psikolojik açıdan sevmek, sevilme, beğenilme, değer görme, ait olma, güven hissi, dayanışma; sosyal açıdan toplumun devamı ve değer aktarımı, toplum tarafından onaylanma, toplum değerlerine ve kurallarına uyum gösterme sonucu hissedilen rahatlık ve kazanılan saygınlığın hazzı; ekonomik açıdan maddi olanakların ve refah düzeyinin artması, aile ekonomisini yönetebilecek becerilerin sergilenmesi sonucu toplum tarafından verilen statü vb. sebepler bireyleri evliliğe yönlendirmektedir (Bakal, 2021: 7-9; Gül, 2016: 2).

Evlilik türlerinde, evlenme biçimlerinde, eşler arası etkileşim ve bireylerin evliliği yaşayış biçimlerinde toplumsal benzerlikler, farklılıklar ve değişimler görülebilmektedir. Bu sebeple araştırmacılar evlilik ilişkisini incelerken evliliğin farklı yönleri üzerinde durmuş ve çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır. Evlilik türleri eş sayısına göre poligami (çok eşlilik), monogami (tek eşlilik); eşin seçildiği gruba göre endogami (grup içi evlilik), egzogami (grup dışı evlilik) ve eşlerin ortak yönlerine göre homogami (benzer özellikteki kişilerin evliliği), heterogami (zıt özellikteki kişilerin evliliği) olarak sınıflandırılmaktadır (Balcı Arvas, 2017: 25-26).

Evlenme biçimleri sınıflandırıldığında ise oldukça çeşitli bir yelpazeden bahsetmek mümkündür. Genel olarak batı toplumlarında çiftlerin anlaşarak (flört ederek) evlendiği, geleneksel ve modern değerlerin bir arada olduğu Türkiye’de ise en çok görücü usulü ve anlaşarak evliliğin gerçekleştiği görülmektedir (Gül, 2016: 4; Tekin Çatal, 2019: 35-36). Görücü usulü evlilikte bireylerin evleneceği kişi anne-baba veya yakınlar tarafından belirlenir. Bu evlenme şekli zorla ve isteyerek olmak üzere ikiye ayrılır. Görücü usulü zorla evlendirme, geleneksel değerlerin baskın olduğu bölgelerde görülür ve evlenecek bireylerin rızası aranmadan gerçekleşir. Görücü usulü isteyerek evlenme ise modern değerlerin geleneksel değerleri belirli düzeyde etkilediği bölgelerde görülür. Evlenecek bireyler yakınları tarafından tanıştırılır ve onların gözetiminde yaşanan süreç sonunda isteyerek evlenir. Anlaşarak evlilik ise daha çok modern değerlerin etkili olduğu bölgelerde görülmektedir. Bu evlilik şeklinde bireyler aileden bağımsız herhangi bir sosyal çevrede tanışıp ilişkiyi başlatır ve evlilik kararı alır (Gül, 2016: 5).

Eşler arası etkileşim ve bireylerin evliliği yaşayış biçimleri açısından evlilikleri geleneksel ve modern evlilikler olarak sınıflandırmak mümkündür. Geleneksel evlilik biçiminde daha çok geleneksel cinsiyet rolleri ön plandadır. Kadın çocuk büyütme ve ev içi sorumlulukları, erkek ev dışı sorumlulukları ve aile geçimini üstlenir. Eşler birbirinin sorumluluk alanına karışmazlar ve görünüşte kararları erkek alsa da alınan kararlarda kadının da etkili olduğu görülür. Modern evlilik tipinde ise eşler arasında arkadaşlık ve ortak karar verme özellikleri ön plandadır, söz konusu özellikler bir yandan çatışma ihtimalini yükseltirken diğer yandan evlilik uyumuna olumlu katkı sağlamaktadır. Modern evlilikte eşler duygu ve düşüncelerini rahatça ifade ederler, evlilik rolleri esnektir ve taraflar birbirinin sorumluluk alanlarına dahil olabilirler (Tekin Çatal, 2019: 36-37).

1.3.2. Evlilik Doyumu

Evlilik bireylerin yaşam kalitelerini etkileyen; fiziksel, ruhsal ve sosyal iyi oluşlarına katkı sağlayan önemli tecrübelerden biridir (Balcı Arvas, 2017: 23). Mutlu ve sağlıklı bir toplum için mutlu ve sağlıklı evliliklerin varlığı çok önemlidir. Bu nedenle araştırmacılar evlilik konusuyla yakından ilgilenmektedir. Evlilik doyumu, evlilik uyumu, evlilik bütünlüğü ve evlilik mutluluğu evliliğin kalitesini tanımlayan ve oluşturan kavramlar arasında yer alır. Çalışmamızın konu başlıkları arasında yer alan evlilik doyumu kavramı aralarındaki yüksek ilişki sebebiyle evlilik uyumu kavramı ile karıştırılabilmektedir (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 23). Evlilik uyumu çiftlerin etkili iletişim kurabilmesi; ev içi ve dışı alanlarda ortak kararlar ve sorumluluklar alabilmesi; birbirleri için hissettikleri duygular ve yaşanan süreçlere bağlı olarak evlilikleri hakkındaki genel değerlendirmeleri; özellikle farklılıklarında, çatışma durumlarında, gerilim-endişe anlarında ve yaşanan sorunlarda gösterdikleri tutumlar vb. durumlarla ilgisi olan bir kavramdır. Evlilikteki uyumun yüksek olması evlilik doyumuna katkı sağlamaktadır (Deniz & Erus, 2021: 55-56).

Doyum kelime olarak “eldekinden hoşnut olma durumu, tatmin” anlamına gelmektedir (TDK, 2022b). Diğer bir tanıma göre ise bir mutluluk düzeyi ve iyi oluş halinin sürekli olarak devam etmesidir (Balcı Arvas, 2017: 37). Buna göre evlilik doyumu evlilik ilişkisinden hoşnut olmayı, tatmin duymayı ve bu ilişki sebebiyle mutluluk ve iyi oluş halinin devamlı olmasını kapsayacaktır. Literatüre bakıldığında evlilik doyumu ile alakalı yapılan farklı tanımlardan bazıları şu şekildedir:

Evlilik doyumu,

- evlilik ilişkisinden kaynaklanan tatmin ve mutluluk düzeyidir (Koç, 2023: 13),
- eşlerin evlilik ilişkisindeki ihtiyaçlarını karşılama düzeylerine ilişkin algılarıdır (Tezer, 1996: 1),
- çiftlerin iletişim biçimleri, birbirlerine gösterdikleri sevgi, cinsel tatmin, karar almada eşitlik, kazanç, çalışma ve sorunları paylaşabilme gibi faktörlerden sağladığı psikolojik tatmin duygusudur (Görgülü Cin, 2023: 10),
- evlilik hayatında kişinin eşiyle uyum içinde olmasına ilişkin olumlu ya da olumsuz algısıdır (Ketenci, 2023: 14),
- evlilikteki ödüllerden bedeller çıkarıldığında elde edilen ve bireyin gerçekçi bir şekilde hissettiği sonuçtur (Bakal, 2021: 10),
- bireyin evlilik yaşamından elde ettiği memnuniyet, zihinsel ve içsel bir mutlu olma halidir (Bakal, 2021: 11),
- bireyin evliliği ile ilgili duygu ve düşünceleri ve bu ilişkiden duyduğu hoşnutluk durumudur (Tekin Çatal, 2019: 40),
- evlilikte yaşanan memnuniyetsizlik, stres durumları, iletişim, ortak zaman geçirme, maddi konulardaki anlaşmazlık ve evlilik rolleriyle alakalıdır (Görgülü Cin, 2023: 10-11),
- kişinin evlilikten beklentisi ile mevcut evlilik hayatı arasındaki uyum oranıyla ilişkili bir kavramdır (Balcı Arvas, 2017: 38).

Evlilik doyumuna etki eden faktörler arasında eş seçimi, eşlerin psikolojik durumu ve ihtiyaçları, demografik özellikler, ahlaki değerler, dine/maneviyata bağlılık, iletişim biçimi ve empati yeteneği, kişilik, kök ailenin bütünlüğü ve mutluluk düzeyi, kök aile ilişkileri, evlilik ilişkisinden sağlanan fayda/kazanç düzeyi, çocuk sahibi olma, eşlerin karşılıklı olarak hissettiği sevgi, bağlılık ve olumlu duygular, cinsel mutluluk, ortak zaman geçirme, sorun çözme becerileri, evlilikte cinsiyet rolleri ve beklentileri yer

almaktadır (Balcı Arvas, 2017: 40-41; Çelebi, 2021: 12; Gaygusuz Daşdemir, 2021: 23; Görgülü Cin, 2023:11; Öksüz, 2023: 83).

Diğer yandan yapılan araştırmalarda evlilik doyumunu olumsuz etkileyen bazı faktörler de tespit edilmiştir. Bireylerde görülen yüksek düzeyde nevrotik ve psikotik belirtiler; yüksek kaygı; depresyon; kronik hastalıklar; kısırlık; engelli çocuğun bulunması; eşler arasında kullanılan olumsuz yüklemeler; seçimle değil yönlendirme yoluyla ayarlanmış evlilik yapma; yeni evlilerde kocanın kök aileye bağımlı davranması; evlilikle beraber ortaya çıkan sorumluluklar sebebiyle yaşanan stres; evlilikteki çatışma sıklığı ve gerginlik ile düşük iş doyumu ve maddi sıkıntılar evlilik uyumu ve doyumunu olumsuz etkilemektedir (Balcı Arvas, 2017: 42).

Evlilik doyumu tek bir eşe bağlı olmayıp eşlerin karşılıklı tutum ve algılarıyla alakalıdır. Bu açıdan evlilik doyumu karşılıklı hak ve sorumluluk anlamı taşımakta, tek taraflı bir doyumdan ziyade eşin de doyurulmasını gerektirmektedir (Öksüz, 2023: 82). Eşlerin destekleyici tutumu çatışmayı, çözümsüzlüğü ve gerilimi engellemektedir (Alıcı Duyuler, 2023: 28). Yüksek evlilik doyumu düşük stres seviyesi, yüksek yaşam doyumu ve olumsuz yaşam koşullarına daha fazla dayanıklılık ile ilişkilendirilirken düşük evlilik doyumu aile üyelerinde fiziksel ve ruhsal sağlık problemleriyle ilişkilendirilmiştir (Görgülü Cin, 2023: 13).

1.3.3. Evlilik Doyumunu Açıklayan Kuramlar

Literatürde evlilik doyumu farklı kuramlar tarafından açıklanmıştır. Bu başlık altında en çok öne çıkan yaklaşımlar hakkında bilgi verilecektir.

1.3.3.1. Sosyal Mübadele Kuramı

Thibaut ve Kelley'in tarafından geliştirilen sosyal mübadele kuramı kişilerarası ilişkileri açıklayan en önemli kuramlardan biridir (Öksüz, 2023: 74). Kurama göre ikili ilişkiler ödül-bedel açısından analiz edilir ve gözlemlenen veya tecrübe edilen diğer ilişkilerle karşılaştırma yapılır. İlişkide doyumu sağlayan sevinç, zevk gibi olumlu faktörler ödül; bireyi olumsuz etkileyen acı, sıkıntı, mutsuzluk gibi faktörler ise bedeldir. Karşılaştırma düzeyi ise bireyin ilişkisini değerlendirdiği öznel bir standarttır (Şentürk, 2018: 11).

Kurama göre evlilik sürecinde çiftler en az bedelle en yüksek faydayı elde etmek isterler. İlişkideki ödüllere bedeller çıkarıldığında ortaya çıkan sonuç karşılaştırma düzeyinin üzerindeyse evlilik doyumu yüksek, bu düzeyin altındaysa evlilik doyumu düşüktür (Bakal, 2021: 13; Koç, 2023: 14). Evlilik doyumunun yüksek olması evliliğin sürekliliği açısından önemlidir. Ancak sosyal mübadele kuramcıları ilişkiden doyum almayı ve ilişkiye bağlı/bağımlı olmayı iki ayrı kavram olarak ele almışlardır. Buna göre bireylerin ilgisini çeken farklı alternatiflerin olmaması; ilişkiyi kaybetme korkusu, minnettarlık, zorunluluk vb. duygular; evliliğin sürekliliğine dair dini-ahlâki inançlar; ekonomik endişeler; toplum baskısı gibi düşünceler doyumlu olmasa da evliliğin devam etmesini sağlayabilmektedir (Balcı Arvas, 2017: 51-52; Yıldız, 2013: 23-24).

1.3.3.2. Bağlanma Kuramı

Bowlby tarafından erken çocuklukta anneye veya ilk bakım verene bağlanmayı açıklamak amacıyla geliştirilmiş olan kuram, sonraki süreçte yetişkinlik dönemi romantik ilişkilerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Çelebi, 2021: 14-15). Kurama göre birey, ilk çocuklukta anne veya bakım verenle kurduğu ilişkiye göre zihninde şemalar geliştirir ve yetişkinlik dönemi ilişkilerinde duygu ve davranışlarını bu şemalara göre düzenler (Ketenci, 2023: 14).

Bağlanma teorisinde güvenli, kaygılı ve kaçınan olmak üzere üç temel bağlanma stili vardır (Koç, 2023: 15). Yapılan araştırmalara göre bağlanma stillerinin evlilik doyumunu yordadığı ve genel olarak güvenli bağlanan bireylerin hem kaygılı hem de kaçınan bağlanan bireylere göre evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır (Çelebi, 2021: 15; Öksüz, 2023: 65).

1.3.3.3. Bilişsel Kuram

Bilişsel kuram çiftlerin ilişkileri hakkındaki uygun olmayan/gerçek dışı düşünce yapılarıyla ilgilenir. Söz konusu düşünce yapıları olaylardan geçersiz sonuçlar çıkarma ya da olayları mantıksız yorumlama şeklinde kendini gösterir (Şentürk, 2018: 16). Kuram bu durumun çiftler arasında duygusal sorunlara ve doyum problemlerine neden olabileceği üzerinde durur. Bilişsel psikologlar eşlerle gerçek dışı düşünce yapıları üzerine çalışıldığında evlilik doyumunun yükselebileceğini öngörmektedir (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 26).

1.3.3.4. Sosyal Öğrenme Kuramı

İnsanoğlu doğduğu andan itibaren çevresiyle etkileşime girerek öğrenmeler gerçekleştirir. Öğrenme kuramına göre evlilik ve ilişkiler de gözlem ve taklit yoluyla öğrenilmektedir (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 27). Bireyler anne-babalarının, yakın akraba ve komşularının ilişkilerini gözlemleyip şemalar oluşturmakta ve bu şemaları kendi evliliklerine taşımaktadırlar. Eğer öğrenme sonucu olumsuz bilişsel şemalar gelişmiş ve düzeltilmemişse evlilik uyumunun bozulması ve bunun sonucunda doyumsuzluğun ortaya çıkması beklenmektedir (Öksüz, 2023: 71).

1.3.3.5. Yükleme Kuramı

Bireyler diğerlerinin ve eşlerinin davranışlarını, duygularını, niyetlerini vb. anlamlandırırken yüklemelere başvurabilmektedir. Evlilik ilişkisinde nedensellik ve sorumluluk yüklemeleri ön plana çıkmaktadır (Balcı Arvas, 2017: 55). Nedensellik yüklemeleri yaşanan olayın nedenine ilişkin; sorumluluk yüklemeleri olaydan kimin sorumlu olduğuna ilişkin yüklemelerdir. Kurama göre bireyin yaşanan olaya dair yaptığı yüklemeler sonraki davranışlarını etkilemektedir (Şentürk, 2018: 14). Araştırmacılar nedensel yüklemeler yapmanın evlilik stresini başlatıp sorumluluk yüklemelerine sebep olduğunu ve sorumluluk yüklemelerinin de evlilikte uyumsuzluğa yol açtığını belirtmişlerdir (Balcı Arvas, 2017: 56; Çelebi, 2021: 18). Yapılan araştırmalar ilişkilerde yüklemenin evlilik doyumunu anlamlı düzeyde yordadığını ve yükleme ile evlilik doyumu arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Bakal, 2021: 14; Çelebi, 2021: 18).

1.3.3.6. Kriz Kuramı

Her evlilik iyi ve kötü günlerden, güzel ve zor zamanlardan geçebilir. Kriz teorisi yaşanan stresli durumlarda ailelerin nasıl tepkiler verdiğini, olumlu veya olumsuz anlamda uyum sağlama durumlarını açıklamaya çalışır (Koç, 2023: 16). Kriz kuramı dış dünyanın çiftler üzerindeki etkisi üzerinde durur, yaşanan kriz durumlarının doğru yönetilememesinin evliliklerde problemlere neden olduğunu ve evlilik doyumundaki değişiklikleri yordadığını öne sürer. Kuramcılara göre ekonomik zorluklar, hastalıklar, kazalar, aile içi çatışmalar, çocuk kaybı, çocuk sahibi olamama, aile bireylerinin duygu durumu vb. stres

durumları evlilik niteliğine etki ederek evlilik doyumunu azaltmaktadır (Bakal, 2021: 14-15; Öksüz, 2023: 78-79).

1.3.3.7. Sistem Kuramı

Bu kurama göre aile alt sistemlerden oluşan kompleks bir yapıdır. Alt sistemler anne, baba, çocuklar, eş, anne-çocuk, baba-çocuk şeklinde bireyler ve karşılıklı ilişkilerden oluşur. Herhangi bir sistemde meydana gelen sorunlar diğer alt sistemleri de etkileyerek doyumsuzluğa, saldırgan tutumlara, duygusal sıkıntılara, ebeveyn olmak konusunda uyumsuzluklara neden olmaktadır (Gaygusuz Daşdemir, 2021: 26).

Sistem kuramcılarının göre sağlıklı aile ve evliliğin işlevsel özellikleri arasında bireysel farklılıkları kabullenmek, birbirini onaylamak, özel anlarda sevgi ve şefkat paylaşmak ve diğer sistemlerle belirgin sınırlara sahip olmak bulunur ve bu özellikler evlilik doyumunu ve kalitesini etkiler (Balcı Arvas, 2017: 60).

1.3.3.8. Bağlamsal Kuram

Bağlamsal kuram eşlerin karşılıklı olarak çevresel uyaranları ve birbirlerinin davranışlarını bilişsel olarak işlediğini ve bunun sonucunda davranışlarına yön verdiğini savunur (Şentürk, 2018: 14). Bu kuram evlilikteki davranışların işlenmesine etki eden koşulları ve değişkenleri bağlam olarak isimlendirir (Yıldız, 2013: 24). Yakın bağlam ve uzak bağlam olmak üzere iki tür bağlam vardır. Yakın bağlam genellikle evliliğin geçmişindeki olayların da izini taşıyan geçici duygu ve düşüncelerden oluşur (Şentürk, 2018: 14). Eşinin davranışıyla aniden karşılaşan birey bu davranışın hemen öncesinde var olan özgün duygu durumuyla bir değerlendirme yapar, yani yakın bağlamı kullanır (Çelebi, 2021: 13-14). Uzak bağlam ise eşlerin mizaçları, kişilikleri, ilişkilere dair inançları, sürekli duygu durumları, beklentileri, amaçları vb. sabit psikolojik özelliklerinden oluşur. Uzak bağlam yakın bağlamla etkileşim içindedir (Şentürk, 2018: 14). Bu kurama göre hem yakın bağlam hem uzak bağlam evlilik doyumunu yordamaktadır; uzak bağlam ile evlilik doyumu arasındaki ilişkiye yakın bağlam aracılık etmektedir (Çelebi, 2021: 13).

1.3.3.9. Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı

Tutum benzerliği ve kişiler arası çekicilik kuramı benzer tutumların sosyal ödül olduğunu ve bireylerin ortak tutum oranına göre karşılıklarından hoşlandığını savunur. Ayrıca kurama göre dil, din, yaş, eğitim veya sosyo-ekonomik düzeydeki benzerlikler kişiler arasındaki çekim gücünü artırır ve olumlu duygular meydana getirir. Yapılan araştırmalarda birbirine benzer özelliklere sahip çiftlerin evliliklerinin daha huzurlu ve kalıcı olduğu; bu tür evliliklerdeki doyumun daha yüksek ve olumsuz etkilerin daha düşük olduğu tespit edilmiştir (Balcı Arvas, 2017: 58-59).

1.3.3.10. Dinamik Hedef Kuramı

Dinamik hedef kuramı evlilik ilişkisinde bireylerin gerçekleştirmek istediği hedefler üzerinde durur. Bu kurama göre bireylerin evliliklerinde ait olma veya bağlı olmaya dair ihtiyaçlarını karşılayan yoldaşlık hedefleri; ev işleri ve çocuk bakımının paylaşımı, ekonomik yönetim gibi evliliğin nesnel doğasıyla ilgili araçsal hedefleri ve kişilikleri adına varmak istedikleri kişisel gelişim hedefleri vardır. Genel olarak bakıldığında genç çiftlerin kişisel gelişim hedeflerine, orta yaş çiftlerin araçsal hedeflere, ileri yaş çiftlerin yoldaşlık hedeflerine öncelik verdiği görülmektedir. Dinamik hedef kuramcılarına göre öncelikli hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmemesi evlilik doyumunu etkilemektedir (Şentürk, 2018: 17).

1.4. Türkiye’de Tanrı Tasavvuru, Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde akademik olarak Tanrı/Allah tasavvuru, Tanrı/Allah algısı ve Tanrı imgesini konu alan pek çok çalışma yapılmıştır. Son beş yılda yapılan çalışmaları incelediğimizde çocukluk döneminden itibaren bireylerde gelişen Tanrı tasavvurunun farklı bağlamlara göre araştırıldığını görmekteyiz. 18 yaş üstü bireyler üzerinde yapılan araştırmalarda Tanrı tasavvurunun mutluluk, din değiştirme, kişilik özellikleri, ebeveyn tutumları, ebeveyn kaybı durumu, ilahi adalet eğilimi, bilişsel çarpıtmalar, ölümlülük bilinci, benlik saygısı, psikolojik sağlık, algılanan stres ve kovid korkusu ile ilişkisi incelenmiştir.

Ceylan (2018) ölümlülük bilincinin Tanrı algısı ve diğer değişkenlerle ilişkisini ele almıştır. Çalışma sonucunda Tanrı algısı ile ölümlü olma bilincinin neden olduğu psikolojik dehşet arasında ilişki olduğu; sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip bireylerin ölümlülük belirginleşmesi durumunda dua etme-ibadet alışkanlıklarında artış olduğu,

diğer yandan korku yönelimli Tanrı algısında ise ibadet hayatında azalma olduğu; sevgi yönelimli Tanrı algısının ölümle ilgili stresi engellemede etkili olduğu saptanmıştır.

Dalfidan (2019) çalışmasında Tanrı tasavvuru ile mutluluk ilişkisini ele almıştır. Araştırma sonucunda pozitif Tanrı tasavvurunun mutluluk algısına etkisi olduğu; erkeklerde yaş arttıkça Tanrı'yı pozitif tasavvur etme eğilimin azaldığı; evlilerin bekarlara oranla daha fazla müdahaleci Tanrı algısının olduğu; eğitim seviyesi arttıkça Tanrı'nın daha az koruyup gözeten bir varlık olarak algılandığı; otoriter-baskıcı veya koruyucu-müdahaleci ebeveyne sahip bireylerin daha çok müdahaleci Tanrı tasavvuru geliştirdiği; dini bilgi düzeyinin artmasıyla pozitif vasıflı Tanrı tasavvuru arasında doğru orantılı ilişki olduğu; kadınların erkeklere oranla daha fazla pozitif Tanrı algısının olduğu tespit edilmiştir.

Genç (2019) ebeveyn kaybı yaşamış üniversite öğrencilerinin Allah tasavvurunu nitel bir çalışma içerisinde incelemiştir. Katılımcıların Allah deyince akıllarına ilk sırada Allah'ın yakınlığının, ikinci sırada affediciliğinin geldiği; hepsinin Allah ile ilişkilerini yakınlık-sevgi teması içinde değerlendirdiği; katılımcıların ibadetlerdeki eksiklik, isyan etmek, günah işlemek, ruhen sıkıntıda olmak, Allah'ı sorgulamak, Allah'ın unutulduğu ortamlarda bulunmak, üst üste kötü olaylar yaşamak, dünyevi işlerle meşgul olmak, dini baskı yapılması, dindarlığın sadece sözde kaldığına şahit olmak sebepleriyle Allah'a uzak hissettikleri; katılımcıların çoğunluğunun Allah'ın hayatlarına müdahalesini olumlu olarak değerlendirdiği; katılımcıların zor zamanlarında rahatlatıcı bir Allah tasavvuruna sahip oldukları; katılımcıların yaptıkları hatalar sonucunda Allah'a karşı mahcubiyet-utanç ve pişmanlık-arınma isteği duydukları saptanmıştır.

Hacıkeleşoğlu (2020) ebeveyn tutumları ve kişilik özellikleri ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında kadınların erkeklere oranla daha yüksek sevgi yönelimli Tanrı tasavvuruna sahip olduğunu; yaş arttıkça dengeli ve korku-ceza yönelimli Tanrı tasavvurunun artıp ilgisiz Tanrı tasavvurunun azaldığını; evlilerin bekarlara göre daha dengeli Tanrı tasavvuruna sahip olduğunu; sıcak ebeveyn tutumları ile sevgi yönelimli Tanrı tasavvuru arasında, reddedici ebeveyn tutumları ile korku-ceza yönelimli ve ilgisiz Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler olduğunu; olumlu kişilik özellikleri ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında, olumsuz kişilik özellikleri ile de olumsuz Tanrı tasavvuru arasında uyumlu ilişkiler olduğunu tespit etmiştir.

Angın (2020) obsesif kompulsif olan bireylerin dini yönelim ve Tanrı algısını nicel ve nitel araştırma yöntemlerini kullanarak incelemiştir. Araştırmanın verileri bütünleştirilerek değerlendirilmiş ve dini içerikli obsesyonlar ile Tanrı algısı arasında anlamlı düzeyde negatif bir ilişki olduğu; kaygı ve suçluluk duygularının olumsuz Tanrı algısının devam etmesini sağlayan etkisi olduğu tespit edilmiş. Ayrıca içselleştirilmiş dindarlık anlayışının olumlu Tanrı algısının gelişimine ve dolayısıyla dini obsesyonların tedavisine katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

Oktay (2021) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında kadınların erkeklere göre daha olumlu Tanrı algısına sahip olduklarını; otoriter-baskıcı ebeveyn tutumuyla olumsuz Tanrı algısı arasında pozitif yönde; nevrotiklik ile olumlu Tanrı algısı arasında negatif yönde; dışa dönüklük, uyumluluk ve sorumluluk kişilik özellikleri ile olumlu Tanrı algısı arasında pozitif yönde ilişki olduğunu bulgulamıştır.

Toprak (2021) üniversite öğrencilerinde Allah tasavvurunu çalışmıştır. Çalışmaya katılanların neredeyse tamamının yaratıcıya inandığı ama Allah'ın isim ve sıfatları, Allah-insan ilişkisine dair farklı ve kendi içinde çelişkili tasavvurları olduğu belirlenmiştir.

Işık (2022) Tanrı imgesinin ilahi adalet eğilimi ile ilişkisini ele almıştır. Kadınların adil dünya inancı eğilim puanları ile Tanrı imgesi güven puanlarının erkeklere oranla daha yüksek olduğu; katılımcıların yaşları arttıkça Tanrı'ya daha fazla güven duydukları; medeni durumun, gelir ve eğitim seviyesinin Tanrı imgesiyle ilişkili olmadığı; Tanrı imgesi korku puanları ile içkin adalet puanları arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Atlıoğlu (2022) araştırmasında Allah algısı ve bilişsel çarpıtmalar ilişkisini incelemiştir. Çalışma neticesinde Allah algısı ile bilişsel çarpıtmalar arasında ve bilişsel çarpıtma alt boyutlarından olumsuz benlik algısı, kendini suçlama, çaresizlik, umutsuzluk, yaşamı tehlikeli görme ile Allah algısı arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler olduğu; kadınların erkeklere göre daha olumlu Allah algısına sahip olduğu; öznel dindarlık algısı ile Allah algısı arasında pozitif yönlü anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır. Diğer çalışmaların aksine bu çalışmada yaş ile Tanrı algısı arasında anlamlı ilişki tespit edilememiştir.

Karaçelik (2023) yetişkin bireyler üzerinde yaptığı araştırmasında olumlu Tanrı algısının benlik saygısını arttırdığını, olumsuz Tanrı algısının benlik saygısını azalttığını; demokratik ebeveyn tutumlarının olumlu Tanrı algısını arttırdığını; otoriter veya

koruyucu ebeveyn tutumlarının olumlu Tanrı algısını azalttığını; kadınların erkeklere ve evli bireylerin bekarlara oranla daha yüksek olumlu Tanrı algısına sahip olduğunu saptamıştır.

Arsoy (2023) Tanrı tasavvurunun din değiştirme üzerindeki etkisini nitel bir araştırmayla incelemiştir. Bu çalışmada sorunlu aile ilişkileri ve bağı olan bireylerin Tanrı'ya ve dine de sağlıklı bağlanamadıkları; genel olarak dine uzak ebeveynlerin çocuklarının da dine uzak oldukları; olumsuz Tanrı tasavvuru ile din değiştirme arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Hakbilen Sarı (2023) pandemi sürecinde psikolojik sağlamlık, Tanrı algısı, algılanan stres ve kovid korkusu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 25 yaşından küçük bireylerde sevgi yönelimli Tanrı algısının daha düşük olduğu; evli bireylerin bekarlardan daha fazla sevgi yönelimli Tanrı algısına sahip olduğu; dini eğitimi ailesinden alan bireylerin olumlu Tanrı algısı puanlarının diğerlerinden daha yüksek olduğu; kovid korkusu arttıkça korku yönelimli Tanrı algısının da arttığı bulgulanmıştır.

Bağlanma konusu ülkemizde çok çalışılan konular arasında yer almaktadır.

Yüceer Kardeş (2018) kurum bakımı alan evli bireylerin bağlanma stilleri ve aile ilişkilerini incelemiştir. Çalışmada bu bireylerin genel olarak güvensiz bağlandıkları ve korkulu bağlanma alt boyutunun en yüksek puan aldığı saptanmıştır. Bunun sebepleri arasında anne figürü yoksunluğu, baba kaybı, kurum bakım deneyimi ve sıklıkla yaşanan bakım veren ayrılıkları gösterilmiştir. Güvenli bağlanan bireylerin 0-6 yaş döneminden sonra kuruma geldiği ve kurumda yaşamaya başladıktan sonra da anne ile ilişkilerinin devam ettiği tespit edilmiştir.

Kış (2018) Müslüman bireylerde bağlanma ve Tanrı algısını çalışmıştır. Araştırmada Müslüman bireylerde daha çok güvenli bağlanmanın, ardından sırayla kaçınan ve kaygılı-ikircikli bağlanmanın görüldüğü; olumlu Tanrı algısının hâkim olduğu; güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin Tanrı'yı olumlu ve sevmeye değer olarak algıladıkları; kaçınan ve kaygılı bağlanan bireylerin Tanrı'yı daha çok olumsuz algıladıkları; erkeklerin daha çok güvenli ve kaygılı bağlanma stili geliştirdikleri, kadınlara göre daha az kaçınan bağlandıkları; cinsiyete bağlı Tanrı algısında bir farklılık olmadığı; sosyo-ekonomik durumu düşük ve orta olanlarda daha çok güvenli ve kaçınan bağlanma stillerinin, orta-üstü ve yüksek olanlarda ise kaygılı bağlanma stiline görüldüğü; 20-30

yaş grubundaki bireylerin 31-60 yaş grubuna göre daha çok olumlu Tanrı algısına sahip oldukları tespit edilmiştir.

Özkan (2019) yetişkinlerde bağlanma stilleri ve dini başa çıkma ilişkisi üzerinde çalışmıştır. Araştırma neticesinde bağlanma stillerinin cinsiyet, yaş, eğitim, dindarlık gibi değişkenlere bağlı olmadığı; evlilerin bekarlara göre korkulu ve kayıtsız bağlanma eğilimlerinin daha az olduğu; daha fazla dindarlık eğilimi gösterdikleri ve daha sık olumlu dini başa çıkma etkinliklerine başvurdıkları; bağlanma stilleri ile dindarlık boyutlarının birbirinden bağımsız olduğu; bağlanma stilleri ile dini başa çıkma etkinlikleri arasında zayıf bir ilişki olduğu bulgulanmıştır.

Karlıoğlu (2020) bağlanma stillerinin evlilikte depresyon ile ilişkisini ele almıştır. Evli bireylerin depresyon düzeyleri ile kaçınmacı ve kaygılı bağlanma düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; kaçınmacı bağlanma düzeylerinin demografik değişkenlerden cinsiyete ve çalışma durumuna göre; kaygılı bağlanma düzeylerinin ise yaşa, eğitim durumuna, gelir düzeyine ve çocuk sahibi olma durumuna göre anlamlı farklılık gösterdiği saptanmıştır.

Özgen (2021) çalışmasında bağlanma stillerinin evli çiftlerin bilişsel çarpıtmaları ile evlilik uyumu ilişkisindeki aracı rolünü incelemiştir. Çalışmada erkeklerin evlilik uyumu düzeylerinin kadınlara göre daha yüksek olduğu; kadınların güvenli bağlanma düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu; kaçınan, kaygılı-kararsız bağlanma stillerinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı; bilişsel çarpıtmalar arttıkça evlilik uyumunun azaldığı; güvenli bağlanmanın evlilik uyumuna olumlu katkı sağladığı; kaygılı-kararsız bağlanmanın evlilik uyumunu daha fazla olumsuz şekilde etkilediği bulgulanmıştır.

Hüsen (2022) çalışmasında bağlanma stillerinin evli bireylerin sosyal sorun çözme becerileri ve evlilik uyumları arasındaki ilişkiyi etkilediğini tespit etmiştir. Güvenli bağlanan sosyal sorun çözme becerisine sahip kişilerin evlilik uyumlarının yüksek olduğu; kayıtsız bağlanan sosyal sorun çözmede zorlanan kişilerin evlilik uyumlarının düşük olduğu anlaşılmıştır.

Aytan (2023) evli kişilerin çatışma çözüm stilleri ile bağlanma tarzlarını evlilik hoşnutsuzluğu bağlamında ele almıştır. Araştırma sonucunda evlilik hoşnutsuzluğu ile bağlanma tarzları arasında pozitif bir ilişki olduğu; kadınların evlilik hoşnutsuzluğunun, olumsuz çatışma çözüm stillerinin, kayıtsız bağlanma, güvenli bağlanma ve saplantılı

bağlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu; evlilik hoşnutsuzluğunu saplantılı ve korkulu bağlanma tarzlarının pozitif yönde, güvenli bağlanma tarzının negatif yönde yordadığı; olumlu çatışma çözüm stili ile güvenli bağlanma tarzı arasında pozitif yönde, kayıtsız ve saplantılı bağlanma tarzları arasında negatif yönde ilişki olduğu bulunmuştur.

Akademik araştırmalarda Tanrı'ya bağlanma konusu da çeşitli bağlamlarda ele alınmıştır. Çınar (2015) Tanrı'ya bağlanma tarzı ve ölüm kaygısı ilişkisini araştırmıştır. Bu çalışmada kadınların erkeklere göre, evlilerin bekarlara göre Tanrı'ya daha güvenli bir şekilde bağlandığı; yaş düzeyleri arttıkça Tanrı'ya güvenli bağlanma puanlarının arttığı; eğitim düzeyi arttıkça Tanrı'ya güvenli ve kaygılı bağlanma düzeyinin düştüğü; sosyo-ekonomik düzey düştükçe Tanrı'ya kaygılı bağlanma düzeyinin arttığı; babaya güvenli bağlananların kaygılı bağlananlara göre Tanrı'ya daha güvenli bağlandığı; annenin algılanan dindarlık düzeyi arttıkça Tanrı'ya güvenli bağlanma düzeyinin arttığı; dua etme sıklığı arttıkça Tanrı'ya güvenli ve kaygılı bağlanma puanlarının arttığı ve Tanrı'ya güvenli ve kaygılı bağlanma düzeyi artarken ölüm kaygısı düzeyinin de arttığı görülmüştür.

Hazer (2016) yaptığı araştırmasında Tanrı'ya bağlanma ile ruh sağlığı, ölüm kaygısı ve mutlak doğru ihtiyacı arasında pozitif yönde ilişkilerin olduğunu tespit etmiştir.

Hayta (2017) bağlanma kuramı ve Allah tasavvurunu konu edindiği çalışmasında kızlarda ve erkeklerde yakın ilişkilerinde güvenli bağlananların, Allah'a da güvenli bağlandığını; güvensiz bağlananların Allah'a da güvensiz bağlandığını; kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre Allah'a daha güvenli bağlandığı; ebeveynlerin demokrat/eşitlikçi ve koruyucu/müdahaleci tutum ve davranışları ile Allah'a güvenli bağlanma stili arasında pozitif bir ilişki olduğunu; ebeveynin dini inanç ve tutumları ile Allah'a bağlanma boyutları arasında pozitif ve negatif düzlemde ilişki olduğunu saptamıştır.

Doğan (2018) ergenler üzerine yaptığı araştırmasında riskli davranışlar ile Tanrı'ya bağlanma tarzlarını incelemiştir. Bu çalışmada kız öğrencilerin erkeklere göre Tanrı'ya daha fazla güvenli bağlandıkları; yaş azaldıkça Tanrı'ya güvenli bağlanma eğiliminin, yaş arttıkça Tanrı'ya kaçınan bağlanma eğiliminin arttığı; erken çocukluk döneminde temel bakım veren baba olanların Tanrı'ya daha fazla güvenli bağlandığı; riskli davranışlar ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında negatif yönlü anlamlı ilişki; riskli davranışlar ile Tanrı'ya kaygılı ve kaçınan bağlanma arasında pozitif yönlü ilişki

görülmüştür. Ebeveyn dindarlığı ile Tanrı'ya bağlanma tarzı arasında ilişki tespit edilmemiştir.

Beyazkılınç (2019) Allah'a bağlanma ve psikolojik sağlamlık üzerine çalışmış, Allah'a güvenli bağlanmanın psikolojik sağlamlığı etkilemediğini, ancak kaygılı bağlanmanın psikolojik sağlamlığı azalttığını ve Allah'a yönelik hissedilen olumlu duyguların psikolojik sağlamlık düzeyini arttırdığını bulgulamıştır.

Gürman (2019) psikologlar üzerinde yaptığı araştırmasında narsistik kişilik özellikleri ile Tanrı'ya bağlanma alt boyutları arasında anlamlı ilişkiler saptamıştır.

Çağlayan (2022) Allah'a bağlanma stiline yalnızlık duygusuyla ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda kadınların yakın ilişkilerde güvenli bağlanma düzeylerinin erkeklere göre daha düşük, Allah'a güvenli bağlanma düzeylerinin ise daha yüksek olduğu; evlilerin bekarlara göre hem güvenli bağlanma hem de Allah'a güvenli bağlanma düzeylerinin daha fazla olduğu; düşük gelirli olanların Allah'a güvenli bağlanma düzeylerinin orta ve iyi geliri olanlara kıyasla daha düşük olduğu; yaş arttıkça Allah'a ve diğerlerine güvenli bağlanmanın arttığı; yalnızlık ile yakın ilişkilerde güvenli bağlanma ve Allah'a güvenli bağlanma arasında negatif yönlü ilişki; yakın ilişkilerde güvensiz bağlanma ve Allah'a güvensiz bağlanma arasında pozitif yönlü, yakın ilişkilerde güvenli bağlanma ve Allah'a güvenli bağlanma arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir.

Yıldırım (2022) tarafından yapılan çalışmada çocukluk dönemi örselenme yaşantılarının yetişkinlik dönemindeki bağlanma ve Tanrı'ya bağlanma stillerine etkisi incelenmiştir. Araştırmada yetişkinlik dönemi güvenli ve kaçınan bağlanma ile cinsiyet arasında ilişki bulunmamış, kaygılı bağlanmada ise kadınların kaygılı bağlanma düzeyinin erkeklerden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim değişkeninde lisans mezunlarının lise mezunlarına göre güvenli bağlanma düzeyinin, lise mezunlarının lisans mezunlarına göre kaygılı ve kaçınan bağlanma düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Tanrı'ya güvenli ve kaygılı bağlanma düzeylerinin kadınlarda, Tanrı'ya kaçınan bağlanma düzeyinin ise erkeklerde daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Eğitim durumu ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında ilişki bulunamamış ama yüksek okul grubunda Tanrı'ya kaygılı bağlanma düzeyi, lise grubunda Tanrı'ya kaçınan bağlanma düzeyi daha yüksek puanlanmıştır. Çocukluk dönemi örselenme yaşantılarından ihmal, ağır fiziksel ve cinsel istismar alt boyutlarının güvenli bağlanmayı ve Tanrı'ya güvenli bağlanmayı olumsuz şekilde yordadığı; fiziksel ve sözel istismar alt boyutlarının Tanrı'ya kaygılı bağlanmayı

yordadığı; ağır fiziksel ve cinsel istismar alt boyutları ile kaygılı ve kaçınan bağlanma stilleri arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu saptanmıştır. Yetişkinlik dönemi bağlanma stillerinden güvenli bağlanmanın Tanrı'ya güvenli bağlanmayı, kaygılı bağlanmanın Tanrı'ya kaygılı bağlanmayı olumlu bir şekilde; kaçınan bağlanmanın Tanrı'ya kaçınan ve kaygılı bağlanmayı olumsuz bir şekilde yordadığı bulunmuştur.

Şen (2022) Tanrı'ya bağlanma ve dini başa çıkma ilişkisini ele almıştır. Araştırma sonuçlarına göre kadınların güvenli bağlanma düzeyleri erkeklerden, erkeklerin kaçınmacı bağlanma düzeyleri kadınlardan daha yüksek çıkmış, kaygılı bağlanma ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Kadınların erkeklerden daha çok olumlu dini başa çıkmaya başvurdıkları tespit edilmiştir. Tanrı'ya kaçınmacı bağlanmanın yaş arttıkça azaldığı tespit edilirken, güvenli ve kaygılı bağlanma ile yaş ilişkisi bulunmamıştır. Tanrı'ya güvenli bağlanma ile olumlu dini başa çıkma arasında yüksek düzeyde pozitif yönde, Tanrı'ya güvensiz bağlanma ile olumsuz dini başa çıkma arasında düşük düzeyde pozitif yönde, Tanrı'ya kaygılı ve kaçınmacı bağlanma ile olumsuz dini başa çıkma arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır.

Ülkemizde evlilik doyumu konusu çok sayıda tezde farklı bağlamlarla incelenmiştir.

İrem (2018) çalışmasında evlilik doyumunu yordayan değişkenleri incelemiş ve cinsel yaşamda yaşanan sorunların, güvensiz bağlanmanın evlilik doyumunu azalttığını tespit etmiştir.

Gürer (2019) tarafından yapılan araştırmada eşe kendini açma ve evlilik doyumu ilişkisi ele alınmıştır. Yapılan çalışma sonucunda iş, gelir, ev işlerinde eş yardımı, cinsel davranış rahatlığı, aynı eşi tercih ve eşin kök aile müdahalesi değişkenlerinin eşlerin evlilik doyumlarını anlamlı olarak etkilediği; evlilik doyumu ile eşe kendini açma değişkenleri arasında pozitif yönlü ilişki olduğu görülmüştür.

Yılmaz (2020) eşle yaşanan sorunlar ile evlilik doyumu arasındaki ilişkiyi araştırmış ve evlilikte yaşanan sorunların evlilik doyumunu olumsuz etkilediğini saptamıştır. Yapılan araştırmada erkeklerin evlilik doyumlarının kadınlardan daha yüksek olduğu; 21-40 yaş aralığındaki bireylerin benlik boyutunda evlilik doyumlarının daha büyük yaşlardaki bireylere göre daha iyi durumda olduğu; lise, üniversite ve lisansüstü mezunu olan bireylerin evlilik doyumunun daha iyi olduğu; çocuksuz bireylerin evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu; evlilik süresi arttıkça evlilik doyumunun azaldığı tespit edilmiştir.

Bakal (2021) dindarlığın evlilik doyumu üzerindeki etkisini incelemiştir. Araştırmasında evlilik doyumu ile cinsiyet, gelir seviyesi, eğitim düzeyi, çocuk sayısı, evlilik süresi arasında anlamlı farklılıklar olmadığını; dindarlık ile evlilik doyumu arasında ise pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Çelebi (2021) güvenli bağlanma ve evlilik doyumu ilişkisini incelediği çalışmada güvenli bağlanma ile evlilik doyumu arasında negatif ilişki tespit etmiştir. Yaş, evlilik süresi arttıkça evlilik doyumunun arttığı; eğitim seviyesi arttıkça evlilik doyumunun azaldığı araştırmanın bulguları arasındadır.

Çalık (2022) evlilik doyumunu değerler, iletişim becerileri ve sosyodemografik değişkenlere göre araştırmıştır. Değer odaklı yaşamda tutarlı olmanın evlilik doyumunu arttırdığı; yaşın ve evlilik süresinin artmasının evlilik doyumunu azalttığı; iletişim becerilerinin ve değer odaklı yaşama önem vermenin evlilik doyumuyla ilişkili olmadığı; erkeklerin evlilik doyumunun kadınlardan daha yüksek olduğu; çocuk sahibi olmayan bireylerin evlilik doyumlarının iki ve üzeri çocuk sahibi olan bireylerden daha fazla olduğu bulgulanmıştır.

Ağaççanak (2022) çalışmada evlilikte affediciliğin, merhametin ve duygusal zekanın evlilik doyumuna etkisini incelemiştir. Evlilik doyumunun cinsiyete, yaşa, eğitim düzeyine, evlilik süresine, çocuk sayısına bağlı olarak farklılaşmadığı; evlilik doyumuyla affedicilik, merhamet ve duygusal zeka arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu; merhamet ve duygusal zeka arttıkça evlilik doyumunun da arttığı, affediciliğin ise evlilik doyumunu yordamadığı gözlenmiştir.

Aydın (2023) tezinde dindarlığın evlilik doyumu ve depresyonla ilişkisini araştırmıştır. Araştırma sonucunda evlilik doyumunun 18-29 yaş aralığında, 0-4 yıl arası evlilik süresinde daha yüksek olduğu; çocuksuz bireylerin evlilik doyumunun çocuklu bireylerden fazla olduğu; evlilik doyumu arttıkça depresyon seviyesinin azaldığı ve evlilik doyumu ile dindarlık arasında herhangi bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Gider (2023) bağlanma ve evlilik doyumu ilişkisini çalışmıştır. Bu çalışmada erkeklerin kadınlardan daha yüksek düzeyde güvenli bağlandıkları; korkulu ve kayıtsız bağlanma stilinde kadınların erkeklerden daha yüksek puan aldığı; yükseköğretim mezunlarında güvenli bağlanma, lise ve üniversite mezunlarında saplantılı bağlanma, ortaokul mezunlarında korkulu ve kayıtsız bağlanma puanlarının daha yüksek olduğu; evlilik doyumunda cinsiyete, sosyodemografik özelliklere göre farklılaşma olmadığı; ilkokul

mezunlarının üniversite mezunlarına göre evlilik doyumlarının daha yüksek olduğu; güvenli bağlanma arttıkça evlilik doyumunun arttığı; kayıtsız bağlanma arttıkça evlilik doyumunun azaldığı bulgulanmıştır.

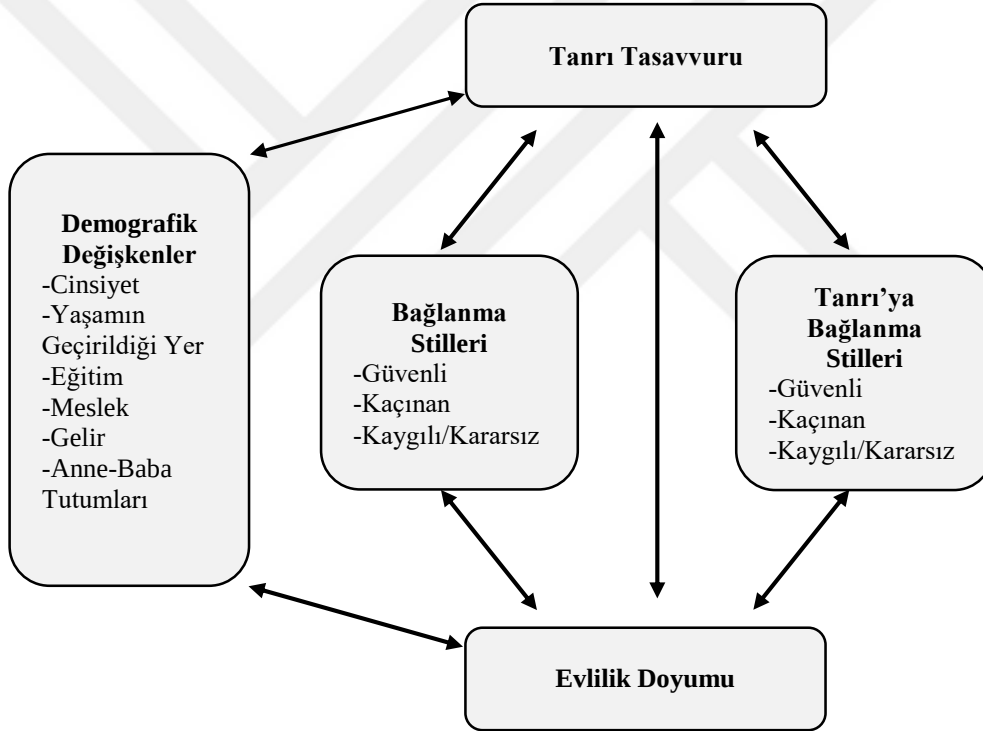
2. BÖLÜM: YÖNTEM

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmaya katılanlar ve nitelikleri, veri toplama yöntemi ve araçları açıklanacaktır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmamızda Tanrı tasavvuru, bağlanma stilleri, evlilik doyumu ve demografik değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimler ele alınmıştır. Söz konusu ilişki ve etkileşimlerin betimlenmesi için nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir.

Araştırmanın tasarlanan modeli ve ilişkisel yapısı aşağıda sunulmuştur:

Şekil 1: Araştırma Modeli

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2.2. Araştırmanın Örneklemi ve Nitelikleri

Araştırmanın evreni 18 yaş ve üzeri yetişkin evli bireylerdir. Araştırmanın örneklemini tesadüfi örnekleme yöntemine göre seçilmiş, 18 yaş ve üzeri 237 evli birey oluşturmaktadır. Katılımcılara Google Forms aracılığıyla ulaşılarak ölçekler uygulanmıştır. Demografik değişkenlere ilişkin bulgular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Demografik Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	162	68,4
	Erkek	75	31,6
Gelir Durumu	Düşük	15	6,3
	Orta	128	54,0
	Yüksek	94	39,7
Çocuk Sayısı	Hiç	24	10,1
	1 tane	34	14,3
	2 tane	118	49,8
	3 ve daha fazlası	61	25,7
Eğitim Durumu	İlköğretim	29	12,2
	Lise ve dengi	36	15,2
	Önlisans / Lisans	172	72,6
Yaşanılan Çevre	Kırsal	70	29,5
	Kentsel	167	70,5
Meslek	Memur	88	37,1
	İşçi	17	7,2
	Serbest Meslek	11	4,6
	Ev Hanımı	70	29,5
	Emekli	5	2,1
	Esnaf	6	2,5
	Öğrenci	2	,8
	Diğer	38	16,0
Toplam		237	100.0

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1’ de görüldüğü üzere katılımcıların %68,4’ünü (n=162) evli kadınlar, %31,6’sını (n=75) evli erkekler oluşturmaktadır.

Katılımcılara gelir düzeyleri sorulmuş, %6,3’ü (n=15) düşük, %54’ü (n=128) orta ve %39,7’si (n=94) yüksek düzeyde gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Örneklem grubunun çoğunluğunu sırasıyla orta ve yüksek gelire sahip bireylerin oluşturduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların %10,1’i (n=24) çocuk sahibi değilken, %14,3’ü (n=34) 1 çocuk, %49,8’i (n=118) 2 çocuk, %25,7’si (n=61) 3 ve daha fazla çocuk sahibidir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun 2 çocuğu olduğu anlaşılmıştır.

Katılımcıların eğitim durumu tespit edilmek istenmiş ve %12,2’si (n=29) ilköğretim, %15,2’si (n=36) lise ve dengi, %72,6’sı (n=172) önlisans ve lisans düzeyinde eğitim aldıklarını bildirmişlerdir. Bu sonuçlar örneklem grubunun büyük oranda üniversite mezunu olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların %29,5’inin (n=70) kırsal, %70,5’inin (n=167) kentsel çevrede yaşadığı tespit edilmiştir.

Araştırmaya katılanların meslek dağılımına bakıldığında %37,1’inin (n=88) memur, %7,2’sinin (n=17) işçi, %4,6’sının (n=11) serbest meslek sahibi, %29,5’inin (n=70) ev hanımı, %2,1’inin (n=5) emekli, %2,5’inin (n=6) esnaf, %0,8’inin (n=2) öğrenci ve %16’sının (n=38) diğer mesleklerden olduğu görülmektedir. Örneklem grubunda en fazla memur ve ev hanımı kategorisinde olanların bulunduğu görülmektedir.

Örneklem grubuna evlilik süresi açık uçlu olarak sorulmuştur. Elde edilen veriler aşağıda yer alan tabloda sunulmuştur:

	N	Min	Max	$\bar{X}$	SS
Evlilik Süresi	237	1,0	47,0	14,975	10,1776

Tablo 2: Katılımcılara Ait Evlilik Süresine İlişkin Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılanlar 1 ile 47 yıl arasında değişen sürelerde evli olduklarını belirtmişlerdir. Evlilik ortalamaları ise 14 yıldır.

Katılımcılardan demografik bilgilere ek olarak ebeveyn tutumlarına ilişkin algıları, dindarlık algıları ve evlenme şekli konularında bilgi istenmiştir. Elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Değişkenler		N	%
Annenizin Çocukluğunuzda Size Karşı Tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	60	25,3
	İlgisizdi	24	10,1
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	61	25,7
	Demokratikti (düşüncelerime değer verir, söz hakkı tanırdı)	92	38,8
Babanızın Çocukluğunuzda Size Karşı Tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	79	33,3
	İlgisizdi	44	18,6
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	36	15,2
	Demokratikti (düşüncelerime değer verir, söz hakkı tanırdı)	78	32,9
Dindarlık Algısı	Dindar değilim	3	1,3
	Biraz dindarım	30	12,7
	Dindarım	127	53,6
	Oldukça dindarım	77	32,5
Eşi ile Evlenme Şekli	Görücü Usulü	88	37,1
	Akraba Evliliği	7	3,0
	Tanışarak	122	51,5
	Diğer	20	8,4
Toplam		237	100.0

Tablo 3: Katılımcılara Ait Diğer Değişkenlere İlişkin Bilgiler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2 incelendiğinde katılımcıların %25,3'ünün (n=60) annelerini otoriter ve baskıcı olarak, %10,1'inin (n=24) ilgisiz olarak, %25,7'sinin (n=61) müdahaleci ve koruyucu olarak, %38,8'inin (n=92) demokratik olarak algıladığı tespit edilmiştir. Katılımcıların babalarının tutumlarına ilişkin algıları incelendiğinde %33,3'ünün (n=79) babalarını otoriter ve baskıcı olarak, %18,6'sının (n=44) ilgisiz olarak, %15,2'sinin (n=36) müdahaleci ve aşırı koruyucu olarak ve %32,9'unun (n=78) demokratik olarak

nitelendirdiği bulgulanmıştır. Örneklem grubunda annenin tutumları en fazla demokratik olarak, daha sonra oldukça yakın bir oranla müdahaleci-aşırı koruyucu ve otoriter-baskıcı olarak algılanmaktadır. Anne tutumlarından en az ilgisiz tutum algılanmıştır. Çocukluk döneminde babanın algılanan tutumları incelendiğinde en fazla çok yakın oranlara sahip otoriter-baskıcı ve demokratik tutumlar görülmektedir. Babanın yakın oranlarla sırasıyla ilgisiz ve müdahaleci-aşırı koruyucu olarak algılandığı anlaşılmıştır.

Katılımcılara öznel dindarlık algıları sorulmuş, %1,3'ü “dindar değilim”, %12,7'si “biraz dindarım”, %53,6'sı “dindarım”, %32,5'i “oldukça dindarım” seçeneğini işaretlemiştir.

Katılımcıların %37,1'i görücü usulüyle, %3,0'ü akraba evliliğiyle, %51,5'i tanışarak, %8,4'ü diğer seçeneklerle evlenmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmamızın amacı doğrultusunda katılımcılara Kişisel Bilgi Formu, Tanrı Algısı Ölçeği, Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği, Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği uygulanmıştır.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, gelir durumu, yaşamın geçirildiği yer, ebeveyn tutumu, Tanrı inancı, çocuklukta Tanrı inancının aktarılma yolu, öznel dindarlık algısı, eş ile evlenme yolu, evlilik süresi, çocuk sayısı ve öznel evlilik doyumu algısı hakkında bilgi istenmiştir.

2.3.2. Tanrı Algısı Ölçeği (TA)

Tanrı Algısı Ölçeği bireylerin Tanrı algısını belirlemek amacıyla Güler (2007) tarafından geliştirilmiştir. Araştırmacı, Tanrı algısını olumlu ve olumsuz olarak iki boyutta ele almış, bu boyutları tespit etmek için sevgi ve korku olmak üzere iki tip yönelim belirlemiştir. Ölçekte yer alan “affeden, şefkatli, çok seven, güvenilir Tanrı” ile ilgili ifadeler sevgi yönelimli Tanrı algısını; “cezalandıran, affetmeyen, uzak, korkutucu Tanrı” ile ilgili ifadeler korku yönelimli Tanrı algısını tespit etmektedir (Güler, 2007: 127).

Tanrı Algısı Ölçeği 22 sorudan oluşmaktadır (Güler, 2007: 132). Her bir sorunun (1) Hiç Yansıtmıyor, (2) Kısmen Yansıtmıyor, (3) Biraz Yansıtmıyor, (4) Oldukça Yansıtmıyor, (5)

Tamamen Yansıtıyor şeklindeki 5’li Likert tipi seçeneğe göre cevaplanması istenmektedir. Ölçekteki sevgi ifadeleri (1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 19, 20, 22) düz, korku ifadeleri (2, 3, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 18, 21) ters yönde puanlanmaktadır. Cevapların puanlanması neticesinde ortaya çıkan yüksek puanlar sevgi yönelimli Tanrı algısını, düşük puanlar korku yönelimli Tanrı algısını göstermektedir (Güler, 2007: 127, 131). TA’nın geliştirme sürecinde Günahkarlık Duygusu Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri de kullanılmıştır. Buna göre Tanrı algısı olumsuz olan bireylerin günahkarlık duygularının daha yüksek ve psikolojik semptomlarının daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Güler, 2007: 131).

Araştırmacının yaptığı güvenirlik analizi sonucunda TA’nın Crobach-alpha katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Yapılan faktör analizinde ölçeğin seven Tanrı, Tanrı’ya yönelik olumlu duygular, uzak/umursamaz Tanrı, korkutan ve cezalandıran Tanrı, Tanrı’ya yönelik olumsuz duygular olmak üzere beş faktörden oluştuğu tespit edilmiştir. Tüm faktörler toplam varyansın %55,6’sını açıklamaktadır. Elde edilen değerler Tanrı Algısı Ölçeği’nin oldukça güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu göstermektedir (Güler, 2007: 131-132).

Bu çalışmada TA için hesaplanan Cronbach-alpha katsayısı .85 olarak saptanmıştır.

2.3.3. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Erzen (2016) tarafından bağlanma stillerinin ölçümünde alternatif bir ölçme aracı olması amacıyla geliştirilen Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği 18 maddeden oluşmaktadır. Anket formu “Kesinlikle Katılmıyorum” (1), “Katılmıyorum” (2), “Kısmen Katılıyorum” (3), “Katılıyorum” (4), “Kesinlikle Katılıyorum” (5) olmak üzere 5’li Likert aralığında değerlendirilmektedir (Erzen, 2016: 9-10). Geçerlik analizleri kapsamında dil ve içerik açısından incelenen ölçeğin Cohen Kappa uyuma indeksi hesaplanmış ve Türkçe dil ve anlam geçerliği .72, içerik geçerliği .87 olarak tespit edilmiştir. Bu değerlere göre Türkçe dil ve içerik bakımından ölçeğin geçerliği yeterli düzeydedir (Erzen, 2016: 15). Açımlayıcı faktör analizine göre maddeler kaçınan bağlanma, kaygılı-kararsız bağlanma ve güvenli bağlanma olmak üzere 3 alt boyutta tutarlı şekilde toplanmaktadır. Kaçınan bağlanma stili güvenli bağlanmayla negatif, kaygılı-kararsız bağlanmayla pozitif ve güvenli bağlanma stili kaygılı-kararsız bağlanmayla negatif yönde anlamlı ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği bütün boyutlarıyla

toplam varyansın %45,73'ünü açıklamaktadır (Erzen, 2016: 11-12). Doğrulayıcı faktör analizi ise üç boyutlu yapının uyumlu olduğunu göstermektedir. Bu analize göre 4, 7, 10, 13, 16. maddeler güvenli bağlanmayı, 1, 3, 5, 9, 12, 15, 18. maddeler kaçınan bağlanmayı, 2, 6, 8, 11, 14, 17. maddeler kaygılı-kararsız bağlanmayı ölçmektedir. Ölçekte ters yönde puanlama yapılacak madde bulunmamaktadır (Erzen, 2016: 21). Üç alt boyutun bireyleri bağlanma stillerine göre sınıflandırma başarısı ayırma analizi ile tespit edilmiş ve toplam doğru sınıflandırma oranı %93.4 olarak bulunmuştur (Erzen, 2016: 14-15).

Ölçeğin güvenirlik düzeyinin tespit edilmesi için Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Ancak ölçek bir olumlu ve iki olumsuz alt boyuta sahip olduğu için toplam iç tutarlık katsayısının tespit edilmesi mümkün değildir. Bu yüzden her bir boyutun iç tutarlık analizi yapılmış ve Cronbach Alpha katsayısı kaçınan bağlanma stili için .80, güvenli bağlanma stili için .69, kaygılı-kararsız bağlanma stili için .71 olarak bulunmuştur (Erzen, 2016: 16).

Bu araştırmada Cronbach-alpha güvenirlik katsayısı güvenli bağlanmada .56, kaçınan bağlanmada .79, kaygılı-kararsız bağlanmada .78 olarak tespit edilmiştir.

2.3.4. Evlilik Yaşamı Ölçeği

Evlilik Yaşamı Ölçeği Türkiye’de evlilik doyumu düzeyiyle ilgili yapılacak araştırmalarda kullanılması amacıyla Tezer (1996) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek isminde doyum kavramı ölçeğin uygulanacağı kişilerde farklı yorumlama ve etkilere neden olmaması için kullanılmamıştır (Tezer, 1996: 1).

Evlilik Yaşamı Ölçeği 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert tipinde hazırlanmış olup, katılımcılardan 1 “kesinlikle katılmıyorum”, 2 “katılmıyorum”, 3 “kararsızım”, 4 “katılıyorum” ve 5 “kesinlikle katılıyorum” seçeneklerinden kendilerine uygun olanı işaretlemesi istenmektedir. Soru formunda 7 madde düz, 3 madde ters yönde ağırlıklandırılmıştır. Ölçekten en düşük 10 ile en yüksek 50 puan alınmaktadır (Tezer, 1996: 3). Ölçekten alınan puanın yüksekliği evlilik doyumunun yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Araştırmacı ölçeği 3 ay ara ile aynı katılımcı gruba uygulayarak test tekrar test güvenirlik katsayısını .85 olarak tespit etmiştir. Ölçek iç tutarlığı için hesaplanan Cronbach-alpha

katsayısı ilk uygulamada .91, ikinci uygulamada .89 olarak bulunmuştur. Elde edilen veriler ölçek güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Tezer, 1996: 4). Bu araştırmada Evlilik Ölçeği'nin Cronbach-alpha katsayısı .92 olarak tespit edilmiştir.

2.3.5. Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği (TBÖ)

Rowatt ve Kirkpatrick tarafından geliştirilen “Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği”, Tanrı'ya bağlanmadaki bireysel farklılıkları ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin, Türkiye'deki geçerlik ve güvenilirlik çalışması Hayta tarafından yapılmıştır (Hayta, 2019: 173-174).

9 madde içeren Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği iki alt ölçekten meydana gelmektedir. Tanrı'ya kaçınan bağlanmaya (örneğin, “Tanrı sanki benim kişisel işlerimle pek ilgilenmiyormuş gibi geliyor”) karşı, güvenli bağlanmayı (örneğin, “Tanrı'yla sıcak bir bağım var”) ölçen alt ölçek 6 maddeden oluşmaktadır. Tanrı'ya kaygılı bağlanmayı (örneğin, “Tanrı'nın bana verdiği tepkilerde sanki bir tutarsızlık var gibi görünüyor”) ölçen alt ölçeğin ise 3 maddesi bulunmaktadır (Hayta, 2019: 174).

TBÖ'de yer alan sorular 7'li likert tipi derecelendirmeye ölçülmüştür. Ölçeği oluşturan her bir soru için “1=Beni hiçbir şekilde tanımlamaz ile 7=Beni çok iyi tanımlar” aralığında olmak üzere 7 farklı derece vardır. Ölçekten alınan düşük puanlar her iki boyutta da güvenli bağlanmayı göstermektedir. TBÖ her katılımcının sorulara verdiği yanıtların ortalaması alınarak puanlandırılmaktadır. Rowatt ve Kirkpatrick'in yaptıkları ilk çalışmada kaçınma ve kaygı alt ölçekleri için Cronbach Alfa değerleri sırasıyla .80 ve .92 olarak tespit edilmiştir. Bu değerler ölçeğin yüksek geçerlik puanlarına sahip olduğunu göstermektedir (Hayta, 2019: 174-175).

Hayta'nın Türkiye'de yaptığı çalışmada Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği'nin Cronbach-alpha değerleri kaçınma boyutu için .86, kaygı boyutu için .71 olarak bulunmuştur (Hayta, 2019: 185).

Araştırmamızda ölçeğin Cronbach-alpha katsayısı kaçınma boyutu için .75, kaygı boyutu için .83 ve güvenli bağlanma için .84 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Evli bireylerin Tanrı tasavvuru ile bağlanma stilleri ve evlilik doyumunun incelendiği araştırmamızda kullanılan kişisel bilgi formu ve ölçekler, Sakarya Üniversitesi

Rektörlüğü Etik kurulundan 08.12.2022 tarihinde gerekli etik izin belgesi (Sayı: E-61923333-050.99-197657) alındıktan sonra Ekim-Kasım 2023 tarih aralığında Google Forms aracılığıyla katılımcılara uygulanmıştır. Araştırmamıza gönüllü olarak 265 evli birey katılmıştır. Araştırmaya katılan 265 kişiden 10 kişinin verisi evlilik süresinin 1 yıldan daha az olması sebebiyle çalışma dışında bırakılmıştır. Ayrıca örneklem için belirlenen koşulları sağlamayan 6 kişiye ve cevaplama hataları yapan 12 kişiye ait veri de çalışmaya dahil edilmemiştir. Kalan 237 kişiden elde edilen veriler ile analiz yapılmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için “Güvenilirlik Analizi” yapılmıştır (bkz. Tablo 4). Nicel değişkenleri karşılaştırmak için öncelikle parametrik test koşullarının sağlanıp sağlanmadığı araştırılmıştır. Verilerin normal dağılımı konusunda normallik koşulu çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır kuralı benimsenmiştir (Shao, 2002). Normal dağılıma sahip Evlilik Yaşamı Ölçeği, Tanrı’ya Bağlanma Ölçeği, Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği için parametrik testler; normal dağılıma sahip olmayan Tanrı Algısı Ölçeği’nde ise non-parametrik testler uygulanmıştır (bkz. Tablo 5). Ölçekler ve alt boyutlar arasındaki ilişkinin test edilmesi için Spearman katsayısı kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 kabul edilmiştir. Toplanan verilerin güvenilirlik düzeyleri Cronbach’s Alpha katsayısının hesaplanmasıyla saptanmıştır.

Ölçekler	Cronbach's Alpha
Tanrı Algısı Ölçeği	0,857
Evlilik Ölçeği	0,927
Tanrı’ya Kaçınan Bağlanma Boyutu	0,753
Tanrı’ya Kaygılı Bağlanma Boyutu	0,830
Tanrı’ya Güvenli Bağlanma Boyutu	0,842
Güvenli Bağlanma Boyutu	0,565
Kaçınan Bağlanma Boyutu	0,799
Kararsız-Kaygılı Bağlanma Boyutu	0,787

Tablo 4: Kullanılan Ölçeklerin Güvenirlik Analizi Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Cronbach Alfa değerlerinin 0.60 ve büyük olması, kullanılan ölçeğin güvenilir olduğunu; $0,40 \leq \alpha < 0,60$ aralığında olması ise ölçeğin düşük güvenilirlikte olduğunu göstermektedir.

Ölçekler	Çarpıklık		Basıklık		Durum
	İstatistik	Standart Hata	İstatistik	Standart Hata	
Tanrı Algısı Ölçeği	-2,800	0,158	13,542	0,315	Normal değil
Evlilik Yaşamı Ölçeği	-0,800	0,158	0,292	0,315	Normal
Tanrı'ya Kaçınan Bağlanma Boyutu	1,016	0,158	-0,183	0,315	Normal
Tanrı'ya Kaygılı Bağlanma Boyutu	1,104	0,158	0,099	0,315	Normal
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma Boyutu	-1,001	0,158	-0,228	0,315	Normal
Güvenli Bağlanma Boyutu	-0,311	0,158	0,321	0,315	Normal
Kaçınan Bağlanma Boyutu	1,146	0,158	2,282	0,315	Normal
Kararsız-Kaygılı Bağlanma Boyutu	0,131	0,158	-0,406	0,315	Normal

Tablo 5: Kullanılan Ölçeklerin Normallik Analizi Sonuçları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutların normallik analizi sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olduğu ve normal dağılıma sahip olduğu, aralıktaki olmayanların ise normal dağılıma sahip olmadığı görülmektedir.

3. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLARI

Bu bölümde, katılımcılardan elde edilen verilerin analizleri ve yorumları verilecektir.

3.1. Genel Profile İlişkin Bilgiler

Bu başlık altında çalışmaya katılan evli bireylerin araştırmada kullanılan ölçeklerden aldıkları puanlar verilecektir.

Ölçekler	Min	Max	Medyan	$\bar{X}$	SS
Tanrı Algısı Ölçeği	32,00	110,00	102,00	100,01	9,68
Evlilik Yaşamı Ölçeği	10,00	50,00	40,00	38,46	8,51
Tanrı'ya Kaçınan Bağlanma Boyutu	6,00	37,00	8,00	12,32	7,57
Tanrı'ya Kaygılı Bağlanma Boyutu	3,00	21,00	7,00	8,11	5,78
Tanrı'ya Güvenli Bağlanma Boyutu	17,00	63,00	57,00	51,57	12,00
Güvenli Bağlanma Boyutu	11,00	25,00	20,00	20,40	2,65
Kaçınan Bağlanma Boyutu	7,00	32,00	13,00	13,15	4,60
Kararsız-Kaygılı Bağlanma Boyutu	6,00	27,00	15,00	14,74	4,56

Tablo 6: Çalışmaya Katılan Bireylerin Ölçeklerden Aldıkları Puanlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde; Tanrı algısı ölçeği ortalaması $100,01 \pm 9,68$ 'dir. Evlilik ölçeği ortalaması $38,46 \pm 8,51$ 'dir. Tanrı'ya Kaçınan Bağlanma Boyutu ortalaması $12,32 \pm 7,57$ 'dir. Tanrı'ya Kaygılı Bağlanma Boyutu ortalaması $8,11 \pm 5,78$ 'dir. Tanrı'ya Güvenli Bağlanma Boyutu ortalaması $51,57 \pm 12,00$ 'dir. Güvenli Bağlanma Boyutu ortalaması $20,40 \pm 2,65$ 'tir. Kaçınan Bağlanma Boyutu ortalaması $13,15 \pm 4,60$ 'tır. Kararsız-Kaygılı Bağlanma Boyutu ortalaması $14,74 \pm 4,56$ 'dır.

Katılımcıların Tanrı Algısı Ölçeği ve Evlilik Yaşamı Ölçeği'nden aldıkları puan ortalamaları yüksek düzeydedir. Bu sonuç örneklem grubunun çoğunlukla olumlu Tanrı tasavvuruna ve yüksek evlilik doyumuyla sahip olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların Üçlü Bağlanma Stilleri ve Tanrı'ya Bağlanma ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar incelendiğinde güvenli bağlanma ve Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutlarından daha fazla puan aldıkları görülmektedir. Ayrıca bağlanma boyutlarında en düşük puan ortalaması kaçınan bağlanmadan, Tanrı'ya bağlanma boyutlarında en düşük puan ortalaması Tanrı'ya kaygılı bağlanmadan alınmıştır. Buna göre örneklem grubunda

yer alan evli bireylerin çoğunun eşlerine ve Tanrı'ya güvenli şekilde bağlandıkları, eşe bağlanmada en az kaçınan bağlanmanın, Tanrı'ya bağlanmada en az kaygılı bağlanmanın gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

3.2. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılanların demografik değişkenlere göre ölçeklerden aldıkları puanlar sunulacaktır.

3.2.1. Demografik Değişkenler ve Evlilik Doyumu ile İlgili Bulgular

Bu başlık altında “evli bireylerin evlilik doyumu cinsiyet, gelir, eğitim durumu, yaşamın geçirildiği yer, anne-baba tutumları ile ilgili değişkenlere göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna cevap aranmaktadır.

Değişkenler		Ortalama	SS	Test İstatistiği	P
Cinsiyet	Kadın	37,28	8,43	-3,192	0,002*
	Erkek	41,00	8,18		
Gelir Durumu	Düşük	36,13	6,46	0,596	0,552
	Orta	38,64	8,92		
	İyi	38,57	8,25		
Eğitim Durumu	İlköğretim	37,79	9,03	0,899	0,408
	Lise ve dengi	36,92	9,01		
	Önlisans / Lisans	38,89	8,32		
Yaşamın Geçirildiği Yer	Kırsal	37,20	8,78	-1,474	0,142
	Kentsel	38,98	8,37		
Anne Tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	36,93	8,64	2,415	0,67
	İlgisizdi	35,54	7,21		
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	39,67	7,77		
	Demokratikti	39,40	8,98		
Baba Tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	37,77	9,01	2,221	0,86
	İlgisizdi	36,40	7,64		
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	40,88	7,21		
	Demokratikti	39,17	8,78		

**İkili grup kategoriler için bağımsız t testi, ikiden fazla grup için ise ANOVA testi yapılmıştır.

Tablo 7: Çalışmaya Katılanların Evlilik Yaşamı Ölçeği Puan Ortalamalarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 7’de yer alan bulgulara göre Evlilik Yaşamı Ölçeği’nde erkeklerin puan ortalaması ($X=41,00$) kadınların puan ortalamasından ($X=37,28$) daha yüksek görülmekte ve bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olduğu ($p=0,002<0,05$) anlaşılmaktadır. Buna göre erkeklerin evlilik doyumları kadınlara oranla daha yüksek bulunmuş ve “evlilik doyumu cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmıştır.

Erkeklerin evlilik doyumunun kadınlardan daha fazla olması düşünce ve yapılarının ve evlilikten beklentilerinin farklı olması ile alakalı olarak değerlendirilmektedir. Genel olarak ev işi, çocuk bakımı vb. sorumluluklar dikkate alındığında evlilik ilişkisinde kadınların omuzlarında daha fazla yükün olduğu ve bu durumun evlilik doyumlarına olumsuz etki yaptığı düşünülmektedir (Bakal, 2021: 37). Yapılmış araştırmalar incelendiğinde Yılmaz (2020) ve Çalık (2022) tarafından yapılan araştırmalarda çalışmamızdan elde edilen bulguya paralel olarak erkeklerin evlilik doyumunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan Bakal (2021), Ağaççanak (2022) ve Gider (2023) evlilik doyumunun cinsiyete göre farklılaşmadığını saptamıştır. Bunun sebebi olarak evlilik doyumuna etki eden pek çok faktörün bulunması gösterilebilir.

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile eğitim durumu arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Diğer bir değişle evlilik doyumu eğitim durumuna göre değişmemektedir. Bu sonuç “evlilik doyumu eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimizi desteklememektedir. Bakal (2021), Çalık (2022) ve Ağaççanak (2022) tarafından yapılan çalışmalarda bu çalışma bulgularına uyumlu şekilde eğitim durumunun evlilik doyumuna etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Ancak Yılmaz (2020) yaptığı çalışmada eğitim düzeyinin artmasıyla evlilik doyumunun arttığını; Çelebi (2022) ve Gider (2023) ise eğitim düzeyinin artmasıyla evlilik doyumunun azaldığını gözlemlemişler ve sonuç olarak eğitim durumunun evlilik doyumuna etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Literatürde elde edilen farklı sonuçlar eğitim, gelir vb. faktörlerin yaşam doyumunu arttırdığı gibi evlilik doyumunu da arttıracak yönündeki modern algının tam anlamıyla doğru olmadığı düşüncesini gündeme getirmektedir (Balcı Arvas, 2017: 223).

Tablo 7’deki bulgulara göre Evlilik Yaşamı Ölçeği ile gelir durumu ($p=0,552>0,05$) arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Bu durumda evlilik doyumu gelir düzeyiyle ilişkili olarak değişmemektedir sonucuna ulaşılmış ve “evlilik doyumu gelir seviyesi

değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” şeklindeki hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Literatür incelendiğinde Yıldız (2013), Şentürk (2018), Bakal (2021) ve Aydın’ın (2023) çalışmalarında da benzer şekilde gelir düzeyinin evlilik doyumunu etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan literatürde gelir durumunun evlilik doyumunu yordadığına dair sonuçlar da mevcuttur (Gürer, 2019; Arvas, 2017). Çalışmamızda söz konusu literatür bulgularının aksine gelir durumunun evlilik doyumuna etkisi olmadığı sonucunun ortaya çıkması örneklem grubunda düşük gelire sahip olanların çok az oranda temsil edilmesiyle ilgili olabilir.

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile yaşamın geçirildiği yer ($p=0,142>0,05$) arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Elde edilen bu veri evlilik doyumunun yaşamın geçirildiği yere göre değişmediğini göstermektedir. Böylece “evlilik doyumu yaşamın geçirildiği yer değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimizin doğrulanmadığı anlaşılmıştır. Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında yaşanan yerin evlilik doyumuna etkisi olduğunu gösteren araştırmalar (İrem, 2018) olduğu gibi bizim çalışmamızla benzer şekilde etkisi olmadığını gösteren çalışmalar (Çalık, 2022) da bulunmaktadır.

Tablo 7’de elde edilen bulgulara göre “evlilik doyumu anne-baba tutumları değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezi desteklenmemiştir ($p=0,67/p=0,86>0,05$). Her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmaya ulaşılsa bile ortalama puanlar açısından değerlendirildiğinde anne-baba tutumlarını ilgisiz ve otoriter olarak algılayan bireylerin evlilik doyumunun daha düşük olduğu görülmektedir.

3.2.2. Demografik Değişkenler ve Tanrı Tasavvuru ile İlgili Bulgular

Değişkenler		N	Ortalamalar Farkı	Test İstatistiği	P
Cinsiyet	Kadın	162	118,69	6025	0,919
	Erkek	75	119,67		
Gelir Durumu	Düşük	15	79,53	5,376	0,068
	Orta	128	120,78		
	İyi	94	122,88		
Eğitim Durumu	İlköğretim	29	122,98	0,129	0,937
	Lise ve dengi	36	119,81		
	Önlisans / Lisans	172	118,16		
Yaşamın Geçirildiği Yer	Kırsal	70	112,68	5402,5	0,357
	Kentsel	167	121,65		
Anne Tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	60	103,08	5,247	0,155
	İlgisizdi	24	121,44		
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	61	118,61		
	Demokratikti	92	129,01		
Baba tutumu	Otoriter ve baskıcıydı	79	117,78	1,802	0,614
	İlgisizdi	44	109,07		
	Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu	36	118,35		
	Demokratikti	78	126,13		

**İkili grup kategoriler için Mann Whitney U testi, ikiden fazla grup için ise Kruskal Wallis H testi yapılmıştır.

Tablo 8: Çalışmaya Katılanların Tanrı Algısı Ölçeği Puan Ortalamalarının Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8’de görüldüğü üzere Tanrı Algısı Ölçeği ile cinsiyet ($p=0,919>0,05$), gelir durumu ($p=0,068>0,05$), eğitim durumu ($p=0,937>0,05$) ve yaşamın geçirildiği yer ($p=0,357>0,05$) değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle cinsiyet, gelir, eğitim ve yaşanan çevre Tanrı tasavvurunu etkilememektedir.

Çalışmada elde edilen bu bulgulara göre “Tanrı tasavvuru cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimiz doğrulanmamıştır. Literatürde bulgularımızla uyumlu şekilde cinsiyet değişkeninin Tanrı tasavvuru ile ilişkisinin olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Güler, 2007; Erdoğan, 2014; Öztürk, 2019; Angın, 2020; Hakbilen Sarı, 2023). Ancak araştırmamızdaki sonucun aksine Tanrı tasavvuru ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişkilerin tespit edildiği çalışmalar da bulunmaktadır. Dalfidan (2019), Oktay (2021), Atlioğlu (2022), Memiş (2023) ve Karaçelik (2023) çalışmalarında kadınların erkeklere göre daha fazla olumlu Tanrı tasavvuruna sahip olduklarını saptamışlardır. Kadınların Tanrı’yı olumlu duygularla tasavvur etmeleri duygusal yapılarıyla ilişkili görülmektedir (Hacıkeleşoğlu, 2020: 182). Sonuç olarak bu araştırmada literatürün bir kısmıyla benzer sonuçlara ulaşılmamıştır.

Gelir durumu ile Tanrı tasavvuru ilişkisine ait sonuçlara göre “Tanrı tasavvuru gelir seviyesi değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimiz desteklenmemiştir. Bunun sebebi olarak örneklem grubunda düşük gelir düzeyinin yeterli oranda temsil edilmemesi gösterilebilir. Bununla birlikte literatür incelendiğinde Öztürk (2019), Hacıkeleşoğlu (2020), Oktay (2021), Işık (2022), Hakbilen Sarı (2023) ve Memiş (2023) tarafından yapılan çalışmalarda bulgularımızla paralel şekilde Tanrı tasavvuru ve gelir arasında ilişki tespit edilmediği görülmektedir.

Çalışmada “Tanrı tasavvuru eğitim durumu değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimiz desteklenmemiş, eğitim durumuna göre Tanrı tasavvurunun değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. İlgili literatür incelendiğinde eğitim durumu ve Tanrı tasavvuru arasında ilişki olduğunu gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Dalfidan, 2019; Öztürk, 2019; Angın, 2020; Hacıkeleşoğlu, 2020; Karaçelik, 2023). Dalfidan (2019) ve Angın (2020) tarafından yapılan araştırmalarda eğitim düzeyiyle olumlu Tanrı tasavvuru arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Diğer yandan Öztürk (2019)’ün yaptığı çalışmada eğitim düzeyi ile olumlu Tanrı tasavvuru arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Ancak literatürde bulgularımızla uyumlu şekilde eğitim ve Tanrı tasavvurunun ilişkili olmadığını gösteren çalışmalara da rastlanmaktadır (Güler, 2007; Işık, 2022).

“Tanrı tasavvuru yaşamın geçirildiği yer değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır” hipotezimiz desteklenmemiştir. Buna göre yaşanan çevreye göre Tanrı tasavvurunun değişmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 8’de elde edilen bulgulara göre “Tanrı tasavvuru anne-baba tutumlarına göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır” hipotezi desteklenmemiştir ($p=0,155/p=0,614>0,05$). Her ne kadar istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmaya ulaşılmasa bile ortalama puanlar açısından değerlendirildiğinde anne tutumlarını otoriter ve baskıcı, baba tutumlarını ilgisiz olarak algılayan bireylerin diğerlerine göre Tanrı algısının daha olumsuz olduğu, bununla birlikte anne-baba tutumlarını demokratik olarak algılayan bireylerin diğerlerine göre Tanrı’yı daha olumlu özellikleri ile algıladıkları görülmektedir.

3.3.Tanrı Tasavvuru, Bağlanma Stilleri ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde ölçekler arasındaki ilişkilere dair bilgiler yer alacaktır.

3.3.1. Evlilik Doyumu ve Tanrı Tasavvuru Arasındaki İlişki

Ölçekler		Evlilik Yaşamı Ölçeği
Tanrı Algısı Ölçeği	r	0,292**
	p	0,000
Seven Tanrı	r	0,250**
	p	0,000
Tanrı’ya Yönelik Olumlu Duygular	r	0,240**
	p	0,000
Umursamaz Tanrı	r	-0,237**
	p	0,000
Korkutan Ve Cezalandıran Tanrı	r	-0,231**
	p	0,000
Tanrı’ya Yönelik Olumsuz Duygular	r	-0,137*
	p	0,035

*Korelasyon analizi yapılmış olup, Sperman katsayısına bakılmıştır.

Tablo 9: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Tanrı Algısı Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 9’da yer alan araştırma verileri incelendiğinde Tanrı Algısı Ölçeği ile Evlilik Yaşamı Ölçeği; seven Tanrı ve Tanrı’ya yönelik olumlu duygu boyutları ile Evlilik Yaşamı Ölçeği arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20<r<0,39$; $p<0,05$). Elde edilen bu bulgular Tanrı tasavvuru ile evlilik doyumu arasında ilişki olduğunu; seven Tanrı tasavvuru ile Tanrı’ya yönelik olumlu duygular arttıkça evlilik doyumunun da arttığını göstermektedir.

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile umursamaz Tanrı ve korkutan cezalandıran Tanrı boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$). Evlilik Yaşamı Ölçeği ile Tanrı'ya yönelik olumsuz duygu boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r < 0,20$; $p < 0,05$). Çalışmada bulgularan bu değerler olumsuz Tanrı tasavvuru artarken evlilik doyumu azaldığını ortaya koymaktadır.

Bu sonuçlar “Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evlilik doyumu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimizi desteklemektedir. Alan yazın incelendiğinde Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu ilişkisini araştıran çalışmaların yapılmadığı görülmektedir. İlgilenen, değer veren, seven, hataları affeden ve her zaman sınımlanabilecek bir Tanrı inancının inanan bireyi olumsuz hislerden ve zor zamanların stresinden koruma gücü olduğu düşünüldüğünde insanın hayata ve diğerlerine daha olumlu duygularla yaklaşmasının mümkün olduğu söylenebilir. Bu olumlu yaklaşımın evlilik ilişkisine de yansıyor evlilik doyumunu arttıracak düşünülmemektedir. Dolaylı bir değerlendirme sağlaması açısından Dalfidan'ın (2019) çalışması dikkate değerdir. Dalfidan (2019) tarafından yapılan araştırmada Tanrı tasavvurunun mutlulukla ilişkisi araştırılmış, olumlu Tanrı tasavvuru olan bireylerin olumsuz Tanrı tasavvuru olanlardan daha mutlu oldukları tespit edilmiştir.

3.3.2. Evlilik Doyumu ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişki

Ölçekler		Evlilik Yaşamı Ölçeği
Kaçıngan bağlanma	r	-0,225**
	p	0,000
Kaygılı bağlanma	r	-0,362*
	p	0,002
Güvenli bağlanma	r	0,450*
	p	0,002

*Korelasyon analizi yapılmış olup, Pearson katsayısına bakılmıştır.

Tablo 10: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 10’da sunulan bulgulara göre Evlilik Yaşamı Ölçeği ile kaçınan bağlanma ve kaygılı bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$). Bu sonuçlara göre kaçınan ve kaygılı bağlanma arttıkça evlilik doyumu azalmaktadır.

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile güvenli bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü orta düzey bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,40 < r < 0,59$; $p < 0,05$). Bu bulgular güvenli bağlanma arttıkça evlilik doyumunun da arttığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulgular “evli bireylerin bağlanma stili ile evlilik doyumu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimizi doğrulamıştır. Güvenli bağlanan bireyler yakınlaşmaktan ve terkedilmekten korkmayan, yakın ilişkilerinde dürüst, açık, destekleyici, dengeli ve yapıcı olan kimselerdir (Y. İ. Çağlayan, 2019: 27). Bu özellikler evlilik ilişkisinden beklenen ihtiyaçların karşılanmasını sağladığı için evlilik doyumunun yüksek olması beklenen bir durumdur. Diğer yandan kaygılı bağlanan bireylerin yakın ilişkilerinde kıskanç, özgüvensiz, bağımlı oldukları ve karşı tarafın ihtiyaçlarını ihmal edebildikleri (Türk, 2022: 2022); kaçınan bağlanan bireylerin yakın ilişkilerinde güven problemi yaşadıkları ve yakınlık kurmaktan kaçındıkları görülmektedir (Çelebi, 2021: 32). Bu durumlar evlilik ilişkisini yıpratılabilmekte ve evlilik doyumu düşürebilmektedir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde bu araştırmanın bulgularına benzer sonuçların elde edildiği anlaşılmaktadır. Saraç (2021) ve Nazlı (2019) tarafından yapılan araştırmalarda kaygılı ve kaçınan bağlanmanın evlilik doyumunu azalttığı; Öztahtacı (2017) ve Gider (2023) tarafından yapılan araştırmalarda güvenli bağlanan bireylerin evlilik doyumunun yüksek olduğu tespit edilmiştir.

3.3.3. Tanrı’ya Bağlanma ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki

Ölçekler		Evlilik Yaşamı Ölçeği
Tanrı’ya Kaçınan Bağlanma	r	-0,166*
	p	0,011
Tanrı’ya Kaygılı Bağlanma	r	-0,201*
	p	0,002
Tanrı’ya Güvenli Bağlanma	r	0,201*
	p	0,002

*Korelasyon analizi yapılmış olup, Pearson katsayısına bakılmıştır.

Tablo 11: Evlilik Yaşamı Ölçeği ve Tanrı’ya Bağlanma Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile Tanrı'ya kaçınan bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r<0,20$; $p<0,05$).

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20<r<0,39$; $p<0,05$).

Evlilik Yaşamı Ölçeği ile Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20<r<0,39$; $p<0,05$).

Tablo 11'de verilen bilgiler ışığında Tanrı'ya güvenli bağlanma artarken evlilik doyumunun da arttığı; Tanrı'ya kaygılı ve kaçınan bağlanma artarken evlilik doyumunun azaldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu şekilde “evlilik doyumu ile Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimiz desteklenmiş olmaktadır.

Ülkemizdeki literatürde Tanrı'ya bağlanmanın evlilik doyumuyla ilişkisinin çalışılmadığı; çeşitli tezlerde medeni durum değişkenine göre değerlendirildiği görülmektedir. Tanrı'ya bağlanmanın gerek telafı gerek uygunluk hipotezlerine göre inanan insanın hayatına etkileri olacağı düşünülmektedir. Yapılan çalışmalar Tanrı'ya güvenli bağlananların daha düşük yalnızlık, depresyon, kaygı ve fiziksel hastalık ortalamasına sahip olduklarını; genel yaşam doyumlarının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Eryılmaz, 2019: 82). Tanrı'yı güvenli bir üs olarak gören bireyin korkuları ve kaygıları azalır, kendini rahat ve mutlu hisseder (Hayta, 2006: 44). Bu bilgilerden yola çıkılarak çalışmanın bulguları değerlendirildiğinde Tanrı'ya güvenli bağlanmanın evli bireyleri gerek fiziksel gerek psikolojik sıkıntılardan koruduğu ve evlilik doyumlarını arttırdığı ön görülmektedir.

3.3.4. Tanrı Tasavvuru ile Bağlanma Stilleri ve Tanrı'ya Bağlanma Arasındaki İlişki

Ölçekler		Tanrıya Kaçınan Bağlanma	Tanrıya Kaygılı Bağlanma	Tanrıya Güvenli Bağlanma	Kaçınan Bağlanma	Kaygılı Bağlanma	Güvenli Bağlanma
Tanrı Algısı Ölçeği	r	-0,356**	-0,231**	0,317**	-0,231**	-0,296**	0,302**
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Seven Tanrı	r	-0,306**	-0,196*	0,261**	-0,178*	-0,201*	0,385**
	p	0,000	0,002	0,000	0,006	0,002	0,000
Tanrı'ya Yönelik Olumlu Duygular	r	-0,277**	-0,185*	0,257**	-0,133*	-0,105	0,276**
	p	0,000	0,004	0,000	0,041	0,107	0,000
Umursamaz Tanrı	r	0,372**	0,220*	-0,330**	0,222*	0,223*	-0,305**
	p	0,000	0,001	0,000	0,001	0,001	0,000
Korkutan Ve Cezalandıran Tanrı	r	0,106	0,144*	-0,108	0,213*	0,301**	-0,085
	p	0,103	0,027	0,097	0,001	0,000	0,190
Tanrı'ya Yönelik Olumsuz Duygular	r	0,088	0,030	-0,082	0,109	0,171*	-0,082
	p	0,176	0,644	0,210	0,095	0,008	0,206

*Korelasyon analizi yapılmış olup, Spearman katsayısına bakılmıştır.

Tablo 12: Tanrı Algısı Ölçeği ile Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği ve Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği Arasındaki İlişki

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tanrı Algısı ölçeği ile Tanrı'ya kaçınan, kaygılı ve kaçınan, kaygılı bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Tanrı Algısı ölçeği ile Tanrı'ya güvenli bağlanma ve güvenli bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Seven Tanrı boyutu ile Tanrı'ya kaçınan bağlanma ve kaygılı bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Seven Tanrı boyutu ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r < 0,20$; $p < 0,05$).

Seven Tanrı boyutu ile Tanrı'ya güvenli bağlanma ve güvenli bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile Tanrı'ya kaçınan bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r < 0,20$; $p < 0,05$).

Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile Tanrı'ya güvenli bağlanma ve güvenli bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Umursamaz Tanrı ile Tanrı'ya kaçınan, kaygılı ve kaçınan, kaygılı bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Umursamaz Tanrı ile Tanrı'ya güvenli bağlanma ve güvenli bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ters yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Korkutan ve cezalandıran Tanrı ile kaçınan, kaygılı bağlanma boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($0,20 < r < 0,39$; $p < 0,05$).

Korkutan ve cezalandıran Tanrı ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r < 0,20$; $p < 0,05$).

Tanrı'ya yönelik olumsuz duygular ile kaygılı bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı aynı yönlü çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($r < 0,20$; $p < 0,05$).

Tablo 12’de verilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde olumlu Tanrı tasavvuru arttıkça Tanrı’ya kaygılı ve kaçınan, diğerlerine kaygılı ve kaçınan bağlanmanın azaldığı; olumsuz Tanrı tasavvuru arttıkça Tanrı’ya ve diğerlerine güvenli bağlanmanın azaldığı görölmektedir. Bu değerler “Tanrı tasavvuru ile evli bireylerdeki bağlanma stilleri ve Tanrı’ya bağlanma arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır” hipotezimizi desteklemektedir.

İlgili alan yazın incelendiğinde bireylerde Tanrı tasavvuru ve bağlanma ilişkisini inceleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görölmektedir. Bu çalışmalardan birini yapan Kış (2018) çalışmasında güvenli bağlanma ile olumlu Tanrı tasavvurunun, kaygılı ve kaçınan bağlanma ile olumsuz Tanrı tasavvurunun ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Memiş (2023) ve Kekik (2019) 18 yaş altındaki ergen bireylerde Tanrı tasavvuru ve bağlanma stilleri ilişkisini incelemiştir. Memiş (2023) çalışmasında güvenli ve kaçınan bağlananların sevgi ve merhametli Tanrı tasavvuruna; güvenli ve kaygılı bağlananların korku ve ceza yönelimli Tanrı tasavvuruna sahip olduklarını bulgulamıştır. Kekik (2019) ise güvenli bağlanma ile sevgi ve korku yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu; kaçınmalı ve kaygılı bağlanma ile sevgi ve korku yönelimli Tanrı algısı arasında ise negatif yönlü ilişki bulunduğunu saptamıştır.

SONUÇ

Tanrı tasavvurunun ve Tanrı'ya bağlanmanın evlilikte hissedilen doyumla, Tanrı ve eşle kurulan derin duygusal bağla ilişkisinin olup olmadığını konu edinen bu çalışmada temel olarak “Tanrı tasavvuru ve Tanrı'ya bağlanma ile evli bireylerin bağlanma stilleri ve evlilik doyumu arasında ilişki var mıdır?” sorusunun cevabı aranmıştır.

Araştırmaya uygun olarak tespit edilen ölçekler gerekli etik onayının alınmasından sonra elektronik ortamda katılımcılara ulaştırılmıştır. Ekim-Kasım 2023 tarihlerinde yayınlanan anket sonucunda 18 yaş ve üzeri %68,4'ü kadın, %31,6'sı erkek katılımcıdan oluşan 237 evli bireyin verileri değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırma giriş, üç ana bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, problemleri, hipotezleri, yöntemi, ön kabulleri ve sınırlılıkları açıklanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın kavramsal çerçevesi çizilmiş olup sırasıyla Tanrı tasavvuru, bağlanma stilleri ve evlilik doyumu hakkında literatür bilgisi verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi, modeli, örnekleme ve nitelikleri, veri toplama araçları ve verilerin istatistiksel analizi hakkında bilgi verilmiş, üçüncü bölümde elde edilen bulgular paylaşılarak yorumlanmıştır.

Araştırma bulgularında öncelikle genel profile ilişkin betimsel veriler paylaşılmıştır. Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlar incelendiğinde Tanrı Algısı Ölçeği ile Evlilik Yaşamı Ölçeği'nden alınan ortalama puanların yüksek olduğu; Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği'nde Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutunun Tanrı'ya kaygılı ve kaçınan bağlanma boyutlarından, Üçlü Bağlanma Stilleri Ölçeği'nde güvenli bağlanmanın kaygılı-kararsız ve kaçınan bağlanma boyutlarından daha yüksek ortalamalara sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar örneklem grubunun genel olarak olumlu Tanrı tasavvuruna ve yüksek evlilik doyumuna sahip olduğunu; eşe ve Tanrı'ya kaygılı-kararsız ya da kaçınan bağlanmayla karşılaştırıldığında daha çok güvenli şekilde bağlandığını göstermektedir.

Sosyo-demografik değişkenler bakımından örneklemin Tanrı tasavvuru ve evlilik doyumu puanları incelenmiştir. Tanrı tasavvuru cinsiyet, gelir, eğitim düzeyi, yaşamın geçirildiği yer ve anne-baba tutumlarına göre farklılaşmamıştır. Evlilik doyumu da gelir, eğitim düzeyi, yaşamın geçirildiği yer ve anne-baba tutumlarına göre değişmezken; cinsiyete göre değişmiştir. Alınan puanlar değerlendirildiğinde erkeklerin kadınlara göre evlilik doyumunun daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kadınların evlilik doyumlarının

daha düşük olması kültürel açıdan ev içi ve çocuk büyüme sorumluluklarının erkeklere nazaran daha fazla olması nedenine bağlanabilir.

Araştırmadan elde edilen diğer sonuçlara göre Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evlilik doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler bulgulanmıştır. Tanrı tasavvuru, seven Tanrı ve Tanrı'ya yönelik olumlu duygu boyutları ile evlilik doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte umursamaz, korkutan-cezalandıran Tanrı, Tanrı'ya yönelik olumsuz duygu boyutu ile evlilik doyumu arasında anlamlı negatif bir ilişki saptanmıştır. Elde edilen sonuçların Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evlilik doyumu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır hipotezini doğruladığı görülmüştür.

Araştırmadan elde edilen diğer sonuçlara göre evlilik doyumu ve bağlanma stilleri arasında ilişki bulunmuştur. Evlilik doyumu ile güvenli bağlanma alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönlü orta düzey bir ilişki olduğu; evlilik doyumu ile kaygılı bağlanma ve kaçınan bağlanma alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlara göre evli bireylerin bağlanma stili ile evlilik doyumu arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır şeklindeki hipotezin doğrulandığı görülmektedir.

Tanrı'ya bağlanma ve evlilik doyumu puanları karşılaştırılmış ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Evlilik doyumu ile Tanrı'ya güvenli bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir ilişki; evlilik doyumu ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki; evlilik doyumu ile Tanrı'ya kaçınan bağlanma boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif bir ilişki olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar evlilik doyumu ile Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır hipotezini desteklemektedir.

Çalışmada Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile bağlanma stilleri, Tanrı'ya bağlanma arasında korelasyon olup olmadığına bakılmıştır. Tanrı tasavvuru ve seven Tanrı ile kaygılı ve kaçınan bağlanma arasında; Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile kaçınan bağlanma arasında; umursamaz Tanrı ile güvenli bağlanma arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Tanrı tasavvuru, seven Tanrı, Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile güvenli bağlanma arasında; umursamaz Tanrı, korkutan ve cezalandıran Tanrı ile kaygılı ve kaçınan bağlanma arasında; Tanrı'ya yönelik olumsuz duygular ile kaygılı bağlanma arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Tanrı tasavvuru, seven Tanrı, Tanrı'ya yönelik

olumlu duygular ile Tanrı'ya kaygılı ve Tanrı'ya kaçınan bağlanma arasında; umursamaz Tanrı ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında negatif bir ilişki bulgulanmıştır. Tanrı tasavvuru, seven Tanrı, Tanrı'ya yönelik olumlu duygular ile Tanrı'ya güvenli bağlanma arasında; umursamaz Tanrı ile Tanrı'ya kaygılı ve Tanrı'ya kaçınan bağlanma arasında; korkutan ve cezalandıran Tanrı ile Tanrı'ya kaygılı bağlanma arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucu Tanrı tasavvuru ve alt boyutları ile evli bireylerdeki bağlanma stilleri ve Tanrı'ya bağlanma arasında anlamlı düzeyde ilişkiler vardır hipotezini kısmen desteklemektedir. Elde edilen bu bulgular genel olarak değerlendirildiğinde olumlu Tanrı tasavvuru olan bireylerin diğerlerine ve Tanrı'ya güvenli bağlanma geliştirdikleri, olumsuz Tanrı tasavvuruna sahip bireylerin ise diğerlerine ve Tanrı'ya güvensiz bağlandıkları söylenebilir.

Bütün bu sonuçlar genel olarak bireylerin evlilik doyumlarında ve bağlanma stillerinde Tanrı tasavvurunun etkisi olduğunu göstermektedir. Olumlu Tanrı tasavvuru hem olaylara, hayata, insanlara bakışı iyileştirip hem de Tanrı'ya güvenli bağlanmanın anahtarı olabilmektedir. Erken bağlanma deneyimleri menfi olan bireylerin telafi hipotezine uygun olarak Tanrı'ya güvenli bağlanması da eşleriyle güvenli bağ kurmalarını mümkün kılabilir. Yapılan araştırmalar dikkate alındığında eşlerin birbirlerine güvenli bağlanması evliliğin kalitesini ve evlilik doyumunu yükseltmektedir. Mutlu evliliklerin mutlu bir toplumun temel yapı taşı olduğu ve olumlu Tanrı tasavvurunun pozitif etkisi düşünüldüğünde konunun önemi daha da belirginleşmektedir. Elbette Tanrı tasavvuru öznedir, insandan insana değişen kişisel tecrübe ve hissedilen duyguların katkısıyla şekillenir. Ancak Tanrı tasavvurunun oluşumuna dini bilgi ve uygulamalar, anne-baba ile ilişkiler de etki etmektedir. Bilinçli bir yaklaşım, kişisel ve toplumsal eğitimle olumlu Tanrı tasavvurlarının gelişmesine yardımcı olunabilir.

Tanrı tasavvuru, bağlanma ve evlilik doyumu konusunda yaptığımız bu çalışma birtakım sınırlılıklar barındırmaktadır. Bu yüzden konuyla ilgili gelecekte yapılacak çalışmalar için bazı önerilerde bulunmak mümkündür:

- Araştırmada katılımcılardan elde edilen veriler nicel yöntemler kullanılarak elde edilmiştir. Tanrı tasavvuru, bağlanma ve evlilik doyumu ilişkisini derinlemesine analiz edebilmek için nitel araştırmaların da yapılması önem arz etmektedir.

- Bu çalışma ölçekler örneklem grubuna belli zaman diliminde bir kere uygulandığı için kesitsel bulgular içermektedir. Zaman faktöründen kaynaklanan değişimlerin anlaşılabilmesi için boyamsal çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.
- Tanrı tasavvuru ile bağlanma stillerinin ilişkisini inceleyen az sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu alandaki ampirik çalışmaların artmasının insanı anlamak konusunda yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Adam, B. (2007). Yahudilik. Ş. Gündüz (Ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri* (2. baskı, ss. 205–275). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ağaççanak, B. (2022). *Evlilikte Affedicilik, Merhamet ve Duygusal Zekânın Evlilik Doyumuna Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Alıcı Duyuler, E. (2023). *Bağlanma Boyutları Ve Aldatma Eğilimi Arasındaki İlişkide Bilişsel Duygu Düzenleme Stratejileri Ve Evlilik Doyumunun Aracı Rolü*. Doktora Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Angın, Y. (2020). *Obsesif Kompulsif Bozukluk Tanılı Hastalarda Dini Yönelim ve Tanrı Algısının İncelenmesi: Bir Karma Yöntem Araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Arsoy, H. (2023). *İslamiyet'ten Hristiyanlığa Geçişlerde Psiko-Sosyal Faktörlerin ve Tanrı Tasavvurunun Din Değiştirmeye Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Asar, Ç. (2020). *Lise Öğrencilerinin Tanrı Tasavvuru ile Değer Yönelimleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma: Yalova Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Atlioğlu, G. N. (2022). *Allah Algısı ve Bilişsel Çarpıtmalar İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aydın, M. (2007). Hristiyanlık. Ş. Gündüz (Ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri* (2. baskı, ss. 77–102). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Aydın, Z. B. (2023). *Dindarlığın Evlilik Doyumu ve Depresyon ile İlişkisi (Bolu Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- Aytan, M. E. (2023). *Evli Bireylerin Çatışma Çözüm Stillerinin ve Bağlanma Tarzlarının Evlilik Hoşnutsuzluğu Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Ayten, A. (2017). *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri* (5. baskı). İz Yayıncılık.
- Bakal, N. (2021). *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkisinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.
- Balcı Arvas, F. (2017). *Dindarlığın Evlilik Doyumu Üzerindeki Etkileri ve Değerlerin, Dindarlık ve Evlilik Doyumu İlişkisi Üzerindeki Arabulucu Rolü*. Yayınlanmamış

Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Bedir, İ. (2018). *Evli Bireylerde Evlilik Doyumunu Yordayan Değişkenlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Beyazkılınç, E. (2019). *Yüksek Din Öğretimi Öğrencilerinde Allah'a Bağlanma ve Psikolojik Sağlamlık: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bowlby, J. (2013). *Bağlanma* (T. V. Soylu (çev.); 2.). Pinhan Yayıncılık.

Bowlby, J. (2014). *Ayrılma* (M. Günay (çev.)). Pinhan Yayıncılık.

Bulut, M. B. (2022). *Tanrıya Bağlanmanın Yordayıcıları: Ölüm Korkusu ve Tanrı İnanc Biçimleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Çağlayan, E. (2022). *Allah'a Güvenli ve Güvensiz Bağlanmanın Yalnızlık Duygusu ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Çağlayan, Y. İ. (2019). *Eşlerde Evlilik Uyumu ile Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çalık, A. K. (2022). *Evlilik Doyumunun Değerler, İletişim Becerileri ve Sosyodemografik Değişkenler Bağlamında İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Canatan, Ç. (2018). *Evli veya Boşanmış Ebeveyn Sahip Olan, 11-14 Yaş Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Sosyal Fobi Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelebi, E. N. (2021). *Güvenli Bağlanma Ve Evli Bireylerde Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Çetin, Ö. (2019). Rollo May 'de Tanrı Tasavvuru ve Psikolojik Yansımaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(35), 171–186. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.479395>

Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (6. baskı). Paradigma Yayıncılık.

Ceylan, U. E. (2018). *Ölümlülük Bilincinin Dini Başa Çıkma, Tanrı Algısı, Ölüm Kaygısı ve Psikolojik İyi Olma ile İlişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Çınar, M. (2015). *Yetişkin ve Yaşlılarda Tanrı'ya Bağlama Tarzı ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Cüceloğlu, D. (2020). *İnsan ve Davranışı*. Remzi Kitabevi.
- Dalfidan, B. (2019). *Tanrı Tasavvuru ve Mutluluk İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Deniz, M. E., & Erus, S. M. (2021). *Evlilikte Mutlu Olmanın Yolu: Bilinçli Farkındalık*. Kaknüs Yayınları.
- Doğan, B. (2018). *Ergenlerde Tanrı'ya Bağlanma Tarzları ve Riskli Davranışlar Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, E. (2014a). *Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri Ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğan, E. (2014b). Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Algısının Dini Yönelim Biçimleri ile İlişkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(25), 167–185.
- Eryılmaz, F. N. (2019). *Kur'an'da İdeal Bağlanma Motifi Olarak Tanrı Tasavvuru*. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erzen, E. (2016). Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 1–21. <https://doi.org/10.17679/iuefd.17323631>
- Freud, S. (2022). *Totem ve Tabu* (Z. Aksu Yılmaz (çev.); 6.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gaygusuz Daşdemir, S. (2021). *Evlili Bireylerde Bağlanma Stillerinin Ayrılık Kaygısı Ve Evlilik Doyumu İle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Genç, M. (2019). *Ebeveyn Kaybı Yaşamış Üniversite Öğrencilerinde Otobiyografik Bellek Üzerinden Allah Tasavvurunun İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gider, B. (2023). *Çiftlerin Evlilik Deneyimlerinde Bağlanma Ve Evlilik Doyumunun İlişkisinin İncelenmesi* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya]. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK558907/>
- Görgülü Cin, M. (2023). *Evlilik Doyumunun Gelin-Kayınvalide İlişkileri Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Gül, G. (2016). *Evlilik Biçimleri Açısından Evlilik Uyumu, İlişkilerde Yükleme Tarzları Ve Psikolojik Dayanıklılık Değişkenlerinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, Ö. (2007). Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(1), 123–133. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_00000000932
- Gündüz, Ş. (2007). İslam. Ş. Gündüz (Ed.), *Yaşayan Dünya Dinleri* (2. baskı, ss. 35–75). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Güngör, D. (2000). *Bağlanma Stillerinin ve Zihinsel Modellerin Kuşaklararası Aktarımında Anababalık Stillerinin Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürer, T. (2019). *Evli Bireylerde Eşe Kendini Açma ve Evlilik Doyumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gürkan, S. L. (2014). *Anahatlarıyla Yahudilik*. İSAM Yayınları.
- Gürman, G. (2019). *Psikologlarda Narsisizm Düzeyleri ile Tanrıya Bağlanma ve Gelecek Beklentileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hacıkeleşoğlu, H. (2020). *Ebeveyn Tutumları ve Kişilik Özelliklerinin Tanrı Tasavvuru ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Hakbilen Sarı, Ş. (2023). *Kovid-19 Pandemisi Sürecinde Psikolojik Sağlık, Tanrı Algısı, Algılanan Stres ve Kovid Korkusu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Harman, Ö. F. (2001). İslâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 2–5). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hayta, A. (2006). Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslam'da Allah Tasavvuru. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 29–63.
- Hayta, A. (2017). *Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Hayta, A. (2019). *Bağlanma Kuramı ile Allah Tasavvuru*. İz Yayıncılık.
- Hazer, P. (2016). *Yetişkin Bireylerde Tanrıya Bağlanma ile Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkisinde Ölüm Kaygısı ve Mutlak Doğru İhtiyacının Aracılık Etkisinin Yapısal Eşitlik Modellemesi İle Test Edilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Hökelekli, H. (1996). *Din psikolojisi* (2. baskı). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2020). *Din Psikolojisine Giriş* (8. baskı). DEM Yayınları.
- Hüsen, M. (2022). *Evli Bireylerin Sosyal Sorun Çözme Becerileri ve Evlilik Uyumları Arasındaki İlişkide Bağlanma Stillerinin Düzenleyici Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Işık, Y. (2022). *Tanrı İmgisinin İlahi Adalet Eğilimi ile İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İbn Haldun Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Kaplan, M. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri, Sosyal Medya Kullanım Amaçları ve Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Kara, Y. (2018). *Üniversite Öğrencilerinin Bağlanma Stillerinin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Çatışma Eylem Stillerine Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karaçelik, M. (2023). *Yetişkin Bireylerde Benlik Saygısının Toplumsal Cinsiyet Roller, Anne-Baba Tutumları ve Tanrı Algısı ile Olan İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Karataş, A. (2019). *Batı Marmara Bölgesi'nde Sosyal Medya Bağımlılığı ile Bağlanma İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karlıoğlu, B. (2020). *Bağlanma Stillerinin Evlilikte Depresyon ile İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kekik, H. C. (2019). *Yatılı Bölge Ortaokulu Öğrencilerinde Bağlanma Stilleri ve Tanrı Algısı İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Kesebir, S., Özdoğan Kavzoğlu, S., & Üstündağ, M. F. (2011). Bağlanma ve Psikopatoloji. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2), 321–342.
- Ketenci, H. (2023). *Evlilik Doyumunun Evlilikte Güç Algısı Ve Bağışlayıcılık Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kılıç, T., & Kümbetlioğlu, M. (2016). Bağlanma Stillerinin İletişim Becerilerine Etkisini Araştırma. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(3), 381–396.
- Kış, B. (2018). *Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı*. Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kısa, C. (2013). *Nesne İlişkileri Kuramı Ve Tanrı Tasavvuru*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Koç, B. (2002). Gelişim Dönemleri ve Dini Hayat. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji*, 2(5), 151–165.

Koç, Y. Z. (2023). *Ebeveynlik Stresi İle Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkide Evlilik Çatışması Ve Bilişsel Duygu Düzenlemenin Rolünün İncelenmesi: Bir Düzenlenmiş Aracılık Analizi*. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Koçak, A., & Kayıklık, H. (2019). Duygular Bağlamında Din Duygusu ve Dini Duygular. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 685–713.

Köse, A. (2019). *Freud ve Din*. İz Yayıncılık.

Mehmedoğlu, A. U. (2011). *Tanrıyı Tasavvur Etmek* (1. Baskı). Çamlıca Yayınları.

Mehmedoğlu, A. U. (2013). C. G. Jung'un Tanrı Anlayışı. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(14), 15–26.

Memiş, Z. C. (2023). *Ergenlerde Ebeveyn Tutumları, Bağlanma Stilleri-Tanrı Tasavvuru İlişkisi: Antalya Örneği*. Yüksek lisans tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Nazlı, B. (2019). *Konya İlinde Yaşayan Evli Öğretmenlerin Duygusal Zekâ ve Bağlanma Stillerinin Evlilik Doyumuna Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öksüz, M. (2023). *Ortopedik Engelli Eşlerin Evlilik Doyumu: Yalova Örneği*. Doktora tezi. Yalova Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yalova.

Oktay, M. (2021). *Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları ile Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Özgen, M. T. (2021). *Evli Çiftlerin Bilişsel Çarpıtmaları ile Evlilik Uyumu Arasındaki İlişki: Bağlanma Stillerinin Aracı Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Özkan, B. (2019). *Yetişkinlerde Bağlanma Stilleri ve Dini Başa Çıkma İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öztahtacı, D. (2017). *Evli Kadınlarda Evlilik Doyumu, Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Depresyon Düzeyinin İlişkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

- Öztürk, B. (2019). *Tanrı Algısı Kişilik İlişkisi*. Yüksek lisans tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Peker, H. (2012). *Din psikolojisi* (8. baskı). Çamlıca Yayınları.
- Piaget, J. (1999). *Çocukta Zihinsel Gelişim* (H. Portakal (çev.)). Cem Yayınevi.
- Şahin, M. V. (2022). *Üniversite Öğrencilerinde Güvenli Bağlanma ve Mental İyi Oluş: Utangaçlığın Aracılık Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Saraç, E. (2021). *Evli Bireylerde Cinsel Tutum ve Bağlanma Stillerinin Evlilik Doyumuna Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Şen, L. (2022). *Tanrı'ya Bağlanma ile Dini Başa Çıkma İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Şentürk, E. (2018). *Evlilikte Özyetkinlik, Ebeveyn Özyetkinliği, Bilişsel Duygu Düzenleme ve Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki*. Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Shao, Q. (2002). Maximum Likelihood Estimation for Generalised Logistic Distributions. *Communications in Statistics - Theory and Methods*, 31(10), 1687–1700. <https://doi.org/10.1081/STA-120014908>
- Sinanoğlu, M. (2001). İslâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 1–2). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- TDK. (2022a). *Algı*. TDK. <https://sozluk.gov.tr/?/algı>
- TDK. (2022b). *Din*. TDK. <https://sozluk.gov.tr/?/din>
- TDK. (2022c). *Kavram*. TDK. <https://sozluk.gov.tr/?/kavram>
- Tekin Çatal, M. (2019). *Evli Bireylerin Evlilik Değerleri, Evlilik Doyumu Ve Evlilik Tipleri Arasındaki İlişki*. Doktora tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Tezer, E. (1996). Evlilik İlişkisinden Sağlanan Doyum: Evlilik Yaşamı Ölçeği. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(7), 1–7.
- Topaloğlu, B. (1989). Allah. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 471–498). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Topaloğlu, B. (2001). İslâm. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (ss. 5–10). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Toprak, Y. H. (2021). *Üniversite Öğrencilerinde Allah Tasavvuru-Siirt Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Siirt.

Tümer, G., & Küçük, A. (1997). *Dinler Tarihi* (3. baskı). Ocak Yayınları.

Türk, A. (2022). *Y ve Z Kuşaklarının Aile İçi İlişkilerde Bağlanma Stillerinin Evlilik Beklentileri İle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Türker, R. N. (2019). *Savaş Mağduru Sığınmacı Çocuklarda Hayat ve Tanrı Algısı: "7-12 Yaş Arası Suriyeli Çocuklar"*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavuz, K. (1982). Din Psikolojisinin Araştırma Alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 87–108.

Yıldırım, F. (2022). *Çocukluk Dönemi Örselenme Yaşantılarının Yetişkin Bağlanma Stilleri ve Tanrı'ya Bağlanma Stilleri Üzerindeki Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Yıldız, A. (2013). *Anne Baba Tutumları ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, H. K. (2020). *Eşle Yaşanan Sorunlar ile Evlilik Doyumu Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yüceer Kardeş, T. (2018). *Çocukluk Çağında Kurum Bakımı Deneyimi Olan Evli Bireylerin Bağlanma Stillerinin ve Aile İlişkilerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

EK

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Bu bilgi formu Tanrı tasavvurunun evli çiftlerin bağlanma stilleri ve evlilik uyumu üzerindeki etkisini incelemek üzere hazırlanmıştır.

Araştırmaya katılım gönüllük esasına dayalıdır. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar bilimsel bir amaç için toplu bir şekilde değerlendirilecektir. Bu sebeple isminizi belirtmeniz gerekmemektedir.

Yaptığımız araştırmanın sonuçlarını vereceğiniz cevaplar belirleyecektir. Elde edilecek sonuçların güvenilir olması ve gerçeği yansıtması için sorulara özenle ve samimi bir şekilde cevap vermeniz oldukça önemlidir. Bu yüzden bütün soruları dikkatli bir şekilde okumanızı ve hiçbir soruyu atlamadan size en yakın gelen ifadeyi işaretlemenizi rica ederim.

Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Kevser Fatime KARAKULUNÇ

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz: Kadın () Erkek ()

2. Yaşınız:

3. Eşiniz ile nasıl evlendiniz? :

Görücü Usulü ()

Akraba Evliliği ()

Sevgililik Döneminden Sonra ()

Diğer ()

4. Evlilik süreniz (yıl):

5. Çocuk sayısı: 0 () 1 () 2 () 3 ve üzeri ()

6. Yaşamınızın büyük kısmını geçirdiğiniz yer:

Köy / Kasaba () İlçe () Şehir () Büyükşehir ()

7. Eğitim durumunuz? (En son aldığınız diplomaya göre):

Okuryazar () İlkokul () Ortaokul () Lise ve dengi ()

Önlisans/Lisans () Lisansüstü ()

8. Mesleğiniz nedir? :

Memur ()

İşçi ()

Serbest meslek ()

Ev hanımı ()

Emekli ()

Esnaf ()

Öğrenci ()

Diğer

9. Gelir seviyeniz? :

Çok Düşük () Düşük () Orta () İyi () Çok İyi ()

10. Anneninizin çocukluğunuzda size karşı tutumu nasıldı?

Otoriter ve baskıcıydı ()

İlgisizdi ()

Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu ()

Demokratikti (düşüncelerime değer verir, söz hakkı tanırırdı) ()

11. Babanızın çocukluğunuzda size karşı tutumu nasıldı?

Otoriter ve baskıcıydı ()

İlgisizdi ()

Müdahaleci ve aşırı koruyucuydu ()

Demokratikti (düşüncelerime değer verir, söz hakkı tanırdı) ()

12. Tanrı inancınızı nasıl tanımlarsınız? :

Kesinlikle inanmıyorum ()

İnanmıyorum ()

Kararsızım/Emin Değilim ()

İnanıyorum ()

Kesinlikle İnanıyorum ()

13. Kendinizi ne kadar dindar olarak tanımlarsınız?

Dindar Değilim ()

Biraz Dindarım ()

Dindarım ()

Oldukça Dindarım ()

14. Çocukluğunuzda Tanrı inancı size nasıl aktarıldı? :

Korkutarak (Tanrı seni yakar, Tanrı günah yazar vb.) ()

Sevdirerek (Tanrı çocukları sever, Tanrı affedici ve merhametlidir vb.) ()

15. Evlilik doyumunuzu/mutluluğunuzu nasıl tanımlarsınız? :

Çok Mutsuz () Mutsuz () Az Mutlu () Mutlu () Çok Mutlu ()

Ek 2: Tanrı Algısı Ölçeği (TA)

Değerli katılımcılar;

Aşağıda “Allah” hakkındaki duygu, düşünce ve davranışlarınıza ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Sizden istenen; her bir ifadeyi dikkatlice okuyup, ifadenin sizi ne kadar yansıttığını, karşısında bulunan, derecelendirilmiş kutucuklara işaretlemenizdir. Araştırmadan sağlıklı ve doğru bilgiler elde edilebilmesi için lütfen çekinmeden gerçek fikirlerinizi belirtmeye çalışın.

İ F A D E		Hiç	Kısmen	Biraz	Oldukça	Tamamen
1	O'nun bana karşı çok merhametli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
2	O'nu düşünmek bana sıkıntı veriyor.	1	2	3	4	5
3	O'nun beni bağışlayacağını zannetmiyorum.	1	2	3	4	5
4	O'nu düşündüğümde içimden gelen tek duygu: sevgi.	1	2	3	4	5
5	O'nun bana olan sevgisini hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
6	O'nun bana şefkatle davrandığını hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
7	O'nu düşündüğümde utanıyorum ve kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8	O'nun bana karşı çok acımasız olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9	O'nu düşünmek bana güven veriyor.	1	2	3	4	5
10	O aklıma geldiğinde O'ndan kaçıp uzaklaşmak istiyorum.	1	2	3	4	5
11	O'nu düşünmek beni mutlu ediyor ve içim sevinçle doluyor.	1	2	3	4	5
12	O, ne yaparsam yapayım kusurlarımı örtüyor.	1	2	3	4	5
13	O, her zaman güvenebileceğim tek kaynaktır.	1	2	3	4	5
14	O'nu düşününce kendim için kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
15	O, benim için korkutucudur.	1	2	3	4	5
16	Zor zamanlarımda, O'nun, yanımda olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5
17	O, bütün insanları karşılık beklemeden sever.	1	2	3	4	5
18	O, yaptıklarım için beni cezalandırıyor.	1	2	3	4	5
19	O'nu düşünmekle huzur buluyorum.	1	2	3	4	5
20	O, bence gerçekten de çok bağışlayıcıdır.	1	2	3	4	5
21	O'nun bana yakın olduğunu sanmıyorum.	1	2	3	4	5
22	O'nun beni her durumda koruduğunu biliyorum.	1	2	3	4	5

Ek 3: Üç Boyutlu Bağlanma Stilleri Ölçeği

Aşağıda sizinle ilgili ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir maddeyi dikkatlice okuyunuz ve sizi en iyi tanımlayan seçeneği işaretleyiniz. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sizden beklenen içtenlikle cevap vererek bilimsel bir çalışmaya yardımcı olmanız. Lütfen bütün sorularla ilgili görüşlerinizi ifade ediniz. Katkılarınız için teşekkürler. 1= Kesinlikle katılmıyorum 2= Katılmıyorum 3=Kısmen katılıyorum 4=Katılıyorum 5=Kesinlikle katılıyorum anlamına gelmektedir.					
1. Karşımdaki insanlar benim kadar değerli değiller.	1	2	3	4	5
2. Birisiyle çok fazla samimi olduğumda sorun çıkabileceğinden kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
3. Karar alırken kimseyi önemsemem.	1	2	3	4	5
4. Sorunu olan birisini gördüğümde kendimi onun yerine koyabiliyorum.	1	2	3	4	5
5. Başkalarının benim kadar değerli olduklarını düşünmüyorum.	1	2	3	4	5
6. İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar az üzülürüm.	1	2	3	4	5
7. Ebeveynimle (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) iyi anlaşıyorum.	1	2	3	4	5
8. İnsanlardan uzak duruyorum çünkü bana acı çektirebilirler.	1	2	3	4	5
9. Bir sorun varsa bunun kaynağı genelde karşımdakilerin sorunlu olmasıdır.	1	2	3	4	5
10.Kendimi mutlu bir insan olarak tanımlıyorum.	1	2	3	4	5
11.Duygusal ilişki yaşadığım kişinin beni gerçekten sevmediğini düşünerek kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5
12.Yalnızca kendime değer veririm.	1	2	3	4	5
13.Başkalarının üzüntülerini anlayabiliyorum.	1	2	3	4	5
14.Duygusal ilişkilerden uzak duruyorum çünkü terk edilmek istemiyorum.	1	2	3	4	5
15.İnsanların görüşleri benim için önemsizdir.	1	2	3	4	5
16.Ebeveynlerime (anne, baba veya benim bakımımı üstlenen bir başkası) genelde kırıcı sözler söylemem.	1	2	3	4	5
17.İnsanlardan ne kadar uzak durursam o kadar mutlu olurum.	1	2	3	4	5
18.Başkaları çok da umurumda değildir.	1	2	3	4	5

Ek 4: Evlilik Yaşamı Ölçeği

Aşağıda evlilik yaşamına ilişkin 10 cümle bulunmaktadır. Bu cümlelerden her birinin altında da "kesinlikle katılmıyorum", "katılmıyorum", "kararsızım", "katılıyorum" ve "kesinlikle katılıyorum" seçenekleri yer almaktadır. Her cümleyi dikkatle okuyunuz ve sizin evlilik yaşamınıza uyan seçeneği çarpı (X) koyarak işaretleyiniz.

1. Evlilikten beklediklerimin çoğu gerçekleşti.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
2. Evliliğimizdeki engellerin aşılamaz olduğunu düşünüyorum.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
3. Evliliğimizi çok anlamlı buluyorum.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
4. Evliliğimizde giderek eksilen heyecan beni rahatsız ediyor.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
5. Evliliğimiz zaman zaman bana bir yük gibi geliyor.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
6. Huzurlu bir ev yaşamım var.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
7. Evliliğimiz her geçen gün daha iyiye doğru gitti.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
8. Bizim ilişkimiz ideal bir karı-koca ilişkisidir.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
9. Eşim benim için aynı zamanda iyi bir arkadaşır.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum
10. Başbaşa kaldığımız zaman benim canım hiç sıkılmaz.
() Kesinlikle katılmıyorum () Katılmıyorum () Kararsızım () Katılıyorum () Kesinlikle katılıyorum

Ek 5: Tanrı'ya Bağlanma Ölçeği

AÇIKLAMA: Aşağıdaki ifadeler, Tanrı hakkında ne düşündüğünüzle ilgilidir. Tanrı'yla kurduğunuz bağı sadece şu an için değil, genel olarak nasıl tecrübe ettiğinizi öğrenmek istiyoruz. Her bir ifadenin sizi ne kadar tanımladığını 7 aralıklı ölçeği kullanarak ilgili rakam üzerine çarpı (X) koymak suretiyle belirtiniz.

Beni hiçbir 1-----2-----3-----4-----5-----6-----7 **Beni çok iyi**
şekilde tanımlamaz **tanımlar**

1. Tanrı sanki bana karşı biraz mesafeli duruyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
2. Tanrı sanki benim kişisel sorunlarımla pek ilgilenmiyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
3. Tanrı sanki benim kişisel işlerimle pek ilgilenmiyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
4. Tanrı'yla sıcak bir bağım vardır.	1	2	3	4	5	6	7
5. Ne zaman desteğe ihtiyaç duysam Tanrı hep yanımdadır.	1	2	3	4	5	6	7
6. Tanrı'nın genelde ihtiyaçlarıma karşı duyarlı olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6	7
7. Tanrı ihtiyaçlarıma kimi zaman bir karşılık verirken kimi zaman da vermiyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7
8. Tanrı'nın bana verdiği tepkilerde sanki bir tutarsızlık var gibi görünüyor.	1	2	3	4	5	6	7
9. Tanrı bana karşı bazen çok yakın, bazen de çok soğuk davranıyormuş gibi geliyor.	1	2	3	4	5	6	7

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Kevser Fatime KARAKULUNÇ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Karakulunç, Kevser Fatime. “Manevi Bakım ve Danışmanlık ile Logoterapi: Benzerlikler Ve Farklılıklar Üzerine Bir İnceleme”. EUROASIA International Congress on Scientific Researches and Recent Trends-XII Proceedings Book. ed. Gülzar İbrahimova – Merve Kırdıryüz. 1124-1134. İKSAD Publications, 2023.	